

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Magisterská diplomová práce

**Obecní samospráva města Lipníka nad Bečvou
v letech 1850-1914**

Jan Havran

Vedoucí práce: doc. PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci zpracoval samostatně na základě uvedených zdrojů.

V Olomouci dne

.....

Jan Havran

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé práce panu doc. PhDr. Michaelu Viktoříkovi, Ph.D. za vedení, podněty a cenné rady při zpracování mé práce. Poděkování patří také kolegyním a kolegovi z diplomového semináře k magisterské práci za jejich připomínky, a zaměstnancům ze Státního okresního archivu v Přerově a z olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě za jejich pomoc. Děkuji i své rodině.

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Historiografie města Lipníka nad Bečvou ke sledovanému období.....	7
3. Prameny k dějinám Lipníka v 19. století	15
3.1. Tištěné prameny.....	15
3.2. Archivní prameny.....	18
4. Lipník a jeho obyvatelé v druhé polovině 19. století	23
5. Vývoj obecní samosprávy v Předlitavsku	32
6. Volby do obecních samospráv	34
7. Rozsah voličské základny v Lipníku, majetnost a socio-profesní skladba voličů	36
8. Obecní volby v Lipníku v letech 1850–1914	48
8.1. Situace do 80. let 19. století.....	48
8.2. Situace v 80. a 90. letech 19. století.....	52
8.3. Situace od roku 1902 do první světové války.....	55
9. Městské finance	60
9.1. Nemocnice.....	71
9.2. Plynárna.....	74
10. Školství	79
10.1. Budování školské infrastruktury do poloviny 90. let 19. století.....	79
10.2. Zřízení lipenských reálek a další vývoj městského školství.....	84
11. Spolky v Lipníku a jejich členové z řad obecního zastupitelstva	91
11.1. Německé spolky.....	92
11.2. České spolky.....	95
12. Závěr	100
České a anglické resumé.....	103
Použité prameny a literatura.....	104
Seznam tabulek.....	116
Seznam příloh.....	117
Přílohy.....	118
Obrazové přílohy.....	123

1. Úvod

„Racionálná veřejná správa v moderním státu musí býti vybudována na širokém základě zdravé autonomie obcí a okresů. »Svobodná obec jest základem svobodného státu«, napsal již Šmerlink v čelo svého obecního řádu. Při slyšení okresních starostů na hradě pražském dne 28./10. 1866 J. Mst. Král mimo jiné pravil: „V samosprávě, hledící ku praktickým cílům a šetřící přísně zákonů, spočívá nejpevnější základ vyššího působení zákonodárného. Když vy, pánové, působilte ku zdaru obcí a okresů, stavíte zemi a říš chrám pravé svobody, která spočívá na samosprávě a která jest nezbytným požadavkem naší doby.“¹

Těmito slovy vyzdvihoval jeden z autorů začátku 20. století důležitost samosprávy pro tehdejší život obyvatelstva a zdárný chod státu. Je nesporné, že reformy, započaté během revolučních let 1848 a 1849, byly motivovány zejména zájmem širších vrstev obyvatelstva o otázky spojené s modernizací společenského řádu. Jedním z předpokladů vzniku moderní občanské společnosti byla změna systému správy monarchie. K tomu dopomohlo zrušení poddanství a roboty, čímž byla zpřetrhána moc vrchnosti a jejích úředníků nad obyvatelstvem, které nově mohlo svobodně participovat na politickém životě v obci. Od 60. let předminulého století se pak vytvořil stabilní správní systém, jenž s drobnými obměnami fungoval až do rozpadu rakousko-uherského soustátí. I přes mnohé chyby měl daný stav nepopíratelné klady; obyvatelstvo objevilo praktický význam pojmů „samospráva“, „občan“ a „politika“ – ta již nebyla doménou pouze privilegované šlechtické vrstvy, a členem obecního výboru, zemského sněmu či poslanecké sněmovny říšské rady se mohl stát každý právoplatně zvolený muž. Zkušenosti s předlitavským politickým systémem poté hrály zásadní roli při budování samostatného československého státu.²

Zřízením obecní samosprávy se významně proměnil život ve městech v Předlitavsku. Původní ráz měst, v mnoha ohledech stále připomínající středověk, se od druhé půle 19. století výrazně proměnil. Cechovní systém byl definitivně nahrazen výrobními vztahy řídicími se svobodnou hospodářskou soutěží, v prosperujících lokalitách docházelo k výstavbě nových domů kvůli přísunu pracovních sil do průmyslových podniků. Vzrostly i požadavky na občanskou vybavenost obcí; předchozí způsob fungování měst přestal být vyhovující, a obecní zastupitelstvo složené většinou z místních hospodářských a intelektuálních elit muselo řešit otázky spojené s budováním moderní infrastruktury.

¹ ADÁMEK, Karel: *Z naší samosprávy. I. svazek*. Chrudim 1900, s. 1.

² KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 1. svazek. Muži z radnice*. Ostrava 2008, s. 11.

Problematika obecní samosprávy patří v současné době k určitému trendu v české dějepisné práci. V širších souvislostech se jedná o mnohvrstevnatý výzkum občanské společnosti, ve kterém se proplétá několik výkladových rovin (politika, byrokracie, ekonomika, nacionalismus, kultura a další). Čeští badatelé se zájmem o okruh problémů souvisejících s náležitostí obecní samosprávy se povětšinou nechávají inspirovat metodologickými východisky tří velkých výzkumných projektů realizovaných ve Frankfurtu nad Mohanem, Bielefeldu a ve Vídni.³

Bielefeldští historikové, jejichž výzkum inicioval Jürgen Kocka, se od 70. let 20. století pokoušeli zmapovat vývoj občanské společnosti v celoevropském rámci, a ve svých studiích se často zaměřovali na srovnávání poměrů v německých a anglických městech. Bielefeldská škola byla toho názoru, že rozhodujícího hybatele v procesu modernizace představovala skupina složená z lidí, nepatřících mezi staré měšťanské vrstvy. Ty naopak měli být konzervativní silou, spíše zpátečníky lpícími na tradicích.⁴ Poznatky bielefeldského projektů jsou v českém prostředí využívány především pražskými historiky,⁵ jako například Milanem Hlavačkou v jeho knize *Zlatý věk české samosprávy*.⁶ Autor se zde zabývá obecní samosprávou, hospodařením a proměnou infrastruktury vybraných českých měst. Dalším významným badatelem je i Jan Čopík se svou prací *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, ve které je na příkladu šesti menších českých obcí popisováno fungování samosprávy až do roku 1945.⁷

Tzv. frankfurtská škola, reprezentovaná skupinou vědců kolem německého historika Lothara Galla, započala svůj výzkum ve druhé polovině osmdesátých let minulého století. Středem jejího zájmu byly otázky související se sociálním složením městského obyvatelstva a vztahy mezi jednotlivými společenskými skupinami. Hlavním cílem bylo sledovat a pochopit transformaci stavovské společnosti v společnost občanskou. Tento přístup je u nás využíván badateli z moravských vědeckých pracovišť.⁸ Na brněnské Masarykově univerzitě je za hlavního představitele této metody považován historik Lukáš Fasora, jenž napsal stěžejní

³ Viz KLADIWA, Pavel.: *Stav bádání k problematice formování a vývoje občanské společnosti v 19. (18.) století. Srovnání frankfurtského, bielefeldského a vídeňského projektu na téma Bürgerum*. In: Slezský sborník, č. 2, 2002, s. 124–143.

⁴ Tamtéž, s. 128–129.

⁵ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007, s. 21–22.

⁶ HLAVAČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*. Praha 2006.

⁷ ČOPIK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010). I. díl. Do roku 1945*. Praha 2014.

⁸ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*, s. 22. Dále též FASORA, Lukáš – KLADIWA, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918. Dílčí výsledky výzkumu v České republice*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (Ed.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. Brno 2006, s. 11–13.

práci o občanských elitách a obecní samosprávě města Brna.⁹ Výzkum na Ostravské univerzitě je spojován především se jménem Pavla Kladiwy a monografiemi *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*, které zpracoval společně s Renatou Kafkovou a Andreou Pokludovou.¹⁰ Najdeme zde podrobně zpracovanou problematiku vývoje občanské společnosti a obecní samosprávy na příkladu několika moravských a slezských měst. V těchto lokalitách je analyzováno fungování obecních zastupitelstev a jejich personální složení, hospodaření měst a budování městské infrastruktury, či záležitosti spolkového a politického života.

Moravští historikové též využívají zkušenosti rakouských badatelů z Vídně, reprezentovaných hlavně Peterem Urbanitschem a Hannesem Steklem. Devátý svazek jejich řady *Bürgertum in der Habsburgermonarchie* zkoumal specifika některých menších (i českých) měst v Předlitavsku. Poměry v rakouských městech se odlišovaly od těch německých, analyzovaných v rámci bielefeldského a frankfurtského projektu, a to díky rozdílné urbánní struktuře, náboženskému vyznání obyvatel a jejich národnostní příslušnosti.¹¹

Většina výzkumů společenského života a správy obcí v českojazyčném prostoru se dosud orientovala především na hospodářsky vyspělejší průmyslová města. Naopak menší obce v hospodářsky méně významnějších oblastech zůstávala badateli spíše opomíjena. Přesto v poslední době vzniklo již nepřehlédnutelné množství diplomových i jiných prací, které se podobnými lokalitami zabývali, a předkládaný text tak lze chápat jako další příspěvek k dějinám samosprávy tohoto typu měst.¹² Pro občasné porovnání situace v Lipníku se stavem v jiných moravských obcích pak posloužily vypracované studie ke geograficky blízkým městům Hranicím a Přerově,¹³ která byla ve sledované době počtem obyvatel podobná Lipníku; využity ale byly i informace z prací o vzdálenějších a menších městech. Z hlediska zpracování magisterské práce o samosprávě Lipníka nad Bečvou byla metodologicky

⁹ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*.

¹⁰ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. I. díl. Vývoj legislativy*. Ostrava 2007. Dále KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 1. svazek. Muži z radnice*. Ostrava 2008. Dále též: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 2. svazek. Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009

¹¹ URBANITSCH, Peter – STEKL, Hannes (Ed.): *Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862–1914. Bürgertum in der Habsburgermonarchie IX*. Wien – Köln – Weimar 2000.

¹² Například nepublikované magisterská práce: DENK, Libor: *Bystřice nad Pernštejnem v letech 1850–1914. Žďár nad Sázavou 2020*. Dále LATZKA, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864–1912*. Brno 2008. Dále též ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2011

¹³ K Přerovu KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (muži z radnice)*, s. 530–590. K Hranicím SYNKOVÁ, Jana: *Obecní samospráva Hranic v letech 1850–1914, pohled do hospodářství města a průmyslového vývoje*. Olomouc 2014.

nejpřínosnější již zmiňovaná řada *Lesk a bída obecních samospráv*, využívající převážně myšlenek frankfurtské školy. Hlavním cílem pak bylo analyzovat za pomoci odborné literatury a širšího okruhu relevantních pramenů vybrané problémy související s fungováním obecní samosprávy v menším moravském městě druhé poloviny 19. století.

Samotný text se skládá z několika tematických kapitol. První z nich se zabývá bibliografií dějin Lipníka nad Bečvou vážící se ke sledovanému období, a poukazuje na dosavadní rozsah bádání vztahujícího se k hospodářství ve městě, politice, národnostním otázkám, školství, politice a jiným problémům. Snahou bylo prozkoumat a zhodnotit dosavadní literární produkci k lipenské historii; mimo to kapitola může sloužit jako pomůcka pro jiné badatele, jelikož uvádí naprostou většinu shrnujících i dílčích studií k dějinám města. Druhá kapitola pak svým vyzněním připomíná tu první, a je seznamem možných využitelných archivních i tištěných pramenů pro zkoumání fungování města a života jeho obyvatel.

Část *Lipník a jeho obyvatelé* krátce shrnuje hlavní specifika urbanistického a hospodářského vývoje města v druhé polovině předminulého století, aby se následně zaměřila na lipenské obyvatelstvo – jeho počet ve srovnání s Přerovem a Hranicemi, domovské právo osob, národnost a náboženské vyznání, přičemž byly využity sčítací operáty z let 1857–1910. Kratší čtvrtá kapitola se pak zabývá problematikou právního ukotvení obecní samosprávy v Předlitavsku od jejího vzniku v roce 1850 až po zemský zákon č. 4 z 15. března 1864, který platil s určitými obměnami do rozpadu habsburské říše.

V kapitole *Volby do obecních samospráv* je popsán tehdejší systém kuriových komunálních voleb, zvýhodňující bohaté městské poplatníky, a též záležitosti volebního práva, kterým mohly na rozdíl od dnešní doby disponovat pouze osoby odvádějící určitou výši přímých daní. Následující část poté naváže na tu předchozí, a pokusí se odhalit, jak velké množství lipenských obyvatel mohlo participovat na volbách do obecního výboru, jaké bylo rozdělení voličů do jednotlivých volebních kurií a podá informace o daňové poplatnosti jednotlivých voličských sborů. Zajímavý bude i pohled na to, kolik voličů aktivně využívalo své volební právo, jelikož tehdejší hlasování se vyznačovala převážně vlažnou účastí méně majetných voličů. Uvedeni budou také nejvyšší poplatníci v obci – jejich struktura se v průběhu let měnila, stejně jako celkové socio-profesní složení první a druhé voličské kurie. Jako zdroj informací posloužily volební seznamy, soupisy voličů dle výše jejich odváděné daně, protokoly z voleb a sčítací operáty. Při jejich absenci pomohly k určení počtu voličů i zprávy z tisku a „*Soupisy přehledné čili kontrolní*“, do nichž se zapisovaly hlasy pro jednotlivé kandidáty.

Jednou z nejdůležitějších událostí v rámci správy měst byl okamžik obecních voleb, kdy hlasující mohli rozhodovat o dalším politickém směřování určité lokality. Ve většině českých studií k obecní samosprávě v určité obci se nachází část, která analyzuje průběh komunálních voleb, a má práce není výjimkou. Od 70. let 19. století se v městě ustanovily dvě politické skupiny soupeřící o moc nad správou obce, a proto se kapitola zaměří na popis jednotlivých obecních hlasování, strategií a činů místních zastupitelů. Důležitým zdrojem kromě archivních pramenů byla periodika, reflektující tehdejší politické ovzduší a důležité události spojené s volbami.

Další kapitoly se zaměří na správu městských financí, na dva vybrané obecní projekty a na vývoj školství. Běžný chod obcí a především budování městské infrastruktury pochopitelně vyžadovaly značné množství výdajů, které na sklonku 19. století změnily předchozí jednoduchou strukturu městského hospodaření, neboť vysoké výdaje musely být kompenzovány i vyššími příjmy. Rozpočty většiny měst se ale nedokázaly vyrovnat s nastalou situací, a kvůli novým důležitým projektům docházelo k zadlužení. Tato část mé práce tedy ukáže, zdali situace v Lipníku byla podobná jako v jiných městech, jaká byla hospodářská strategie obecního zastupitelstva, kde leželo těžiště obecních příjmů a výdajů a na jaké úrovni byla obecní infrastruktura.

Spolky patřily mezi jeden z pilířů moderní občanské společnosti, a během 19. století docházelo k jejich výrazné diferenciaci; ovlivňovaly kulturní, politický i hospodářský život moravských měst, pořádaly množství společenských akcí, souvisejících s náplní činnosti zájmového společenstva. Spolky měly značnou úlohu zejména v případě konstituování občanských vrstev, a prostor spolkové místnosti byl místem, kde mělo docházet ke stírání rozdílů mezi jednotlivými členy.¹⁴ Poslední část mé práce se proto bude zabývat (na příkladu činnosti několika tehdejších spolků a jejich významných představitelů) problematikou spolkové a kulturní činnosti v Lipníku a zapojením zastupitelů města do společenského života v obci.

¹⁴ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*, s. 105.

2. Historiografie města Lipníka nad Bečvou ke sledovanému období

Při snaze o získání základních poznatků o událostech v některé obci v minulosti, tamním společenském životě, významných osobnostech, institucích a také firmách nám jsou cenným pomocníkem monografie a články. Objem dějepisných studií k Lipníku nad Bečvou je samozřejmě podmíněn menší rozlohou a důležitostí města v historii českých zemí, přesto lze nalézt nemálo prací zaměřujících se k jednotlivým etapám vývoje Lipníka. Texty různých autorů nám přinášejí informace od období pravěkého osídlení až po moderní dobu. Úkolem této kapitoly je však zaměřit se výhradně na práce zabývající se časovým úsekem od poloviny 19. století do vypuknutí první světové války. Dosud chybí samostatná shrnující publikace, jež by pojímala toto časové období v celé jeho šíři, tj. po stránce národnostní, politické, hospodářské i společensko-kulturní. Zájemce o danou problematiku se proto musí zaměřit na souhrnné práce k dějinám města a na články a odborné studie k dílčím badatelským tématům. Přístup k lipenským dějinám se během času měnil, proměňovala se i témata, jimž jednotliví autoři dávali prostor. Z tohoto důvodu se následující řádky neskládají pouze z prostého soupisu a obsahu děl k dějinám Lipníka, vztahujících se k předminulému století, ale jsou i pokusem o zodpovězení otázky jakým způsobem se o minulosti města v letech 1850 až 1914 psalo a píše.

Skutečně první prací snažící se o souhrnný popis dějin Lipníka nad Bečvou bylo dílo tamějšího učitele německé dívčí měšťanské školy Antona Hajduka *Geschichte der Stadt Leipnik*.¹⁵ Publikování této knihy bylo spojeno se značnými obtížemi, jelikož byla vydána až dvacet let po svém sepsání.¹⁶ K vytištění publikace bylo přistoupeno v roce 1907, v první řadě díky finanční pomoci města, kritizované českými zastupiteli.¹⁷ Kritika je z dnešního pohledu oprávněná – pokud se zaměříme na poslední část zmiňovaného díla, zabývající se dějinami města od roku 1848, shledáme její velmi malou výpovědní hodnotu. Text byl psán až na dvě

¹⁵ HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipnik. Ein Buch für jeden Leipniker*. Leipnik 1907.

¹⁶ Archivní prameny podávají důkaz o její existenci již v roce 1887, kdy byl rukopis díla jednomyslně přijat obecním výborem, jenž zažádal finanční odbor města k poskytnutí peněžité odměny pro autora. Zároveň byla podána žádost o tisk této knihy historicko-statistickému oddělení Moravsko-slezské společnosti pro povznesení orby, přírodopisu a vlastivědy v Brně (Mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung der Ackerbau-, Natur- und Landeskunde), jež ovšem zůstala nenaplněna. Antonu Hajdukovi byla přesto po zamítavém stanovisku Moravsko-slezské společnosti roku 1889 udělena částka 100 zlatých. Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 285–286, 377.

¹⁷ Podnětem k vydání díla bylo zřejmě publikování knihy Vojtěcha Bartovského k dějinám Hranic (BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice. Statisticko-topografický a kulturně historický obraz spolu s úplným adresářem*. Hranice 1906.). Hajdukovi byla udělena subvence 200 korun, což se nelíbilo českým zastupitelům, argumentujícím výrokem odborné společnosti v Brně, označujícím Hajdukovu práci za bezcennou. SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902-1910), s. 443. Dále též *Eine Geschichte Leipniks*. Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis (dále jen DVNK), č. 28, 7. 4. 1906, s. 8. Též *Sezení obecního výboru dne 19. t. m.* Hlasy z Pobečví (dále jen HP), č. 26, 30. 6. 1906, s. 2.

menší kapitoly kronikářským způsobem, jedinou jednotící linií poskytovaných informací je jejich chronologická posloupnost. V závěru práce potom autor definitivně rezignoval na jakýkoliv pokus o výklad a události od roku 1885 uvádí čistě formou krátkých zpráv. O hospodářském, společenském a politickém životě lipenských měšťanů je možné se dozvědět pouze zlomkovité informace.

V období Rakousko-Uherska byla uveřejněna ještě jedna práce, zaměřující se ve větším měřítku na minulost města, a to *Naše Hranicko-Lipensko*,¹⁸ brožurka vytvořená odbory Národní jednoty v Hranicích a Lipníku. Ta se stejně jako předchozí kniha Antona Hajduka musela při své distribuci vypořádávat s problémy, ale tentokrát ne z důvodů financí, ale konfiskace, nakonec zrušené.¹⁹ Zabavení práce nebylo překvapující, jelikož je *Naše Hranicko-Lipensko* ostrým propagačním materiálem, nikoli vyváženou snahou o zobrazení minulosti Lipníka, Hranic a několika okolních vesnic.²⁰ V části o Lipníku jsou historické události řazeny stejně jako v *Geschichte der Stadt Leipnik* dle chronologické posloupnosti, tentokrát ale text nepostrádá hlavní myšlenku, kteroužto je boj české většiny města s německou a židovskou menšinou. Jsou zde vyzdvihovány české úspěchy na poli politickém, školském či hospodářském, a naopak jsou kritizovány všechny kroky, učiněné německými a židovskými členy obecního výboru. Dějiny města zde slouží jako připomínka nespravedlností, páchaných na českém obyvatelstvu, a nesporným účelem publikace je na tento domnělý útlak poukázat a vyburcovat obyvatelstvo k většímu zapojení do národního života.²¹

Před první světovou válkou vyšlo i několik jiných publikací, jež se v menším rozsahu dotýkaly problematiky dějin města. Malou zmínku o Lipníku najdeme v knize *Die Kronländer der österreichischen Monarchie in ihren geographischen Verhältnissen*²² či v osmém díle řady *Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild*,²³ informace přináší i

¹⁸ RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko. Informační brožurka všem lidem dobré vůle*. Hranice 1910.

¹⁹ Na příkaz státního návladnictví v Novém Jičíně byla publikace zkonfiskována a její autoři vyslýcháni, díky interpelaci poslance říšské rady Františka Staňka nakonec došlo k jejímu uveřejnění, a 3000 exemplářů práce bylo zdarma rozdáno mezi členy Národní jednoty. *Naše Hranicko-Lipensko*. HP, č. 48, 27. 11. 1909, s. 1–2. *Persekuce českého tisku*. HP, č. 52, 24. 12. 1909, s. 2. Dále *Valná hromada odboru Národní jednoty v Lipníku*. HP, č. 6, 5. 2. 1910, s. 3. Těž *Z odboru národní jednoty v Lipníku*. HP, č. 7, 12. 2. 1910, s. 3. Dále též *Odbor Národní jednoty v Hranicích*. HP, č. 16, 16. 4. 1910, s. 1.

²⁰ Národní jednota pro východní Moravu se sídlem v Olomouci, pod níž spadaly i pobočky v Hranicích a Lipníku, patřila mezi silně národovecké spolky, což se na textu brožury silně podepsalo. Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc (dále jen ZAO – Olomouc), fond Krajský národní výbor Olomouc, k. 772, ev. č. 271.

²¹ V textu se nachází i jmenný seznam „českých nepřátel“, mimo to i kratší literární útvary podporující kampaň „Svůj k svému“. RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko*, s. 17, 19–22.

²² KOŘISTKA, Karel: *Die Kronländer der österreichischen Monarchie in ihren geographischen Verhältnissen. I. Band, Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien*. Wien und Olmütz 1860, s. 482.

²³ UMLAUFT, Friedrich: *Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild. VIII. Band. Die Markgrafschaft Mähren*. Wien 1881, s. 118–121.

některá díla Christiana d'Elverta.²⁴ Dějin města se dotýkají i jiné práce, například publikace *Kurorte und Sommerfrischen in Mähren und Schlesien*²⁵ a kniha Vincenta Brandla *Knih pro každého Moravana*.²⁶

V letech první Československé republiky vyšly dvě významnější práce, které přispěly k prohloubení znalostí o lipenské minulosti. První z nich byl IV. díl ediční řady *Vlastivědy moravské*, napsaný oseckým farářem Janem Baďurou roku 1917, a vydaný o dva roky později.²⁷ Zvláštní důraz je vzhledem k povolání spisovatele kladen na církevní dějiny, ale i školství a historii města je dán v díle přiměřený prostor. Druhým spisem je potom *Lipník nad Bečvou. Město a okres*,²⁸ nad nímž bych se na chvíli pozastavil. Jak v úvodu píše tehdejší starosta města, původním smyslem knihy bylo informovat o Lipníku a lipenském okrese. Dílo ale zároveň v některých svých částech pojednává i o historii Lipníka nad Bečvou, a to v nemalém množství i o období 19. století. Tyto pasáže v mnohém svým stylem připomínají brožuru *Naše Hranicko-Lipensko*, pouze je zmírněn útočící styl jazyka a chybí výzva českému obyvatelstvu k většímu zapojení do národního života. Zástupci české politiky totiž po vzniku československé republiky ve městě dosáhli svého triumfu, a nebylo již nezbytné vyvolávat konfliktní atmosféru směrem k německému a židovskému společenství. Publikace je tedy psána vítězi (na textu se podílel například i Václav Vítek, významný představitel české části obecního výboru před rokem 1914), a kritika je zaměřena především na správu města v časech vlády německých zastupitelů obce.²⁹ Německá menšina je v knize pokud možno ignorována, a v části věnované významným podnikům města a jejich historii záměrně dochází k opominutí firem židovských a německých majitelů.

Lipník nad Bečvou. Město a okres byla na dlouhou dobu poslední větší prací, která se zabývala minulostí obce; v roce 1950 poté ještě vyšla kniha Jana Bombery k historii působení piaristického řádu ve městě.³⁰ Nejen události předminulého století, ale i dějiny města obecně byly od 30. až do 60. let 20. století badateli spíš opomíjeny, a k této problematice bylo

²⁴ D'ELVERT, Christian: *Zur Geschichte der Juden in Mähren und Oesterr.-Schlesien mit Rücksicht auf Oesterreich-Ungarn überhaupt und die Nachbarländer*. Brünn 1895. Dále D'ELVERT, Christian (Ed.): *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. 17. Band. Mähren und Schlesien*. Wien 1897, s. 42.

²⁵ *Kurorte und Sommerfrischen in Mähren und Schlesien samt einer Besprechung der benachbarten deutschen Städte*. 9. Vydání. Wien 1914, s. 132–134.

²⁶ BRANDL, Vincenc: *Knih pro každého Moravana*. Brno 1863, s. 320–321.

²⁷ BAĐURA, Jan: *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy. Díl IV místopisu, Jičínský kraj. Čís. 44, Lipenský okres*. Brno 1919. O Lipníku se pojednává na stranách 65–153 (obec křesťanská) a 153–161 (obec židovská). Více k Janu Baďurovi *Baďura Jan*. In: <https://www.mesto-lipnik.cz/badura-jan/d-1104> [cit. 17. 10. 2021]

²⁸ ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou. Město a okres*. Vyškov 1933.

²⁹ Viz například VÍTEK, Václav: *Lipník ujařmený – Lipník nad Bečvou osvobozený*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 26–29. Dále například ROZSYPAL, Josef: *České školství v Lipníku nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 62–64. Dále AMBROS, Klement: *Státní čsl. reálka v Lipníku nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 65–67.

³⁰ BOMBERA, Jan: *Dějiny piaristické koleje v Lipníku 1634–1884*. Lipník nad Bečvou 1950 (opis 1969).

uveřejněno pouze menší množství kratších článků.³¹ K probuzení opětovného zájmu o dějiny Lipníka nad Bečvou přispěly až dvě významné události: sedmisté výročí založení města³² a začátek vydávání periodika Lipenský kulturní kalendář. Roku 1965 došlo k vydání dvou publikací, na nichž se podílel Bohumil Vaňák, jenž v období socialismu patřil mezi jedny z nejplodnějších tvůrců z pohledu lipenských dějin.³³ Jeho velice krátký spis *700 let města Lipníka*³⁴ a především kniha kolektivu autorů *Nikoli nejmenší na Moravě* rozšířila úzký sortiment dějepisných prací k Lipníku nad Bečvou. S ohledem na bezvýznamnost *700 let města Lipníka* pro studium dějin 19. století rovnou přejdeme k práci druhé, která formou krátkých textů seznamuje čtenáře s vybranými kapitolami ze života obce. K předminulému století lze z práce vytěžit poznatky ke školství, tělovýchově a sportu, cenný je text k stavbě a rozvoji železniční dráhy. Významné firmy ve městě (TOS, SOLO Sušice, Kazeto) jsou naopak zkoumány především v rámci jejich poválečného vývoje po aktu znárodnění (a samozřejmě s ideologickým podtextem), kapitoly k jednotlivým podnikům nepřinášejí příliš informací k období před první světovou válkou. Co se týče zdrojů práce, kromě archivních pramenů byla využita i starší literatura k historii Lipníka, která byla v mnoha ohledech pouze přejímána bez kritického zhodnocení, což lze vyzkoušet ze stylu používaného jazyka.

Bohumil Vaňák se zasloužil jako spoluzakladatel a spoluredaktor i o založení Lipenského kulturního kalendáře, vycházejícího v letech 1970 až 1991. Tento časopis je velmi důležitý z hlediska historiografie Lipníka nad Bečvou, jelikož kromě přehledu kulturních akcí a programu kin a divadel na svých stránkách pravidelně přinášel kratší práce zabývající se historií města. Periodikum bylo v té době takřka jediným informačním prostředkem, uveřejňujícím články k dějinám Lipníka. Prostor dostávaly texty k období středověku, raného novověku a především dvacátého století, i století devatenácté však nezůstalo opominuto.³⁵ Největším přispěvatelem studií k této dějinné epoše byl už několikrát zmiňovaný Vaňák, následovaný několika málo dalšími autory. Články se zabývaly významnými osobnostmi města,³⁶ hospodářským životem³⁷ a politikou.³⁸ Zvláštní důraz byl

³¹ Tyto články byly většinou publikovány v časopise *Záhorská kronika*, založeném roku 1891. Viz KOKOJANOVÁ, Michaela: *Lipník nad Bečvou a Lipensko v Záhorské kronice*. Zlín 2018.

³² Ovšem jen dle názoru Ladislava Hosáka, jenž předpokládal že „*Město Lipník bylo vysazeno v letech 1256–1266...*“. Pravděpodobná první písemná zmínka ale pochází z roku 1238, a toto datum je bráno jako oficiální. HOSÁK, Ladislav: *Počátky města Lipníka nad Bečvou*. In: VAŇÁK, Bohumil (Ed): *Nikoli nejmenší na Moravě*. Kniha o Lipníku nad Bečvou. Lipník nad Bečvou 1965, s. 18–28. Dále GLADIŠOVÁ, Magdaléna – MUSILOVÁ, Božena: *Historie města*. In: <https://info.mesto-lipnik.cz/historie-mesta/d-1051> [cit. 19. 10. 2021].

³³ Viz Vaňák, Bohumil. In: <https://mesto-lipnik.cz/vanak-bohumil/d-1070> [cit. 20. 10. 2021].

³⁴ FREL, Antonín – VAŇÁK, Bohumil: *700 let města Lipníka*. Lipník 1965.

³⁵ Viz PUMPRLA, Václav: *Bibliografie okresu Přerov*. Brno 1993, s. 325–331.

³⁶ Například Isidor Kahlig. LKK, červenec 1976, s. 4–6. Dále Augustin Losert. LKK, srpen 1976, s. 10–12.

také nepřekvapivě kladen na činnost sociální demokracie v Lipníku a historii dělnického hnutí.³⁹ K dějinám města v předminulém století vyšly v daném periodiku přibližně dvě desítky článků, které jsou i přes občasné zaměření na marxistické pojetí dějin neopominutelným příspěvkem k historii Lipníka nad Bečvou.

Jednou z klíčových prací vydanou v období socialismu je i *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960* (konkrétně VI. svazek k okresu Přerov, Hranice a Kroměříž),⁴⁰ kterou vytvořil kolektiv autorů ve složení Josef Bartoš, Jindřich Schulz a Miloš Trapl. Místopis podává velké množství faktografických informací od nástinu vývoje správy ve městě, přes hospodářství, politické dějiny, demografii, školství a kulturu až po různé historické zajímavosti – například v letech 1914 až 1915 působil v Lipníku jako stolařský tovaryš pozdější prezident Klement Gottwald.⁴¹

Po listopadu 1989 počet odborných prací k historii města pozvolna narůstal. Tento trend ale neplatí pro období 19. století, na které se autoři výrazněji zaměřili teprve v nedávné době. Z knižní produkce musím uvést tři významnější díla vzniklá v 21. století. Výběrově se dějinami Lipníka a jeho okolí zabývá kniha Petra Dvořáčka a Zbyňka Žúrka.⁴² Druhá publikace pochází z pera dnešního vedoucího oddělení společenských věd Muzea Komenského v Přerově Lubora Maloně, a vznikla při příležitosti 770 let od první písemné zmínky o obci.⁴³ Vzhledem k okolnostem jejího vzniku je ji možné označit za pokus o zpopularizování problematiky dějin Lipníka nad Bečvou, jelikož byla sestavena na základě přednášek z roku 2007, pořádaných v městské knihovně v Lipníku.⁴⁴ Pro zajímavost, od *Geschichte der Stadt Leipnik* se jedná teprve o druhou knihu snažící se o celkový popis dějin města, význam díla pro zkoumání 19. století je však omezený. *Putování dějinami* sice není nepovedenou knihou, ale nepřináší nic nového – jedná se pouze o zdařilou kompilaci poznatků, sesbíraných z jiných tvůrčích prací, prameny jsou využívány výhradně ve formě obrazového doprovodu.

³⁷ VAŇÁK, Bohumil: *Lipnický cukrovar ještě úředně existuje*. LKK, leden 1970, nestránkováno. Dále tentýž: *O hospodách v Lipníku a spotřebě piva*. LKK, Prosinec 1970, s. 6–8.

³⁸ KRŠKA, Ivan: *Boj za všeobecné hlasovací právo a Lipník*. LKK, říjen 1976, s. 4–5., VALA, Bohdan: *Státní správa v Lipníku nad Bečvou v letech 1850–1948*. LKK, říjen 1989, s. 3–4

³⁹ Například série článků Bohumila Vaňáka v Lipenském kulturním kalendáři (od dubnového čísla z roku 1971 až do červencového čísla z roku 1972) *Od počátků dělnického hnutí v Lipníku n. B. k založení KSČ*.

⁴⁰ BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VI, Okresy Přerov, Hranice, Kroměříž*. Ostrava 1978, s. 171–175.

⁴¹ Tamtéž, s. 174. Ohledně práce na *Historickém místopisu* viz PAPAŽÍK, David: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Přípravy, problémy, realizace, dokončení*. Jižní Morava, sv. 51, 2012, s. 124–133.

⁴² DVOŘÁČEK, Petr – ŽŮREK, Zbyněk (Red.): *Lipník nad Bečvou. Klíč k moravské bráně*. Olomouc 2002.

⁴³ MALOŇ, Lubor: *Putování dějinami. Město Lipník v proměnách staletí*. Lipník 2008.

⁴⁴ *Putování dějinami. Lipník v proměnách staletí*. Lipenské listy, leden 2007, č. 1, s. 14.

Poněkud jiná je situace třetí práce k dějinám Lipníka nad Bečvou, na níž se podílela řada autorů spojených s činností státního okresního archivu v Přerově.⁴⁵ Kniha *Lipník nad Bečvou. Naše Město* je svým způsobem navázáním na spis z 30. let *Lipník nad Bečvou. Město a okres*, jak v úvodu píše starosta obce a člen redakční rady Miloslav Příkryl. Práce sice nepojímá celé období dějin města (kapitoly jsou koncipovány stejně jako dílo *Nikoli nejmenší na Moravě* formou tematických studií, pohlížejících na vybrané problémy historie), na druhou stranu dochází k větší analýze archivních pramenů. Jednotlivé okruhy bádání jsou podávány v širších souvislostech, a kniha je tak zatím nejzdařilejším pokusem o seznámení čtenářské obce s touto tematikou.

Informace k významným firmám ve městě v druhé polovině 19. století, k cechům, dopravě a obchodu uvádí kniha *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*;⁴⁶ lipenskými podniky se zabývá i práce kolektivu autorů *Industriální topografie/Olomoucký kraj*.⁴⁷ K dějinám místní železniční dráhy se vztahují publikace Pavla Sládka a Aleny Borovcové.⁴⁸ Z přehledových publikací k historii jednotlivých obcí lze čerpat poznatky například z edice *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.⁴⁹

Co se týče kratších studií k historii města v předminulém století, můžeme využívat poznatků z několika textů vzniklých převážně v rozmezí několika málo let. V hledáčku badatelů figurují především hospodářské dějiny, konkrétně významné lipenské firmy a osobnosti jejich majitelů, a také některé jiné zájmové okruhy: židovský náboženský život a české školství.⁵⁰ Největšími přispěvateli jsou pracovníci Státního okresního archivu v Přerově, kteří své práce uveřejňují v každoročně vycházejícím archivním sborníku. Čelní místo podle počtu publikovaných prací k 19. století v Lipníku zaujímá archivář Miroslav Marada, zabývající se prozatím hlavně židovskou společností. Na tomto poli debutoval článkem k podniku ve městě, zabývajícího se výrobou tradičního židovského pečiva, dále textem ke vzniku židovských politických obcí a naposledy studií k osobě podnikatele Josefa

⁴⁵ *Lipník nad Bečvou. Naše Město*. Lipník 2016.

⁴⁶ LAPÁČEK, Jiří: *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*. Žehušice 2009.

⁴⁷ BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ, Vladislava – ZIKMUND, Jan a kol.: *Industriální topografie/Olomoucký kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*. Praha 2013, s. 81–88.

⁴⁸ BOROVCOVÁ, Alena: *Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda*. Druhé vydání. Ostrava 2019. Dále SLÁDEK, Pavel: *Severní dráha císaře Ferdinanda, Lipník – Bohumín*. Ostrava 2017.

⁴⁹ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. díl*. Praha 1998, s. 492–501.

⁵⁰ KAŇÁKOVÁ, Božena: *Historie a současnost Střední školy, základní a mateřské školy pro sluchově postižené v Olomouci*. In: Olomoucký archivní sborník, č. 15, 2017, s. 109–134. Dále KUBEŠA, Petr: *Působení piaristů v Lipníku nad Bečvou a podoba jejich zahrad*. In: Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách. Olomouc 2015, s. 72–76. Dále též MARADA, Miroslav: *Několik obrázků ze života lipnické reálky*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2015, s. 37–41.

Poláka.⁵¹ O židovském obyvatelstvu též najdeme občasné zmínky ve sborníku *Židé a Morava*.⁵² Z lipenských firem je dáván prostor zatím těm s českými majiteli, a to ještě převážně významnějším podnikům, jako například Kupecké akciové sirkárně v Lipníku, rolnickému pivovaru či továrně na mýdlo Jana Vilímka.⁵³ Celkově vzato seznam odborných článků vzniklých v moderní době je nepříliš dlouhý, ovšem jeho rozsah se postupem času stále zvětšuje. S ohledem na dosavadní vývoj lze předpokládat, že mezi vědeckou obcí bude nadále pokračovat zájem o záležitosti Lipníka nad Bečvou v letech 1850-1914.

Z předešlých řádků je zjevné, že bádání o dějinách Lipníka v 19. století v dnešní době stále pokračuje. Když se pokusím shrnout informace z tohoto textu, lze rozdělit práce zabývající se městskou historií v předminulém století na: 1. práce z nejstarší doby (do první světové války), které se zabývaly faktografií spíše než analýzou. 2. přehledové publikace k dějinám Lipníka a moravského prostoru, jež se zaměřují jen na určité kapitoly ze života města a většinou se nepokouší o nějaké větší ponoření do problematiky. 3. kratší texty populárně naučného charakteru, prezentované například na stránkách Lipenského kulturního kalendáře a některých jiných periodik. A konečně za 4. odborné studie o firmách a židovské menšině v Lipníku nad Bečvou, jejichž autory bývají z většiny lidé spojení se Státním okresním archivem v Přerově. Jak bylo uvedeno v úvodu této kapitoly, zatím neexistuje žádná větší práce zabývající se Lipníkem v 19. století, zároveň ale chybí i skutečně kvalitní celková syntéza dějin Lipníka, pokud nebudeme počítat kompilaci Lubora Maloně.

Zkoumání období let 1850-1914 v obci sice do dnešní doby nesporně pokročilo, přesto má některé limity, jež uvedu níže. Prvním problémem je omezený okruh témat, jimiž se badatelé ať už v minulosti či přítomnosti zabývali. V této době disponujeme několika pracemi k lipenským firmám, židovskému obyvatelstvu a ke školství, zároveň máme základní informace k malému počtu významných osobností města. Další zájmové okruhy, související s událostmi ve městě, se v knihách a člancích nacházejí pouze zlomkovitě ve formě delších či kratších pasáží. Informace k obecní politice jsou podávány selektivně, není postihnout celý

⁵¹ Tentýž: *Příběh lipnických macesů*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2015, s. 27–32. Dále tentýž: *Ke vzniku židovských politických obcí v Přerově, Lipníku a Hranicích*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2016, s. 30–36. Dále tentýž: *Nevšední život Josefa Poláka, výrobce zátek v Lipníku nad Bečvou*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2020, s. 150–155.

⁵² Například VRBÍK, Jiří: *Židovské hřbitovy v Lipníku nad Bečvou. Rekonstrukce starého židovského hřbitova*. In: *Židé a Morava II*. Kroměříž 1996, s. 63–68. Dále STEINOVÁ, Iva: *Abraham Soffer, rabín v Markvarci a v Lipníku (1908 Třebíč – 1886 Lipník nad Bečvou)*. In: *Židé a Morava XXV*. Kroměříž 2019, s. 7–15. K dějinám židů v Lipníku byla vydána i kratší publikace MALOŇ, Lubor: *Židé v Lipníku nad Bečvou*. Telč 2019.

⁵³ Tentýž: *Stručná historie sirkárny v Lipníku nad Bečvou 1909–2002 (1908–2007)*. Přerov 2018. (nevydáno). Dále GRISA Jan: *Jak se v Lipníku nad Bečvou zakládal rolnický pivovar*. *Vlastivědný věstník moravský*. Brno 2019, č. 3, s. 228–237. Též TYDLÁČKOVÁ, Eva: *Vilímkovo mýdlo s poprsím. Historie mydlárny v Lipníku nad Bečvou*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2021, s. 107–122.

vývoj této významné oblasti života tehdejších lidí. Málo se lze dozvědět i o budování městské infrastruktury, přestože je její význam pro fungování města a kvalitu života obyvatel zásadní. Ještě větším problémem je ignorování spolkové činnosti ve městě – v dnešní odborné produkci jí není dáván žádný prostor, ve starších dílech je fungování spolků dáván většinou jen malý prostor. Spolky jsou považovány za jeden z nejvýznamnějších znaků měšťanské kultury 19. století a jeden z hlavních indikátorů přechodu od stavovské k občanské společnosti. Vedení spolků bylo zhusta obsazeno významnými osobnostmi politického života obce, čímž se tyto dvě věci navzájem prolínaly.⁵⁴ Přesto tato tematika prozatím stojí mimo zájem dnešních autorů. Tento stav je nejspíše podmíněn i kvantitou archivních pramenů, které se v případě českých spolků z většiny dochovaly, což ovšem neplatí pro nedochované archiválie německých spolků.

S tímto souvisí i druhý problém dějepisectví k 19. století ve městě. Pozornost je spíše kladena na český národ, na české osobnosti a podniky; k lipenským židům již existuje alespoň několik vědeckých prací, Němci ale stojí mimo zájem pisatelů odborných textů. Zapříčiněno je to jednak malou zachovalostí archivních dokumentů k německým spolkům, firmám a osobnostem,⁵⁵ dalším důvodem ale bude zřejmě i možná nechuť zpracovávat dějiny německé menšiny Lipníka nad Bečvou.

⁵⁴ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*, s. 105–106.

⁵⁵ K německým osobnostem města pouze MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 59 (*Abendroth, Josef*) a s. 330 (*Kaser, Johann*).

3. Prameny k dějinám Lipníka v 19. století

Tato kapitola se zabývá tištěnými a archivními prameny, jež se vztahují k dějinám obecní samosprávy Lipníka v předminulém století. Tento text nemá za cíl vyjmenovat naprosto všechny možné využitelné zdroje, spíše jde o seznam těch důležitějších materiálů k dějinám města. Co se tištěných pramenů týče, lze je zhruba rozdělit do čtyř skupin. Za prvé jsou to prameny převážně související s demografií a sociálním postavením obyvatel, s průmyslem, živnostmi, obchody, městskými i školskými institucemi. Dále je tu český a německý periodický tisk informující o mnoha sférách života ve městě. Posledním druhem tištěných pramenů jsou výroční zprávy školských ústavů a též jedny paměti.

Archivní prameny jsou dochovány v různém množství i kvalitě; pro studium obecní samosprávy jsou důležité především protokoly ze zasedání obecního výboru, prameny k obecním volbám, sčítací operáty a dokumenty spojené s činností významnějších spolků a firem. Většina ze zkoumaných materiálů se nachází ve Státním okresním archivu v Přerově, a to především ve fondu Archiv města Lipník nad Bečvou, případně i v jiných tamějších fondech. Z olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě byly prozkoumány především dokumenty k některým lipenským spolkům a fond lipenského velkostatku.

3.1. Tištěné prameny

Při zkoumání dějin Lipníka nad Bečvou v 19. století lze využít několik druhů tištěných pramenů. Prvním z nich prameny statistické povahy, které přinášejí základní informace k jednotlivým obcím. Roku 1850 vyšla kniha Leopolda Raffaye *Alphabetisch geordnetes Orts-Verzeichniß der Kronländer. Mähren und Schlesien nach der k. k. politischen Administrations-und Gerichtseintheilung*, jež uvádí jmenný seznam moravských a slezských měst a vesnic, a také okresní úřad, okresní soud a bývalý název panství, pod něž jednotlivé obce spadaly. Města Lipníka se částečně dotýká i publikace *Statistik und Beamten-Schematismus des Gross-Grundbesitzes in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogthume Schlesien*. Najdeme zde jméno majitele velkostatku, jeho správce a jiných zaměstnanců, velikost zemědělské plochy dle způsobu obdělávání, patronát nad kostelem a umístění zámku, průmyslové podniky na území velkostatku a jiné.⁵⁶

Důležitým statistickým pramenem k poznávání dějin měst je poté *Special-Orts-Repertorium von Mähren*, vydávaný c. k. statistickou ústřední komisí na základě údajů ze

⁵⁶ TITTEL, Ignaz: *Statistik und Beamten-Schematismus des Gross-Grundbesitzes in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogthume Schlesien*. Wien – Olmütz 1885, s. 35, 197.

sčítacích operátů. Jsou zde uvedeny městské části, osady a samoty, počty domů, počty obyvatel dle pohlaví, vyznání a obcovacího jazyka. Kromě toho jsou uváděny i další informace, například kolik a jakých mělo město škol, zdali mělo telegrafní, poštovní či železniční stanici a faru.⁵⁷ Z výsledků sčítání lidu vychází také publikace *Vollständiges Ortschaften-Verzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*. Obsah knih z této ediční řady je tvořen seznamy obcí dle jednotlivých zemí a jejich okresů, uváděny jsou ale pouze počty obyvatel. Z novějších děl se statistickými údaji o počtu obyvatel a domů zabývá také *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970* a především *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, uvádějící údaje z jednotlivých sčítání lidu od roku 1869.⁵⁸

Podrobné statistické informace k živnostem provozovaných v jednotlivých obcích Moravy, statistiky obchodních družstev, trhů, přehled nekvalifikovaných pracovníků a mnohé další poté přináší dva svazky *Statistik der Industrie Mährens*. Jednotlivé oddíly sice většinou uvádějí statistické údaje pro celý okres, občas ale i pro jednotlivé obce. Knihu společně vydaly obchodní a živnostenské komory v Brně a Olomouci na základě podkladů ze sčítání lidu.⁵⁹

K dějinám městských institucí, společností, firem a školství lze využít *Chytilův úplný adresář Moravy*. Toto dílo uvádí jména členů obecního výboru a městské rady, důležité instituce ve městě (berní úřad, poštovní a telegrafní úřad, silniční výbor okresu lipnického, c. k. notář atd.) i školské instituce se jmény členů učitelského sboru. Mimo to se text publikace zabývá hospodářstvím města. Nechybí uvedení jmen majitelů, správních rad či jednatelů větších podniků, finančních institucí či družstev v Lipníku, zároveň je ale dáván prostor i menším živnostníkům (obuvníci, vetešníci, atd.).⁶⁰ Při zkoumání firem může pomoci i kniha *Österreichisches Reichs-Industrie Adressbuch*, uvádějící jména a sídla firem, zabývajících se různými druhy průmyslu od těžby po energetiku. U významnějších podniků v říši adresář uvádí i bližší informace ohledně počtu zaměstnanců či cen akcií. Lipenské podniky jsou vzhledem ke své menší důležitosti v rámci Rakouska popisovány nanejvýš několika větami, což činí tento pramen pro zkoumání dějin daného města spíše nepodstatným.

⁵⁷ *Special-Orts-Repertorium von Mähren*. Wien 1885, s. 163–164. *Special-Orts-Repertorium von Mähren*. Wien 1893, s. 221.

⁵⁸ RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef (Ed.): *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. I. díl. Praha 2006, s. 674–675.

⁵⁹ Použití sčítacích operátů však přinášelo při vzniku knihy určité potíže, jelikož v nich často nebyla vypsána odvětví, v nichž jednotliví zaměstnanci působili, či bylo obtížné rozlišovat mezi nekvalifikovanými dělníky, pomocníky, učni, a podobně. Dílo z tohoto důvodu není úplně přesné. *Statistik der Industrie Mährens*. I. Band. Brünn 1883 (Vorwort).

⁶⁰ CHYTIL, Alois: *Chytilův úplný adresář Moravy*. Brno 1911, s. 378–383.

Dalším pramenem, jenž je možno použít při zkoumání problematiky obecní samosprávy a života ve městě obecně, je periodický tisk, jenž na svých stranách dával prostor mnoha oblastem tehdejšího dění v Lipníku nad Bečvou. Na prvním místě stály politické konflikty mezi Čechy a Němci, o nichž tisk referoval prostřednictvím zkrácených zpráv z jednání obecního výboru, a též průběh voleb do obecního zastupitelstva, zemského sněmu a poslanecké sněmovny říšské rady. Ani národnostní konflikty ve městě nezůstávaly stranou, a německý i český tisk ve svých článcích a zprávách o těchto záležitostech zevrubně informoval. Noviny se dále zaměřovaly na školskou a spolkovou činnost, na různé slavnosti, chudinskou péči a jiné. Periodika jsou proto důležitým zdrojem poznatků k lipenské minulosti, a to zvláště od období 90. let 19. století, kdy vzniklo vícero nových regionálních tiskovin mapujících události ve městě a jeho blízkém okolí. Vypovídající hodnota daného typu pramene je ovšem limitována neskrývaným stranictvím jeho autorů, hájících zájmy národa, k němuž se hlásili.

Hlavní českojazyčné periodikum informující o událostech v Lipníku byl týdeník Hranicko-lipnické noviny, vydávaný od května 1893, roku 1898 přejmenovaný na Hlasy z Pobečví, a také Přerovský obzor se svou přílohou Český Lipník. Hranicko-lipnické noviny, založené významným hranickým politikem Františkem Šromotou, jsou obecně pokládány za staročeské periodikum, tento názor je ale nepřesný.⁶¹ Stejně jako v případě Přerovského obzoru tento list protežoval všechny místní subjekty české politické scény bez rozdílu jejich politické příslušnosti, přičemž za úhlavního nepřítele byli považováni Němci a židé. V pozdější době, kdy začaly vznikat nové české politické strany, se sice tyto noviny přikláněly k politické orientaci zástupců etablovaných v komunální politice, přesto nadále zůstávaly především „pročeským“ než čistě stranickým tiskem.⁶²

O německých periodikách z této doby lze říci to samé. Stranila německým liberálům, kteří měli konzistentní dvoutřetinovou většinu v obecním výboru, a podporovala národní snahy německojazyčné menšiny obyvatelstva v Lipníku. Mezi významnější periodika patřily křesťanskosociální noviny Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger, vydávané od sedmdesátých let 19. století. Tato tiskovina nebyla tolik národnostně vyhraněná jako jiné německé noviny, zároveň v rozporu se svým názvem o Lipníku informovala poněkud málo. Mezi další noviny patřil týdeník Deutsche Rundschau, později přejmenovaný na Mährisch-schlesische Deutsche Rundschau, a Deutscher Bote, informující o událostech v Hranicích,

⁶¹ MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců*, s. 705. Dále SYNKOVÁ, Jana: *Obecní samospráva*, s. 7.

⁶² GRISA, Jan: *Josef Polák z Lipníka – vyznání mosaického, žadného, mosaického a římskokatolického: Příběh konvertity a českého žida na Moravě optikou dobového tisku*. In: PÁLKA, Petr (Ed.): *Židé a Morava XXVI*. Kroměříž 2020, s. 63.

Lipníku, Libavé a okolních obcích.⁶³ O událostech v Lipníku pravidelněji informovaly také novojičínské noviny německé pokrokové strany *Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis* v oddílu *Ortsnachrichten aus Leipnik*. Mimo všech výše uvedených periodik lze najít občasně zprávy a články k životu ve městě v mnoha dalších různých tiskovinách, z českojazyčných například v *Hlasu lidu*, *Lidových novinách*, *Našinci*, *Pokroku*, *Pozoru* či *Českožidovských listech*, z německých v *Brünner Zeitung*, *Die neue Zeit*, *Mährisches Tagblatt*, *Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land* a jiných.

Při zkoumání školství v Lipníku nad Bečvou v předminulém století můžou pomoci výroční zprávy různých školských ústavů. Z českých škol tyto tištěné zprávy vydávala česká obecná škola a česká zemská reálka, z německých německá zemská vyšší reálka. Najdeme zde jména učitelského sboru, počty a jména žáků, učební osnovy, popis fungování ústavu a zprávy z událostí proběhlých během jednotlivých školních roků. Dané prameny často obsahují též samostatné články autorů z řad učitelstva, jež se zaměřují například na historii města, vědeckou problematiku, nebo pojednávají o výkonu učitelské praxe.⁶⁴

Pro studium dějin Lipníka v 19. století lze využít i tištěný pramen osobní povahy – *Vzpomínky starého učitele* od Františka Slaměníka. Tento rodák z Radslavic studoval na přelomu padesátých a šedesátých let na hlavní škole řádu piaristů v Lipníku. Do historie se zapsal jako redaktor časopisu *Komenský*, a především jako významný komeniolog a jeden ze zakladatelů Muzea Komenského v Přerově.⁶⁵ Slaměník dává prostor hlavně svému studiu na piaristické škole a popisu školství v Lipníku mezi lety 1857–1861, a částečně i národnostní otázce. Pro další možné okruhy bádání vztahující se k obecní samosprávě (obecní výbor, kultura) kniha poznatky neuvádí.⁶⁶

3.2. Archivní prameny

Základním pramenem, obsahujícím poznatky k historii Lipníka nejen v 19. století, je pamětní kniha města, sepsaná kronikářem Jakubem Mráčkem, profesorem české reálky

⁶³ PUMPRLA, Václav: *Bibliografie okresu Přerov*, s. 402.

⁶⁴ Jde například o články: BENESCH, Rudolf: *Zur elementaren Rektifikation der Ellipse*. In: *Jahres-Bericht der deutschen Landes-Oberrealschule in Leipnik für das Schuljahr 1904*. Mährisch Weisskirchen 1904, s. 1–13. Dále KAHLIG, Isidor: *K dějinám hradu Helfensteina a města Lipníka*. In: *Výroční zpráva české obecné školy v Lipníku*. Za školní rok 1886/1887 a 1887/1888. Brno 1888, s. 1–24. Dále též ŘEZNÍK, Bedřich: *Některé úkoly učitele přírodopisu*. In: *Druhá roční zpráva matičné české reálky v Lipníku za školní rok 1896-1897*. Holešov 1897, s. 1–19.

⁶⁵ HÝBL, František – KATZEROVÁ, Sabina: *Nástin života a díla Františka Slaměníka*. In: František Slaměník 1845-1919. Sborník příspěvků z konference konané 3. a 4. října 1995 v Přerově. Přerov 1997, s. 6, 9–11, 12.

⁶⁶ Kromě odstavce zabývajícího se průběhem náboru lipenských dobrovolníků v průběhu druhé italské války za nezávislost. SLAMĚNÍK, František: *Vzpomínky starého učitele*. Zábřeh 1907, s. 53.

v Lipníku.⁶⁷ Autor nejdříve uvádí všeobecný přehled o topografii města a jeho dějinách, poté jmenuje různé instituce ve městě společně s jejich personálním obsazením. Mráček tedy jmenuje městské úřady, školní instituce, ale uvádí i seznam zaniklých a činných spolků společně se jmény jejich předsedů, též i významné firmy ve městě. Vzhledem k době vzniku (20. léta 20. století) nepřekvapí, že je text psán v protiněmeckém duchu. Po této části potom následuje samotná kronika města od počátku vyhlášení samostatnosti Československé republiky, která se již nedotýká předmětu mé práce.

Ke klíčovým pramenům k dějinám obcí v českých zemích patří sčítací operáty, které je možné využít pro demografické a sociologické výzkumy v rámci společnosti, stejně tak slouží jako cenný zdroj informací o jednotlivcích a jejich osudech. Pro mnou zkoumané město se zachovaly v kompletní podobě, tedy pro roky 1857, 1869, 1880, 1890, 1900 a 1910, přičemž postupem let se sčítací archy stávaly podrobnějšími a množství údajů narůstalo. Lze z nich vytěžit údaje o počtu domů a bytů, o množství lidí trvale žijících ve městě i cizinců bez domovského práva či počty hospodářských zvířat. K jednotlivým osobám se lze dozvědět, zdali byli vlastníky bytu, datum a místo jejich narození, domovské právo a státní příslušnost, vyznání, rodinný stav a povolání. Od roku 1880 se evidovala také gramotnost.⁶⁸ Díky výsledkům sčítání je tedy možné určit počty obyvatel v jednotlivých letech, jejich národnostní a náboženské složení a jiné věci; operáty též mohou sloužit jako podklad k určení socio-profesního složení lipenských voličů. Srovnání počtu obyvatel s počty oprávněných voličů dále poslouží k zodpovězení otázky, jak velká část lipenských měšťanů disponovala právem volit.

K výzkumu samotných obecních voleb v Lipníku slouží archiválie z fondu Archiv města Lipník nad Bečvou.⁶⁹ Materiály se kromě hlasování z roku 1912 dochovaly ke všem obecním volbám, ale v rozdílném množství. V ideálním případě v archivních souborech k jednotlivým volbám nalezneme voličské seznamy, soupisy oprávněných voličů s výši jejich daně, seznamy zvolených, protokoly z voleb obecního představenstva a městské rady. Dále též kontrolní soupisy hlasů, reklamace a rozhodnutí reklamační komise, plné moci voličů, kteří se nemohli voleb fyzicky zúčastnit, a další. Archivní prameny k volbám ale ve většině

⁶⁷ SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 427, s. 4.

⁶⁸ Sčítací operáty tedy přinášejí mnohem více poznatků než matriky, které se dají využít spíše pro zkoumání příbuzenských vazeb mezi osobnostmi města. Badatel zaměřující se na 19. století má v dnešní době tu výhodu, že u obou druhů pramenů došlo ve většině případů k jejich digitalizaci.

⁶⁹ SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–363, 7003 (Seznamy voličů pro Lipník).

případů takto dochovány nejsou, proto je nutné využívat i periodický tisk.⁷⁰ Kromě výše uvedeného fondu se nacházejí prameny k obecním volbám též ve fondu Velkostatek Lipník nad Bečvou, i když jen k několika volebním kláním. Jde o listiny psané správcí velkostatku, kteří ve svých zprávách informovali majitele o průběhu a výsledcích hlasování.⁷¹ Všechny tyto zdroje pomáhají k získání poznatků o průběhu voleb, počtu oprávněných voličů a rozmezí daňových odvodů jednotlivých sborů, o počtu odevzdaných hlasů a síle jednotlivých mandátů zvolených členů obecního výboru a náhradníků.

K poznání činnosti zvolených politických zástupců obce nejlépe poslouží protokoly ze zasedání obecního představenstva a městské rady. První zmiňované se dochovaly od roku 1850 do října 1910, protokoly z jednání městské rady poté od roku 1880 do roku 1904, od kteréhožto data následují zápisy velmi nepravidelně. Díky záznamům ze zasedání je možné velmi podrobně sledovat aktivitu daného obecního výboru, jelikož můžeme zkoumat hlavní témata jednotlivých setkání. Protokoly pro badatele nabízejí široké množství možných okruhů, na které se lze zaměřit. Dle názorů jednotlivých zastupitelů na rozličná projednávaná témata související s fungováním města můžeme odhalit strategie a taktiku politických táborů vyskytujících se v obecním představenstvu Lipníka nad Bečvou. Mimo to nabízí protokoly spolu s některými jinými archivními zdroji možnost sledovat proces budování městské infrastruktury. V případě Lipníka se jedná o informace ohledně výstavby nemocnice a plynárny. Zápisy ze schůzí též umožňují zjistit bližší poznatky o finančním stavu města a záležitosti financování školství díky projednávaným obecním rozpočtům.

K otázce městského hospodářství může badatel využít i prameny týkající se významných lipenských firem a menších živností ve městě. Tyto archiválie se zabývají fungováním jednotlivých podniků, výrobou produktů a ekonomickou stránkou věci. K získání těch nejzákladnějších informací slouží firemní spisy uložené ve fondu Krajského soudu v Olomouci, pomoci můžou i zdroje z obsáhlého fondu olomoucké obchodní a živnostenské komory. Dále je k problematice lipenských firem, společenstev či peněžních institucí možno využít několika samostatných fondů.⁷²

Při své práci využijí také prameny zabývající se spolkovou činností ve městě. Zkoumání tohoto tématu je důležité z důvodu poznávání tehdejší občanské společnosti a

⁷⁰ K volbám z roku 1876 se například dochovaly jen silně poškozené soupisy voličů, pro rok 1910 také. Kromě toho v rámci inventárních čísel zabývajících se volbami v určitých letech najdeme i údaje k úplně jiným volbám (například inventární číslo 362 k obecním volbám roku 1906 obsahuje i archiválie k roku 1879 a 1902).

⁷¹ ZAO – Olomouc, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 3411, kar. 1709, sig. 4/13.

⁷² Například: ZAO – Olomouc, fond Gerzabek Jan František, továrny na sukno, vlněné zboží a plsti, Lipník nad Bečvou. Dále ZAO – Olomouc, fond Kupecká akciová sirkárna Lipník nad Bečvou. Též i například SOKA Přerov, fond Lipnická všeobecná záložna Lipník nad Bečvou.

organizování jejich jednotlivých názorových vrstev v pospolitém celku. Spolky shromažďovaly členy různého zaměstnání, vyznání či ekonomických vrstev, a kromě toho měly častokrát i důležitou funkci v kulturním a národním životě města. Lze často sledovat, že významné osobnosti politického života ve městě hrály také nemalou roli ve spolcích, ke kterým příslušely. K lipenským českým a židovským spolkům existuje celá řada samostatných fondů s celkem obstojným množstvím zachovalých archiválií, pro mapování německé spolkové činnosti je ale nutné hledat především ve zprávách z tisku, jelikož se tehdejší archivní prameny nedochovaly.⁷³ Fondy většinou obsahují kromě stanov též protokolní a účetní knihy a případné další materiály spojené s fungováním spolků. K dané problematice lze využít i materiálů ke spolkové činnosti z fondu Krajského národního výboru Olomouc z olomoucké pobočky zemského archivu v Opavě.

Pokud bychom se chtěli blíže zaměřit na životní osudy určité významné osobnosti působící v Lipníku nad Bečvou, pomůžou nám především již dříve vyjmenované druhy pramenů (tisk, sčítací operáty, matriky a prameny k politickému a spolkovému životu ve městě). Je sice pravdou, že archivní fondy k několika málo osobám existují, jejich využitelnost je ovšem malá. Dochovaly se pouze některé prameny spojené s činností několika notářů a advokátů – jedná se například o méně obsáhlý fond Františka Brzobohatého; některé informace k majitelům podniků lze získat i z fondů firem.⁷⁴

Prameny ke školství v Lipníku se skládají z archivních fondů jednotlivých školských ústavů (Německá měšťanská škola, Národní škola Lipník nad Bečvou, Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Olomouc, atd.).⁷⁵ K piaristickému školství je možné použít fond Sběrka archiválií Piaristé Lipník nad Bečvou. V daných fondech najdeme například kroniky české obecné chlapecké školy a německé obecné chlapecké a dívčí školy, matriky žáků, a podobně. Samozřejmě nechybí i ostatní dokumenty související s fungováním ústavů, jako zápisy z porad učitelských sborů. Využít můžeme i fondy německé a české místní školní rady, poskytujících základní informace o vývoji školství v Lipníku nad Bečvou. Dalšími důležitými zdroji jsou poté zmiňované protokoly ze zasedání obecního výboru a městské rady a archiválie školských spolků.

Pokud jde o poznatky k dějinám židovského obyvatelstva v 19. století ve městě, najdeme je především v dokumentech souvisejících s židovskou spolkovou činností a

⁷³ V dnešní době lze využít pouze statuta německého pěveckého spolku. SOkA Přerov, *Statuten des Leipniker Männer-Gesangsvereines*. Lipník 1879.

⁷⁴ SOkA Přerov, fond Brzobohatý František, JUDr. Dále SOkA Přerov, fond Notářství Kaser Jan, Lipník nad Bečvou. Dále též SOkA Přerov, fond Notářství Rokotnitz Jindřich, Lipník nad Bečvou.

⁷⁵ Kromě posledního zmiňovaného fondu najdeme všechny jmenované prameny z tohoto odstavce v SOkA Přerov.

v převážně německém periodickém tisku. Další prameny jsou roztroušené ve fondu archivu města Lipníka. K získání podrobnějších informací o židovské menšině v obci by se případný badatel musel vypravit do Archivu Židovského muzea v Praze, kde se nachází fond Židovská náboženská obec Lipník nad Bečvou. V něm jsou dle archivní pomůcky umístěny archiválie k židovské politické a náboženské obci – torzovitě zachované údaje k (židovským) obecním volbám a volbám náboženské obce, protokoly schůzí politické a náboženské obce, dokumenty k trestním záležitostem, k činnosti živnostníků, pozůstalostní spisy a jiné. Též se zde nachází prameny k financím, náboženské činnosti (synagoga a hřbitovy) a ke školství.

K poznání různých sfér života ve městě mohou pomoci také některé jiné archiválie. Jedněmi z nich jsou ty, které pocházejí z činnosti okresních úřadů. Cenné jsou především presidiální spisy okresního úřadu v Hranicích. K Lipníku zde najdeme zprávy o průběhu a výsledcích voleb ve městě, zprávy o průběhu slavností a kulturních akcí, různé spory a stížnosti, šetření k interpelacím poslanců, či například i bojkotní letáky. Přímo z činnosti lipenských institucí pochází materiály smíšeného okresního úřadu v Lipníku a okresního soudu. Dalšími možným zdrojem je fond lipenského okresního silničního výboru, jenž se zabýval výstavbou a údržbou okresních silnic. Prameny jsou zachovány značně mezerovitě – hospodaření výboru zachycuje souvislá řada hlavních knih z období 1879–1918, ale dochovala se pouze jedna česko-německy psaná kniha protokolů z výborových schůzí z let 1889–1898. Naproti tomu k starostenskému sboru okresu lipnického existuje pouze málo archivních pramenů a jeho činnost lze sledovat akorát prostřednictvím periodického tisku.

4. Lipník a jeho obyvatelé v druhé polovině 19. století

„V říši Rakousko-Uherské nalézá se mezi jinými zeměmi markrabství Moravské. Jest to země bohatá na krásy přírodní. Zvláště úchvatný pohled poskytuje každému cizinci, zabloudivšímu do žírného kraje východní Moravěny, město Lipník. Rozkládá se malebně v údolí řeky Bečvy, přítoku Moravy, na jejím pravém břehu, u paty velebného Helfštýna. Svatým obdivem plní cestovatele jeho krásná, právě popsaná poloha...Z nádraží dojde milovník přírody »Olomouckou třídou« a jejím pokračováním na náměstí za 15 min. v elegantní ekypáži ale za 25 minut. Celé město je ale krásné vyplastrováno. Kdo není lipnickému dláždění zvyklý, klopýtne za každým krokem...Městský sad, rozkládající se na obdiv mezi měšťanskou a českou reálkou, chová nebetyčnou skálu s cizozemskými květinami, což výhodně působí na zdraví obyvatelů. Domorodci jsou rasy kavkazské, jazyka a náboženství různého. Celkem je jich prý 7000, ačkoliv v ulicích je čas normální vidět není. Aby nezemřeli hladem, musí jísti, což si různým způsobem vymáhají. V odlehlejších končinách rozsáhlého města viděti lze slepice, husy, vepře a jiná domácí zvířata, což nasvědčuje tomu, že hospodářství tam ještě nevyhynulo. Tisíce a tisíce lidu putuje každoročně do půvabného toho města...“⁷⁶

Lipník nad Bečvou byl počátkem předminulého století spíše menším, ale rozrůstajícím se městem. Po citelném poklesu v druhé třetině 18. století počet obyvatel neustále narůstal: roku 1794 ve městě žilo 2420 křesťanů a 975 židů, v roce 1834 již 3821 křesťanů a 1441 židovských obyvatel. Spojení s okolím pro obyvatele kromě několika cest lokálního významu zajišťovala široká císařská silnice, postavená pro obchodní a vojenské účely v poslední čtvrtině 18. století, jež směřovala z Vídně do Krakova. Vybudování této komunikace a nárůst obyvatelstva podpořil vznik nových domů na předměstích, což vedlo k ukončení dosavadní stagnace výstavby. Roku 1813 vznikla na západ od města židovská kolonie Horecko, ve 20. letech následně došlo k vytvoření osady Nové Dvory.⁷⁷

Město pro své okolí představovalo centrum obchodu se zemědělskými produkty a řemeslnými výrobky. Prodej obilí, ovoce, drůbeže a dobytka se kromě pondělních trhů uskutečňoval i na pěti jarmarcích. Nejrozšířenějšími odvětvími v Lipníku bylo soukenické řemeslo, jehož rozvoj byl ovšem podmíněn hlavně zvýšenou potřebou sukna pro vojsko, a dále například obuvnictví a krejčovství.⁷⁸ V období napoleonských válek byly ustanoveny i první větší podniky – firma založená roku 1802 Johannem Bernardem Žiakem se postupně rozrostla v tovární výrobu flanelu, houní a sukna, v roce 1812 měla v Lipníku vzniknout i

⁷⁶ Lipník ve XX. století. HP, č. 51, 21. 12. 1907, s. 3.

⁷⁷ KUČA, Karel: Města a městečka, s. 500–501.

⁷⁸ LAPÁČEK, Jiří: Historie a současnost podnikání, s. 106–107.

továrna na likéry.⁷⁹ Nový impuls poté pro hospodářství ve městě znamenala stavba C. k. privilegované Severní dráhy císaře Ferdinanda, která v roce 1842 dospěla z Vídně a Přerova do Lipníka. Ten se potom na pět let stal koncovou stanicí a současně jedním z největších překladišť zboží v habsburské monarchii, což vedlo ke značnému rozvoji povoznictví a řemesel. Do města bylo dováženo různorodé zboží, určené především pro Halič, Bukovinu a Rusko; poté se zboží překládalo na vozy, které jely po císařské silnici na místo určení.⁸⁰ Kromě toho byl hospodářský význam Lipníka prohlouben přeložením velkých dobytčích trhů z Přívozu. Veškerý hovězí a vepřový dobytek z Haliče byl hnán do Lipníka (později i dovážen po železnici) a zde prodáván na obecních pastvinách u řeky Bečvy. V polovině 19. století se ve městě též konaly velké trhy na dřevo, obilí a na vlnu.⁸¹

Díky zrušení patrimoniální správy a vzniku obecní samosprávy započala pro námi sledovanou obec nová etapa jejích dějin. Dosavadní magistrátní zřízení bylo roku 1850 nahrazeno voleným obecním zastupitelstvem. Bývalé lipnické panství se stalo základem lipenského soudního okresu, jehož sídlo leželo v Lipníku. Okresní soudy v okresech Lipník, Hranice a Libavá pak podléhaly krajskému soudu v Novém Jičíně. V letech 1855 až 1868 ve městě působil smíšený okresní úřad s pravomocí politickou a soudní, po jeho zrušení Lipník zůstal sídlem okresního soudu, politickou správu na území soudního okresu vykonávalo okresní hejtmánství v Hranicích. V městě mimo to fungoval berní úřad, okresní oddělení kontroly finanční stráže a technické finanční kontroly.⁸²

Městské hospodářství v druhé půli 19. století prošlo významnou proměnou. Zprvé Lipník přišel v roce 1872 o své velké dobytčí trhy, které byly přeloženy do Olomouce a Vídně. Velké týdenní trhy na obilí a výroční trhy na koně ale nebyly tímto částečným hospodářským úpadkem dotčeny a stále byly vyhledávány četnými zájemci z širokého okolí.⁸³ Menším živnostem se ve městě také vcelku dařilo. Po zániku cechů se v Lipníku postupně ustanovilo 6 českých a 3 německá živnostenská společenstva. V roce 1911 bylo v Lipníku přes čtyřicet obuvníků, 33 krejčích a švadlen, 13 pekařů, 14 řezníků a uzenářů, čtyři desítky hostinců a prodejen lihovin, 50 kupců, dále na padesát obchodů střížným zbožím, 98 obchodníků s potravinami a přes sto jiných obchodníků.⁸⁴

Druhou změnou byl nárůst průmyslu, a to především ke konci 19. století. Zpočátku se rozvíjel především potravinářský průmysl, jenž byl ovlivněn zemědělským zázemím města.

⁷⁹ BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ, Vladislava – ZIKMUND, Jan a kol.: *Industriální topografie*, s. 82.

⁸⁰ SLÁDEK, Pavel: *Severní dráha*, s. 18.

⁸¹ KUČA, Karel: *Města a městečka*, s. 501.

⁸² BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska*, s. 171.

⁸³ LAPÁČEK, Jiří: *Historie a současnost podnikání*, s. 108.

⁸⁴ CHYTIL, Alois: *Chytilův úplný adresář*, s. 380–383.

Nejdůležitějším zástupcem tohoto odvětví byl cukrovar vzniklý roku 1867 na jihu města u řeky Bečvy. Cukrovar byl ve vlastnictví lipensko-břeclavské cukrovarnické akciové společnosti (Leipnik-Lundenburger Zuckerfabriken Actiengesellschaft), za jejímž vznikem stáli brněnští průmyslníci August von Skene a Alexander von Schoeller. Podnik v Lipníku fungoval do roku 1904 a patřil mezi významné cukrovary v Předlitavsku.⁸⁵ Dále se rozvíjel průmysl stavebních hmot, a to především díky Františku Wawerkovi, jenž na sklonku 19. století zavedl v Lipníku průmyslovou výrobu cihel a cementového zboží. Tentýž muž byl též nejvýznamnějším představitelem strojího průmyslu ve městě, jelikož byla roku 1909 při cihelně zavedena i výroba kvalitních strojů.⁸⁶ Chemický průmysl byl zastoupen továrnou na sirky pod vlastnictvím Kupecké akciové sirkárny v Lipníku nad Bečvou.⁸⁷ V městě též fungovaly dva pivovary, dvě továrny na lihoviny, továrna na mýdlo a výrobní korkových zátek. Jako odpověď firmám s německými vlastníky ve městě vznikl větší počet českých podniků, zabývajících se stejným oborem. Lze jmenovat například Erste Leipniker Flanell-Tuch- und Hunyaschuhfabrik s jejím českým protějškem První moravskou tovární výrobou obuvi houněné, kožené a mikádové.⁸⁸

Urbanistický vývoj Lipníka od poloviny 19. století do začátku první světové války lze charakterizovat jako industrializaci dosud téměř výhradně řemeslnického a zemědělského města. Přírůstek domů sice nadále pokračoval, ale územní rozloha se téměř neměnila, nevznikla ani žádná nová ulice. Nádraží situované na Horecku na samém okraji obce se nestalo důvodem vzniku nové nádražní třídy, plocha mezi železniční tratí a městem ale byla využita pro situování několika průmyslových areálů. Další továrny i jiné velké budovy, jako například ústav hluchoněmých a jubilejní nemocnice císaře Františka Josefa, byly postaveny i v jihovýchodním a východním okraji osídlení. Historické městské jádro bylo nadále svíráno starým městským opevněním, které už ale nebylo zcela jednolitě. Po zbourání městských bran a některých bašt v roce 1840 byly po velkém požáru o dvě desítky let později prolomeny hradby na severovýchodní straně. V 80. letech byl poté na ploše bývalých příkopů na severní a východní straně založen Rudolfův park (dnešní Komenského sady), na jižní straně byly zřízeny zahrady a postaveny domy.⁸⁹

⁸⁵ VAŇÁK, Bohumil: *Lipnický cukrovar*.

⁸⁶ *Průmyslové velkořavody Františka Wawerky*. Brno 2016, s. 32–36.

⁸⁷ MALOŇ, Lubor: *Stručná historie sirkárny*, s. 8–9, 19.

⁸⁸ *Lipník nad Bečvou. Naše Město*, s. 256–257. Dále CHYTIL, Alois: *Chytilův úplný adresář*, s. 380.

⁸⁹ KUČA, Karel: *Města a městečka*, s. 501.

Samotné město se skládalo z křesťanské a židovské politické obce.⁹⁰ Židovská politická obec se stejně jako křesťanská konstitovala v roce 1850 a disponovala vlastním voleným obecním výborem. V rámci města se vytvořilo hned několik židovských obytných okrsků s mnoha přesahy, které nikdy netvořily uzavřené ghetto jako v některých jiných městech. Židé kromě již zmiňované kolonie Horecko (jež postupem času splynula s Lipníkem v jednoduší celek) a malé osady Cihelny (Ziegelscheuer) obývali především dnešní Pernštýnskou ulici a také Starou ulici, jež leží na protilehlé straně města.⁹¹ Dále k obci příslušela zemědělská osada Nové Dvory, nacházející se tři kilometry jihozápadně od Lipníku, a skupina domů podél cesty do obce Jezernice nazývaná Venedik, jež je dnes de facto městskou ulicí.⁹²

Tabulka č. 1: Počet domů a obyvatel měst Lipník, Hranice a Přerov

	Lipník		Hranice		Přerov	
	Počet domů	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyvatel
1834	467	5262	489	5558	624	4455
1869	550	6051	559	6735	738	7213
1880	596	6367	596	7384	927	11190
1890	608	6392	615	8136	1095	12955
1900	634	6886	621	8185	1406	17005
1910	674	6928	672	9025	1655	20669

Použité zdroje: *Historický lexikon obcí české republiky*, s. 672–675. Dále KLADIWA, Pavel – POKLUDOVA, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 539. Též SOKA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1869–1910.

Lipník nad Bečvou byl sice nejlidnatější obcí lipenského okresu, za ostatními vzdálenostně blízkými městy však ve druhé půli 19. století očividně zaostával. Dle sčítání z roku 1857 žilo ve městě v 538 domech 6468 obyvatel,⁹³ což byl nárůst takřka o 23 % oproti množství obyvatel z roku 1834. Dále ale následoval strmý populační pád; roku 1869 bylo v obci již jen 6051 lidí, v 70. až 80. letech vzrostlo osídlení jen o 300 obyvatel, výraznější nárůst přišel až v 90. letech 19. století. Počet domů a bytů se sice neustále zvyšoval, ale nijak

⁹⁰ K problematice židovských obcí viz MILLER, Michael: *Moravští Židé v době emancipace*. Praha 2015, s. 250–286.

⁹¹ MALOŇ, Lubor: *Židé v Lipníku nad Bečvou*, s. 30–32.

⁹² *Special-Orts-Repertorium (1885)*, s. 163–164.

⁹³ Daný počet ale dle metodiky sčítání z roku 1857 zahrnuje pouze osoby s domovským právem v městě, ne osoby v městě žijící. RIEGER, František Ladislav (Red.): *Slovník naučný. Díl 4. (heslo Lipník)*. Praha 1865, s. 1304.

výrazně; od roku 1869 do léta 1910 přibylo 124 domů. I přes podobný počet lidských obydlí měly Hranice viditelně větší přírůstek obyvatelstva, jenž se mezi jednotlivými sčítáními až na období stagnace přelomu století pohyboval okolo 10 %. Ještě výrazněji rostl počet obyvatel Přerova, jenž byl přitom v roce 1834 početně nejmenším městem z uvedené tabulky. Přírůstek se až na období let 1880-1890 pohyboval v řádu několika desítek procent, a město mělo před první světovou válkou přes 20 000 obyvatel. Pokud navýšení počtu obyvatel v určité oblasti nekorespondovalo se zemským průměrem pohybujícím se kolem 10–12 %, lze dle názoru Jiřího Matějčka hovořit o retardovaném regionu.⁹⁴ To byl i případ Lipníka, jehož přírůstek od sčítání roku 1869 nikdy nepřekročil 8 %.

Svůj podíl na tomto neuspokojivém vývoji měly dva faktory. První příčina tkvěla v nedostatku surovin, neboť město leželo v převážně zemědělském okrese bez významných nerostných zdrojů, které by mohly stát za vznikem větších průmyslových komplexů lákajících nové pracovní síly. Na rozdíl od Přerova nebyl také Lipník významným železničním uzlem, po rozšíření Severní dráhy císaře Ferdinanda byl pouze méně důležitou železniční zastávkou. Druhým důvodem byl odliv židovského obyvatelstva. Díky změně vnitropolitické situace židé postupně získali plná občanská práva a mohli se volně přestěhovat na libovolné místo. V průběhu 60. let předminulého století proto velká část z nich opustila Lipník a odešla za prací do významnějších průmyslových měst.⁹⁵

V druhé polovině 19. století musel mít každý občan domovské právo v některé obci. Tuto obecní příslušnost získával člověk buď od narození, v případě žen sňatkem od manžela, či přijetím do svazku obce na základě souhlasu obecního zastupitelstva. Státní zaměstnanci, učitelé, duchovní a důstojníci měli v obci automaticky přiznáno stálé bydliště. Dále bylo možno domovské právo získat, pokud se jednotlivec v určité obci zdržoval nepřetržitě po dobu nejméně čtyř let.⁹⁶ Tato možnost ale byla posléze zrušena, což bylo nevýhodné pro chudší obyvatele zdržující se mimo místo, kde podle domovského práva náleželi. Každá z obcí totiž měla povinnost poskytovat nezbytné sociální služby lidem příslušícím k obci. V případě, kdy některý z občanů v dané vesnici či městě pouze pobýval, a nezáleželo jak dlouho, musel se o pomoc obracet ke svému domovskému městu či vesnici. Toto pravidlo

⁹⁴ MATĚJČEK, Jiří: *Retardované oblasti českých zemí v 19. století a jejich sociální význam*. In: Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava 1994, s. 26.

⁹⁵ MALOŇ, Lubor: *Židé v Lipníku nad Bečvou*, s. 11.

⁹⁶ JANÁK, Jan: *Domovské právo ve starém Rakousku a v ČSR*. In: JANÁK, Jan a kol.: *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Brno 2007, s. 432–433.

platilo až do 90. let 19. století, kdy mohl člověk získat domovské právo na základě nepřetržitého desetiletého pobytu v obci.⁹⁷

Tabulka č. 2: Domovské právo obyvatel města Lipníka

	V obci	Jiná obec okresu	Jiný okres země	Jiná země	Uhersko	Cizí země	Celkem
1880	3307	1359	1296	315	55	35	6367
1890	2519	1878	1449	464	46	36	6392
1900	2247	2005	2009	498	71	56	6886
1910	3702	1196	1499	452	37	42	6928

Zdroj: SOKA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1880–1910.

Z následující tabulky je patrné, že počet osob disponujících domovským právem v Lipníku v průběhu let klesal, nešlo ale o izolovaný jev. Například výsledky sčítání roku 1890 ukázaly, že v Předlitavsku bydlely ve své domovské obci pouze dvě třetiny obyvatel, 15 % obyvatel mělo domovské právo v témže okresu, přes 12 % bylo z jiného okresu téže země, 5 % z jiné země a necelé 2 % byly z ciziny.⁹⁸ U obyvatelstva Lipníka byl počet osob s domovským právem ve městě ještě menší, z 52 % v roce 1880 poklesl až na pouhou třetinu v roce 1900. V dalším období už tento počet strmě stoupl zřejmě kvůli novele zákona z roku 1896, která umožnila zde usedlým cizincům získat domovské právo ve městě. Pokles osob disponujících domovským právem v Lipníku též indikuje odliv původních obyvatel města do jiných obcí, i když tato vlna byla menšího rázu než odchod židovského obyvatelstva v průběhu 60. let. Roku 1880 žilo mimo město pouze 182 osob příslušných k Lipníku, o 20 let později to bylo již 472 lidí, z nichž většina byla nepřítomna trvale.⁹⁹ Jejich odchod byl kompenzován příchodem nového obyvatelstva z jiných částí Moravy, a to především lidí z nejbližšího okolí. Od přelomu století se následně do města stěhovalo o něco více obyvatel z jiných okresů markrabství. Obyvatelé města z jiných zemí Předlitavska představovali malou konstantní menšinu, nepřesahující 7 %, lidí z Uherska a cizích zemí bylo ve městě několik desítek.

⁹⁷ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata.: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 118–119, 122.

⁹⁸ JANÁK Jan: *Domovské právo*, s. 445.

⁹⁹ SOKA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1880 a 1900.

Důležitou součástí zkoumání života obcí v českých zemích během druhé poloviny předminulého století je i určení národnostního složení jejího obyvatelstva, při zkoumání pramenů k této problematice však badatel naráží na mnohá úskalí. Z tohoto období totiž v úředních dokumentech nenajdeme hodnověrné údaje sumarizující počty obyvatel dle jednotlivých národností. Národnostní otázka se sice ve sledované době stávala čím dál důležitějším hybatelem veřejného života, sčítání lidu ale zohledňovala pouze obcovací řeč (Umgangssprache), jež byla v porovnání s národností chápána poněkud rozdílně. Část lidí si spojovala obcovací řeč s jazykem využívaným při úředním styku, v zaměstnání či při nakupování zboží, a nepokládala tak tento termín ani za ukazatel národnostního cítění, ani za synonymum pro mateřskou řeč.¹⁰⁰ Nejistá definice slova Umgangssprache proto mohla vést k situaci, kdy se i ryze české rodiny hlásily k německé obcovací řeči, jelikož její členové například navštěvovali německé školské ústavy, pohybovali se ve vyšších patrech společnosti či v prostředí, kde němčinou hovořila většina obyvatelstva. Dále také mohlo docházet k situacím, kdy osoby českého původu z důvodu nátlaku či příkazu svého zaměstnavatele nebo pronajímatele bytu uvedly v operátech německou obcovací řeč.¹⁰¹

Tabulka č. 3: Složení obyvatel Lipníka dle obcovací řeči

	Česká	Německá	Jiná	Celkem
1880	4304	2008	55	6367
1890	3968	2337	87	6392
1900	5142	1610	134	6886
1910	4598	2241	89	6928

Zdroj: SOKA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1880–1910.

Lipník nad Bečvou byl podle sčítacích operátů v druhé polovině 19. století převážně českým městem s větší německou menšinou. Češi si udržovali přibližně dvoutřetinovou většinu o síle čtyř až pět tisíc osob oproti Němcům s dvěma tisíci osobami. Na údajích z výše uvedené tabulky si však lze povšimnout, že se množství lidí hlásících se k určité obcovací řeči často proměňovalo. Počet česky mluvících osob se v roce 1890 propadl o 8 %, v roce 1910 zase o necelých 11 %, německy mluvících naopak v roce 1890 přibylo o 16 %, roku 1910 dokonce o 39 %. Tyto výkyvy potvrzují problémy související se zaměňováním obcovací řeči za národnost. Změny nebyly způsobeny příchodem nových obyvatel, spíše se jednalo o

¹⁰⁰ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*, s. 28–29.

¹⁰¹ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata.: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 599–600.

přirozenou reakci na politickou situaci ve městě, jehož obecní zastupitelstvo bylo i přes snahy českých politiků stále většinově obsazeno německou menšinou. Národnostně nevyhranění občané pak kvůli zklamání z české politiky ve městě deklarovali svou příslušnost k Němcům. Po úředním sčítání z roku 1910 psaly noviny Hlasy z Pobečví: „V obci křesťanské...Čechů bylo roku 1900 4606, dnes je jich 4021, ubylo jich tedy 585. Němců bylo v r. 1900 1152, dnes je jich 1939, přibylo jich tedy 787 – tedy téměř 800 Čechů ubylo. Němců přibylo. Dík naší velerozumné politice!“¹⁰²

Tabulka č. 4: Náboženské vyznání obyvatel Lipníka

	Římskokatolické	Evangelické	Židovské	Jiné	celkem
1869	5059	36	955	1	6051
1880	5549	45	773	0	6367
1890	5739	36	617	0	6392
1900	6316	36	534	0	6886
1910	6538	20	370	0	6928

Zdroj: SOKA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1869–1910.

Většina obyvatel Lipníka se během celého sledovaného období hlásila k římskokatolickému náboženství. Procentuální zastoupení katolíků přitom stále rostlo; v roce 1869 tvořili 83 % obyvatelů města, o čtyři desetiletí později již 94 %. Evangelíci především augsburského vyznání potom představovali malou, ale stálou menšinu pohybující se mezi 0,6 až 0,3 %. Zvětšující se početní převaha lidí náležejících k římskému katolictví byla způsobena již řečeným odlivem osob židovského vyznání z města. Dle publikace *Die Juden in Mähren* v roce 1830 žilo v Lipníku v 255 rodinách 1259 židů, v roce 1848 již 1664 židů, a o devět let později 1687. Židé tak tvořili více jak třetinu osob z celkového obyvatelstva, což bylo mnohem více než v Hranicích a Přerově, zároveň měl Lipník v tehdejší době čtvrtou nejpočetnější židovskou menšinu ze všech měst Moravy.¹⁰³ V druhé půli 19. století se ale počet židů začal rychle zmenšovat. Z původní třetiny klesl v roce 1869 na 16 %, roku 1910 již židé tvořili pouze 5 % obyvatelstva o síle necelých čtyř set osob. Jejich místo zaujali převážně čeští katolíci, což nejlépe uvidíme na výsledcích sčítání z lipenské židovské obce:

¹⁰² *Sčítání lidu v Lipníku*. HP, č. 12, 18. 3. 1911, s. 3. Při sčítání roku 1921 již situace vypadala velmi rozdílně; z 6 556 obyvatel v Lipníku bylo 5 750 československé národnosti (s českým a slovenským mateřským jazykem), 455 Němců, 199 židů a 154 obyvatel hlásících se k jiné národnosti. ŽŮREK, Otakar: *Statistická data o Lipníku*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 69.

¹⁰³ HAAS, Theodor: *Die Juden in Mähren. Darstellung der Rechtsgeschichte und Statistik unter besonderer Berücksichtigung des 19. Jahrhunderts*. Brünn 1908, s. 64.

Tabulka č. 5: Židovská obec v Lipníku*

	Vyznání			Obcovací řeč			Celkový počet
	Římskokatolické	Židovské	Jiné	Česká	Německá	Jiná	
1869	348	693	1				1042
1880	453	485	0	272	659	7	938
1890	641	362	0	470	523	10	1003
1900	701	294	10	536	458	11	1005
1910	711	206	0	556	350	11	917

*Při sčítání roku 1869 se ještě údaje k obcovací řeči nevyplňovaly.

Zdroj: SOkA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou (Židovská obec) 1869–1910.

Z původní třetiny obyvatel se křesťanská menšina v židovské obci stala v průběhu let dvoutřetinovou většinou, a termín „židovská obec“ poněkud ztratil smysl. Od sčítání roku 1900 se počet židů v křesťanské a židovské části města téměř vyrovnal, což se podobalo vývoji struktury obyvatelstva v blízkých Hranicích.¹⁰⁴ Do židovské obce se stěhovaly především chudší vrstvy obyvatelstva, které sem lákalo menší daňové zatížení.¹⁰⁵

¹⁰⁴ V Hranicích se již během 70. let 19. století začalo přesunovat těžiště židovské populace z židovské do křesťanské obce. BARÁNEK, Daniel: *Překračování hranic ghetta: Židovská migrace v Hranicích a Lošticích*. In: *Židé a Morava XXVI*. Kroměříž 2020. s. 11.

¹⁰⁵ BAĎURA, Jan: *Vlastivěda moravská*, s. 161.

5. Vývoj obecní samosprávy v Předlitavsku

Revoluce roku 1848 přinesla nejen zrušení poddanství, ale i vrchnostenské správy. Z finančních důvodů ji nebylo možné nahradit státními politickými úřady, mimoto bylo důležité uspokojit revoluční požadavky liberálního měšťanstva, jež chtělo participovat na politické moci ve státě. To bylo v oblasti místní správy možné pouze zavedením obecní samosprávy.¹⁰⁶ Zásady nové správní organizace byly zakotveny v tzv. Stadionově ústavě ze 4. března 1849, 17. března 1849 došlo na základě *Prozatímního obecního zákona o zřízení místních, okresních a krajských obcí* k první legislativní úpravě obecního zřízení. Vedle státních správních organizací měly vzniknout též autonomní samosprávné organizace ve formě krajských, okresních a místních obcí, podrobně však bylo upraveno pouze fungování obcí na místní úrovni.¹⁰⁷

Obecní zřízení rozdělovalo působnost obce na přirozenou a přenesenou. Do přirozeného okruhu působnosti náležely věci bezprostředně se dotýkající zájmů obce, jež šly zároveň v rámci obce spravovat. Jednotlivé obce tak mohly volně nakládat s majetkem obce, udílet domovské právo a čestné občanství, na starost též měly záležitosti místních bezpečnostních složek. Přenesený okruh působnosti zajišťoval výkon veřejných záležitostí, jež byly obcím přiděleny státem. Vykonavatelem této pravomoci byl starosta/purkmistr či jeho zástupce. Mezi jeho povinnosti patřilo například spolupůsobit při vojenských odvodech, při ubytování vojska či vojenských přípřezích, podávat zprávy okresnímu úřadu o důležitých událostech v obci nebo dohlížet nad obecními mírami a váhami.¹⁰⁸

Obecní samospráva začala fungovat roku 1850, kdy byla zahájena činnost nově zřízených státních politických úřadů. V průběhu roku 1850 poté v obcích proběhly historicky první volby do obecních výborů; na dlouhou dobu šlo ale o volby poslední. Na samém konci roku 1851 díky tzv. silvestrovským patentům došlo k obnovení absolutistického režimu. Byla zneplatněna předchozí oktrojovaná ústava, načež byla zavedena ústava nová – *Zásady o organických zařízeních v korunních zemích rakouského císařského státu*. Okresní i krajská samospráva přitom vůbec nezačala působit, vedle státních orgánů byla ponechána samospráva pouze v místních obcích. Od roku 1852 museli být též členové představenstev obcí potvrzováni okresními či krajskými úřady, a dosud veřejná zasedání obecních výborů byla pro veřejnost nepřístupná.¹⁰⁹ V roce 1853 nebyly vypisovány nové obecní volby, protože až do

¹⁰⁶ ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita*, s. 28.

¹⁰⁷ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv (Vývoj legislativy)*, s. 16.

¹⁰⁸ *Císařský patent č. 170/1849 ř. z. (Prozatímní zákon obecní)*.

¹⁰⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan.: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2007, s. 296–299.

vyhlášení nového obecního zřízení měly být ve funkcích ponechány dosavadní obecní orgány. Nové zřízení z roku 1859 ale svobodu obecních samospráv ještě více oklešťovalo. Zákon rozlišoval mezi městskými a venkovskými obcemi, volby obecních funkcionářů podmínil souhlasem státu, a starosta musel být jmenován politickými úřady. Nový systém ale nakonec díky změněné politické situaci nebyl realizován.¹¹⁰

Po pádu absolutismu byly roku 1861 po více než deseti letech vypsané nové volby do obecních orgánů a byla také opět zavedena veřejnost obecních jednání. Byla vydána nová Schmerlingova ústava, kterou o rok později následoval říšský zákon č. 18 říšského zákoníku z 5. března 1862, jenž vyměřoval základní pravidla uspořádání obecních záležitostí. Na tento zákon navazovaly jednotlivé zemské zákony, pro Moravu zákon č. 4 z 15. března 1864. Nová právní úprava se sice od původního prozatímního zákona z roku 1849 příliš nelišila, správa obce však na rozdíl od padesátých let 19. století přestala být omezována státními politickými úřady.¹¹¹ Daný politický systém v Předlitavsku s určitými menšími obměnami platil až do rozpadu habsburské říše, a jeho zavedení bylo důležitým předpokladem konstituování občanské společnosti.¹¹²

¹¹⁰ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv (vývoj legislativy)*, s. 18–19.

¹¹¹ HLAVAČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy*, s. 16–17.

¹¹² KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 11.

6. Volby do obecních samospráv

Do obecních orgánů se v době monarchie volilo na základě veřejného, přímého, nevšeobecného a nerovného hlasovacího práva. Uplatňovala se představa, že do veřejných záležitostí v obci mohou mluvit především lidé, kteří se podílejí na jejím financování.¹¹³ Volebním právem disponovali muži s rakouským státním občanstvím, kteří platili z nemovitostí, příjmu či živnosti v obci přímou daň ve výši alespoň jednoho zlatého (po změně měnového systému dvě koruny). Hlasovat mohly též osoby, označované jako honorační voliči. Patřili sem jednak čestní občané, kteří „mají práva údiv obce, nemají však jich závazků“, dále potom křesťanští a židovští duchovní, dvorští, státní a zemští úředníci, důstojníci a některé jiné vojenské osoby, lidé s doktorským titulem z rakouských univerzit, a učitelé obecných a středních škol či vyšších učilišť. Od 60. let 19. století mohly v obcích volit i právnické osoby. Zákon připouštěl i zastoupení u voleb pomocí plnomocníka, čehož mohly využít i ženy odvádějící příslušnou daň a nesvéprávné osoby, dále důstojníci ve službě, osoby nepřítomné v obci kvůli obecním nebo veřejným záležitostem a lidé usedlí v jiné obci. Volit naopak nemohli poplatníci odsouzení ze zločinu, ti, kteří byli ze zločinu vyšetřováni, a též osoby odsouzené za přestupek.¹¹⁴ Voleni pak mohli být muži dosáhnoucí věku 24 let, požívající plných občanských práv. Právo být volen neměli osoby zaměstnané obcí, vyloučení byli též nemajetní lidé, jako například obecní chudina, čeledíni, nádeníci či živnostenská pomocníci. Důraz byl kladen i na mravní a právní čistotu kandidátů k obecním volbám; nemohli být voleny osoby vinné ze zločinu či přestupku proti mravopočestnosti či z krádeže, a také lidé v konkurzu.¹¹⁵

Oprávnění voliči byli představeným obce rozděleni do tří volebních kurií, a to podle výše odváděné daně.¹¹⁶ Nejdříve došlo k sepsání seznamu všech fyzických a právnických osob s právem volit v obci, a to od největšího po nejmenšího poplatníka. Následně se součet jejich odváděných daní vydělil třemi, jelikož každý sbor měl odvádět zhruba stejně vysokou daň.¹¹⁷ První volební kurií tvořili nejbohatší voliči ze seznamu, ti, kteří odváděli první třetinu

¹¹³ BALÍK, Stanislav a kol.: *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno 2003, s. 45.

¹¹⁴ *Zákon obecní pro Markrabství Moravské daný dne 15. března 1864; jemuž připojeny jsou: Zákon, daný dne 5. března 1862, jímžto se vyměrují základní pravidla, dle nichž se mají uspořádati záležitosti obecní; dále: Zákon, daný 3. prosince 1863, jímžto se pořádají záležitosti domovské; konečně: Oběžný list cís. král. mor. slez. gubernia zemského ode dne 24. list. 1830, číslo 41050*. Brno 1864, s. 8, 57–60.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 61–63.

¹¹⁶ Dva sbory byly ustanoveny v těch případech, kdy byl počet voličů v obci malý a byl zároveň nepatrný rozdíl v povinované dani. Výjimečně mohl být ustanoven i pouze jeden voličský sbor. *Naučení o tom, jak se po sestavení nových obcí vykonávati má wolba nowého zastupitelstwa obce, totiž výboru a představených obce (Dáno vysokým ministeriálním nařízením od 8. dubna r. 1850, č. 7050.)*.

¹¹⁷ ČOPIK, Jan: *Proměny a kontinuita*, s. 35.

daně, v druhém sboru byli voliči platící druhou třetinu a v nejpočetnějším třetím sboru potom plátcí třetí části celkové odvedené daně. Výjimku tvořili čestní občané a duchovní, učitelé, úředníci, důstojníci a lidé s akademickým titulem, kteří měli být rovnou zařazeni do prvního sboru. Pokud ale jejich počet dosahoval alespoň poloviny voličů dané kurie, byla část z nich přeřazena do druhého volebního sboru, protože většinu první kurie museli tvořit poplatníci. Soupisy voličů byly uveřejněny čtyři týdny (při historicky prvních volbách šest týdnů) před volbami kvůli možným reklamacím.¹¹⁸

Každý z voličských sborů, i když různě početný, volil stejné množství zastupitelů a náhradníků obecního výboru. Celkový počet volených zastupitelů byl podmíněn počtem oprávněných voličů, a činil osm či devět u obcí pod sto voličů, dvanáct pod dvě stě, osmnáct pod čtyři sta a čtyřiaadvacet pod šest set voličů. Pokud bylo osob s volebním právem v obci ještě více, volily třicet zastupitelů. Náhradníků, kteří v případě nutnosti zaujali místo po rezignujících či zemřelých zastupitelích, se volil poloviční počet příslušníků obecního výboru.¹¹⁹

Samotná volba probíhala ústně a veřejně před komisí, jež se skládala ze zástupců všech sborů. Každý z voličů přednesl jména volených členů výboru a náhradníků, která se zapsala do voličských seznamů. Jednotlivé sbory volily postupně ve vzestupném pořadí, aby nikdo nemohl být zvolen dvakrát.¹²⁰ Každému z kandidátů byl poté k jeho jménu v kontrolních listech napsán počet hlasů, jež získal. Osoby s nejvyšším počtem hlasů v určitém sboru byly zvoleny za členy obecního výboru, a mohly svou funkci vykonávat po tři roky, kdy měly být dle zákona uskutečněny další volby. Pokud některé osoby obdržely stejný počet hlasů, bylo dodatečně rozhodnuto losem. Jestliže nebyly podány žádné námitky proti průběhu obecních voleb, následovala volba nového starosty a městské rady, která se již odehrávala pouze v okruhu zvolených zastupitelů. Z nich se starostou či radním mohl stát kdokoliv, pokud bydlel v městě a nebyl úředníkem či duchovním. Obecní výbor disponoval usnášející a dozorčí mocí, moc výkonnou mělo obecní představenstvo. Obecní záležitosti se projednávaly na pravidelných řádných schůzích, které svolával starosta nejméně dvakrát ročně.¹²¹

¹¹⁸ *Zákon obecní pro Markrabství Moravské*, s. 65–66. Dále *Naučení o tom, jak se po sestavení nových obcí vykonávat má volba nového zastupitelstva obce*.

¹¹⁹ *Zákon obecní pro Markrabství Moravské*, s. 8.

¹²⁰ ČOPIK, Jan: *Proměny a kontinuita*, s. 29.

¹²¹ *Zákon obecní pro Markrabství Moravské*, s. 71, 75. Dále KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv (Vývoj legislativy)*, s. 27.

7. Rozsah voličské základny v Lipníku, majetnost a socio-profesní skladba voličů

Cílem této kapitoly je poukázat na to, jaká část obyvatel se směla podílet na volbách do obecního výboru, kolik voličů aktivně využívalo svého volebního práva, jaké bylo rozdělení voličstva do jednotlivých volebních kurií a jaká byla daňová poplatnost nejen jednotlivých sborů, ale i nejvyšších poplatníků obce. Ke splnění těchto úkolů bylo třeba provést statistickou analýzu dat vážících se k jednotlivým obecním volbám, údaje k městu Lipníku jsou ale bohužel neúplné. Jak již bylo uvedeno v kapitole k pramenům, některé údaje k volebním kláním v obci se nedochovaly; občas chybí soupisy voličů dle výše jejich odváděné přímé daně, též i voličské seznamy, místo nichž mohly být v některých případech využity kontrolní listy, protokoly z voleb a články z periodického tisku.

Do roku 1914 se v námi sledované obci uskutečnilo celkem 18 voleb do obecního výboru v letech 1850, 1861, 1864, 1867, 1870, 1873, 1876, 1879, 1883, 1886, 1889, 1892, 1896, 1899, 1903, 1906, 1910 a 1913, tedy v pravidelných tříletých intervalech kromě voleb z let 1883, 1896, 1903 a 1910, které byly posunuty kvůli námitkám proti volebním seznamům. V roce 1850 bylo voleno 24 členů obecního výboru a 12 náhradníků, obecní představenstvo se skládalo ze starosty a čtyř radních.¹²² V dalších volbách se již volilo 30 zastupitelů a poloviční množství náhradníků, počet radních kolísal od čtyř do šesti. Participovat na politickém životě ve městě ale mohla jen malá část obyvatel, což ukazuje následující tabulka:

Tabulka č. 6: Podíl oprávněných voličů na celkovém počtu obyvatel města Lipníka (bez židovské obce)*

Sčítání	1869	1880	1890	1900	1910
Počet obyvatel	5009	5429	5389	5881	6011
Volby	1870	1879	1889	1899	1910
Počet voličů	1201	1162	1271	1286**	1518
Podíl voličů v %	24	21	24	22	25

* Do tabulky nebyli zařazeni obyvatelé z lipenské židovské obce, kteří teoreticky mohli volit i v „křesťanských“ obecních volbách (pokud v křesťanské obci odváděli daně); při jejich započítání by byl podíl voličů přibližně o pět procent menší.

**V údajích nejsou kvůli nekompletnosti pramenů zahrnuti oprávnění voliči, kteří se nedostavili k volbám ve druhém sboru.

Použité zdroje: SOKA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1869–1910. Dále SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 355, 357, 360, 362, 363.

¹²² SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350.

V tabulce byly srovnány údaje ze sčítacích operátů s voličskými seznamy z let nejvíce se blížících datům, ve kterých se uskutečnila jednotlivá sčítání obyvatel. Podíl oprávněných voličů v obecních volbách na celkovém počtu obyvatel města Lipníka v rozmezí let 1870–1910 se pohyboval nad 20 %, což je zajímavé zjištění. Například v Přerově se na volbách do obecního zastupitelstva podílelo jen 14 až necelých 18 % obyvatel,¹²³ ve Žďáře 15 až 20 %, ¹²⁴ v Bystřici pod Pernštejnem 12 až 26 %¹²⁵ a v Novém Městě na Moravě 13 až 20 %.¹²⁶ V Lipníku oproti tomu zůstávalo toto číslo vcelku konstantní a na hlasování se podílela přibližně pětina až čtvrtina obyvatel. Počet voličů ve sledovaných letech až na rok 1879 stále stoupal, což až na mírný pokles při sčítání z roku 1890 korespondovalo s nárůstem počtu obyvatel.

Z dnešního pohledu se sice zdá být množství oprávněných voličů velmi malé, to však zapříčiňovalo tehdejší pojetí demokracie, přiznávající volební právo bohatšímu a vzdělanějšímu obyvatelstvu. Pavel Kladiwa ve svých pracích uvádí, že s ohledem na tehdejší volební zákony lze volby, ve kterých mohla hlasovat alespoň desetina obyvatelstva, označit za svým způsobem demokratické, jelikož ve větších industrializovaných městech byla situace díky vyššímu počtu dělníků horší.¹²⁷ Kromě toho, mnou sestavená tabulka uvádí celkový počet obyvatel ve městě, z nichž nemalé množství nebylo jednak z hlediska svého stáří dosud oprávněno volit, jednak nepatřilo mezi osoby pracující. V roce 1880 například vydělávalo peníze ve městě 1399 osob, takže při respektování tehdejších pravidel obecních voleb lze konstatovat, že naprostá většina osob výdělečně činných se mohla spolupodílet na politickém směřování města.¹²⁸

¹²³ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 544.

¹²⁴ LATZKA, Jan: *Obecní samospráva*, s. 36.

¹²⁵ DENK, Libor: *Bystřice nad Pernštejnem*, s. 31.

¹²⁶ DOLÁKOVÁ, Šárka: *Obecní samospráva a občanské elity v Novém Městě na Moravě ve druhé polovině 19. století*. Brno 2013, s. 42 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

¹²⁷ KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 30.

¹²⁸ SOkA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1880.

Tabulka č. 7: Zastoupení voličů ve volebních sborech*

Volby roku:	I. volební sbor		II. volební sbor		III. volební sbor		Celkem voličů
	Počet voličů	V %	Počet voličů	V %	Počet voličů	V %	
1850	53	5	134	15	731	80	918
1861	46	4	143	14	881	82	1070
1864	32	3	154	15	846	82	1032
1867	33		156				
1870	33	3	173	14	995	83	1201
1873	34	3	200	17	948	80	1182
1879	30	3	147	13	985	84	1162
1883	30	3	141	12	987	85	1158
1886	30	2	163	13	1085	85	1278
1889	30	2	160	13	1081	85	1271
1892	30	2	162	14	1018	84	1210
1899	30				1127		
1903	30				1206		
1906	30	2	227	15	1253	83	1510
1909	30	2	247	16	1241	82	1518
1913	30						

*Do tabulky nejsou zahrnuty údaje z voleb 1876 a 1896, pro něž se nedochovaly prameny k počtům voličů jednotlivých sborů. Ze stejného důvodu jsou některé údaje v této i následujících tabulkách nekompletní.

Použité zdroje: SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–355, 357–363. Dále *Aus Leipnik (Gemeindewahlen.)*. Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger (dále jen WLLA), č. 23, 8. 6. 1899, s. 3. Těž *Po volbách*. HP, č. 32, 4. 8. 1899, s. 2. Dále *Po volbách obecních v Lipníku*. HP, č. 29, 17. 7. 1903, s. 1. Dále též *Při obecních volbách v Lipníku*. HP, č. 44, 3. 11. 1906, s. 3. Dále *Volby do obecního výboru*. HP, č. 10, 5. 3. 1910, s. 3. Těž *Po volbách*. HP, č. 18, 3. 5. 1913, s. 4.

Výše uvedená statistika nám přibližuje množství oprávněných voličů v jednotlivých sborech spolu s jejich procentuálním zastoupením. Tyto údaje nejsou ničím překvapující, jelikož potvrzují obvyklé nerovnoměrné rozdělení občanů disponujících volebním právem do jednotlivých volebních sborů.¹²⁹ Tato situace byla podobná ve větších i v menších městech. V Přerově, kde máme informace o procentuálním zastoupení jednotlivých volebních kurií pouze pro léta 1892 až 1910, hlasovalo v prvním volebním sboru 30 osob, což činilo pouhé

¹²⁹ ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita*, s. 40.

1 % z celkového počtu voličů. V druhém volebním sboru volilo okolo tří set voličů (což bylo od 10 do 12 % z celkového množství hlasujících), a konečně ve třetím, absolutně nejpočetnějším sboru, bylo voličů několik jednotek tisíc, což činilo 85 až 89 %.¹³⁰ Podobná byla i situace v menších obcích; v malé obci Čejč činili hlasující v prvním sboru průměrně 7, v druhém 7 až 10 a ve třetí kurii přes 80 % všech voličů,¹³¹ ve Žďáře to potom bylo v prvním sboru 5 až 10 % a ve druhém sboru 11 až 16 %.¹³² Malé množství hlasujících v prvních dvou voličských sborech tak bylo pravidelným jevem při volbách do obecních výborů na celém území Moravy.

V Lipníku nad Bečvou v celém období druhé půle 19. století činil počet hlasujících v prvním voličském sboru pouze několik desítek osob, tedy stejně jako v ostatních městech. Udivující je ale jejich procentuální zastoupení, které od voleb roku 1850 neustále klesalo. V prvních obecních volbách činilo procentuální zastoupení první kurie ještě 5 % z celkového počtu voličů, následně ale začalo klesat až na pouhá 2 %, čímž počet voličů prvního sboru poklesl až na nejmenší zákonnou mez. Situace v Lipníku se více blížila stavu ve větším Přerově než v menších moravských obcích, třetinu zastupitelů do obecního výboru volila jen padesátina ze všech oprávněných voličů. Ve městě očividně narůstal rozdíl mezi bohatšími a chudšími obyvateli, v 60. a 70. letech se zmenšilo množství velmi majetných osob a výdělečných podniků. Jiná situace byla ve druhém voličském sboru, kde se počet oprávněných voličů z původních 134 osob v roce 1850 zvětšil až na více než 200 hlasujících v prvním desetiletí minulého století. Jejich procentuální zastoupení ale zůstávalo téměř nezměněno. Pohybovalo se vždy v rozmezí 12 až 16 % z celkového počtu voličů, mírně se začalo zvedat až od 90. let 19. století. Podobně vypadala i situace v posledním voličském sboru; zde byl nárůst oprávněných voličů markantnější, a z původních 918 osob se při volbách roku 1906 navýšil až na 1253 hlasujících. Toto navýšení ale neznamená, že by chudší obyvatelstvo města výrazněji bohatlo, protože početní růst voličů třetí volební kurie koresponduje s nárůstem počtu obyvatel ve městě.¹³³ Procentuální zastoupení voličů třetího sboru činilo konstantně 80 až 85 %, na jednoho zastupitele ve třetí kurii tím pádem bylo potřeba 8 % hlasů všech oprávněných voličů, zatímco ke zvolení jednoho zastupitele prvního sboru stačily dvě až tři desetiny procenta z celkového počtu hlasů.

¹³⁰ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 545.

¹³¹ JUROŠKOVÁ, Michaela: *Samospráva obce Čejč v letech 1850–1914*. Olomouc 2019, s. 45 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

¹³² LATZKA, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity*, s. 37.

¹³³ Viz tabulka č. 6.

Tabulka č. 8: Účast voličů při obecních volbách v Lipníku

Volby roku	I. volební sbor			II. volební sbor			III. volební sbor		
	Počet voličů	Volilo	V %	Počet voličů	Volilo	V %	Počet voličů	Volilo	V %
1850	53	35	66	134	92	69	731	256	35
1861	46	34	74	143	56	39	881	122	14
1864	32	22	69	154	54	35	846	95	11
1867	33	25	76	156	54	35		86	
1870	33	27	82	173	125	72	995	299	30
1873	34	19	56	200	110	55	948	186	20
1879	30	21	70	147	119	81	985	112	11
1883	30	15	50	141	129	91	987	454	46
1886	30	17	57	163	116	71	1085	660	61
1889	30	19	63	160	74	46	1081	94	9
1892	30			162	114	70	1018	603	59
1899	30	25	83		129		1127	644	57
1903	30	30	100		142		1206	648	54
1906	30	28	93	227	177	78	1253	692	55
1910	30			247	209	85	1241	530	43
1913	30	29	97		201			449	

Použité zdroje: SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–355, 357–363. Dále *Aus Leipnik (Gemeindewahlen.)*. WLLA, č. 23, 8. 6. 1899, s. 3. Dále *Po volbách*. HP, č. 32, 4. 8. 1899, s. 2. Též *Po volbách obecních v Lipníku*. HP, č. 29, 17. 7. 1903, s. 1. Dále *Při obecních volbách v Lipníku*. HP, č. 44, 3. 11. 1906, s. 3. Dále *Volby do obecního výboru*. HP, č. 10, 5. 3. 1910, s. 3. Též *Po volbách*. HP, č. 18, 3. 5. 1913, s. 4.

V Lipníku nepřekvapivě nikdy nenastala situace, že by se k obecním volbám dostavili všichni oprávnění voliči, zájem o hlasování do obecního zastupitelstva ale v průběhu let až na některé výkyvy rostl. Při prvních volbách se k volbám dostavilo 42 % voličů, v 60. letech tento počet výrazně poklesl na 20 % roku 1861 a 17 % ve volbách roku 1864. V 70. letech 19. století volilo až na volby roku 1873 v prvním a druhém voličském sboru okolo 70 až 80 % voličů, ve třetím sboru ale hlasovalo čím dál méně osob. V následujících volbách se tento stav změnil; počty hlasujících v první voličské kurii se zmenšily, naopak kromě roku 1889 dosahovalo procento volících v třetím voličském sboru rekordních výšin. Od 90. let až do posledních voleb před první světovou válkou se situace příliš neměnila. V prvním voličském

sboru se voleb účastnila většina oprávněných voličů, ve druhém sboru nad 70 % a ve třetím od 59 do 43 %, přičemž zájem voličů o hlasování v této volební kurii v průběhu let klesal.

Tento stav odpovídá názoru Pavla Kladiwy, který si povšiml, že nejvyšší průměrná volební účast byla obvykle v prvním a dále v druhém volebním sboru. U první volební kurie se volební účast v Předlitavsku pohybovala mezi 60–90 %, což až na některé výjimky platí i pro volby v Lipníku a některých jiných obcích.¹³⁴ Z neúplných údajů z obecních voleb v Přerově vyplývá, že se zde volební účast v prvním a druhém voličském sboru pohybovala nad 60 %, ¹³⁵ v menších obcích Bystřici nad Pernštejnem či Novém Městě na Moravě byla situace naopak odlišná, a největší procento voličů mnohdy volilo ve třetím sboru.¹³⁶ Obvykle se ale voleb ve třetí voličské kurii oprávnění voliči příliš nezúčastňovali. Malé procento hlasujících u nejpočetnější voličské kurie bylo ve většině případů zapříčiněno tím, že početní a méně bohatí voliči české národnosti neviděli smysl v tom, aby chodili k volbám, protože první dva voličské sbory ovládali majetnější němečtí voliči. Čeští zastupitelé tak nemohli v obecním výboru dosáhnout potřebné většiny.¹³⁷

¹³⁴ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVA, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 407.

¹³⁵ Tamtéž, s. 546.

¹³⁶ DENK, Libor: *Bystřice nad Pernštejnem*, s. 38., DOLÁKOVÁ, Šárka: *Obecní samospráva*, s. 56.

¹³⁷ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*, s. 39.

Tabulka č. 9: Celková výše odvedených daní pro jednotlivé volební sbory*

Volby roku	I. volební sbor			II. volební sbor		III. volební sbor	
	Počet voličů		Celková výše daně	Počet voličů	Celková výše daně	Počet voličů	Celková výše daně
	Celkově	Plátcí					
1850	53			134	3 124,08	731	3 124,38
1861	46	24	4 789,54	143	4 838,34	881	
1864	32	23	5 648,28	154	5 594,52	846	5 601,20
1870	33		5 096,32	173	5 147,43	995	5 123,39
1873	34			200	5 827,91	948	
1876	30		12 190,90		6 294,11		6 425,63
1879	30	22	15 825,79	147	5 771,30	985	6 033,25
1883	30	21	25 477,50	141	9 261,22	987	9 273,23
1886	30	20	27 826,90	163	10 084,20	1085	10 076,73
1892	30	21	16 044,04	162	9 626,43	1 018	9 611,08
1899	30	21	14 841,13			1 127	
1903	30	20	34 113,60			1 206	22 932,60
1906	30	21	25 839,94	227	23 442,43	1 253	23 536,16

*Do roku 1899 jsou uvedené údaje ve zlatých, poté v korunách.

Použité zdroje: SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–353, 355–359, 361–362.

Výška daňových odvodů první kurie rostla až do konce 80. let 19. století, a to i přes klesající množství jejích členů. V druhém a třetím voličském sboru daňové odvody víceméně stále rostly, a to v souladu s nárůstem počtu hlasujících v těchto sborech. Teoreticky měl mít každý z voličských sborů podobně vysoký podíl celkového množství odváděné přímé daně, v Lipníku toto pravidlo ale po většinu času neplatilo.¹³⁸ Od poloviny 70. let až do začátku 20. století první sbor odváděl mnohem větší daň než ostatní sbory; roku 1876 odváděli voliči prvního sboru takřka stejně jako zbylé dvě volební kurie, v letech 1883 a 1886 činila daň prvního sboru dokonce 25 477, respektive 27 826 zlatých, což bylo více než dvojnásobná hodnota oproti druhému a třetímu sboru. Podíl skutečných poplatníků v první kurii se mimoto pohyboval jen okolo dvou třetin. Mezi hospodářskou elitou města tak patřily přibližně dvě desítky nejmajetnějších fyzických a právnických osob.

¹³⁸ Takovýto stav býval většinou důsledkem zařazení velkého podniku do I. voličské kurie.

Pro celkový pohled na problematiku odvodu daní jednotlivých volebních sborů při lipenských obecních volbách je přiložena i následující tabulka, jež sleduje rozmezí daňových odvodů v prvních dvou volebních sborech:

Tabulka č. 10: Rozmezí daňových odvodů I. a II. volebního sboru*

Rok volby	I. volební sbor	II. volební sbor
1850		40,06 – 14,12
1861	1 709,82 – 83,94	80,50 – 18,89
1864	2 035,81 – 87,32	86,29 – 23,66
1870		72,69 – 18,20
1873		74,80 – 17,33
1879	12 600,91 – 90,79	87,41 – 24,43
1883	19 785,75 – 160,02	160 – 40,55
1886	20 912,50 – 146	143,63 – 38,29
1892	9 776,98 – 160,05	154,39 – 34,37
1899	3 459,99 – 220,25	
1903	7 328,65 – 645,22	
1906	7 530,31 – 532	506,31 – 90,84

*Do roku 1899 jsou uvedené částky ve zlatých, poté v korunách.

Použité zdroje: SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–353, 355–359, 361–362.

Jak je patrné, velké rozdíly ve výši odváděných přímých daní neexistovaly pouze při srovnání prvního sboru s ostatními volebními kuriemi, ale i v rámci samotného prvního voličského sboru. Během 50. a 60. let nebyly rozdíly tolik markantní, extrémních rozměrů dosáhly především během 80. let předminulého století, kdy nejvyšší daňový poplatník odváděl přes 20 000 zlatých, zatímco nejméně majetný příslušník prvního voličského sboru pouze 146 a 160 zlatých. Od konce 90. let 19. století se potom situace ustálila; v letech 1899 až 1906 činila výška odvedené daně u největšího poplatníka okolo 3 500 zlatých, respektive 7 500 korun.

Vyvstává otázka, kdo patřil mezi tyto největší poplatníky ve městě. Odpověď nám podávají soupisy voličů prvního sboru, které nás i přes svou nekompletnost informují o dané problematice. Roku 1861 byl největším poplatníkem s výškou daně 1709 zlatých a 82 krejcarů lipenský velkostatek, jehož majitelem byl rod Ditrichštejnů. Na druhém místě byl s 471 zlatými Schanksbürgerschaft, tedy společenství měšťanů disponujících právem vařit a prodávat pivo. Dále byla v soupisu voličů prvního sboru už jen jedna právnická osoba, a to

ředitelství Severní dráhy císaře Ferdinanda s 224 zlatými. Zbytek poplatníků tvořili jednotlivci, z nichž velké množství byli obchodníci.¹³⁹ Soupis z roku 1864 vypadal podobně; největším poplatníkem byla kněžna Gabriela Hatzfeldová, majitelka lipenského velkostatku, Schanksbürgerschaft a Severní dráha odváděly o něco vyšší daň než minule. Mezi nejvíce odvádějící jednotlivce patřili obchodníci Franz Hladisch, František Mořický a továrník Filip Žiak.¹⁴⁰ V 70. letech 19. století se již situace poněkud proměnila. Na dlouhou dobu se největším poplatníkem stala lipnicko-břeclavská cukrovarnická akciová společnost, do první desítky největších poplatníků patřila i lipenská záložna (Leipniker Vorschusskassa) a lipenský pivovar. Mezi nejbohatšími jednotlivci došlo ke změnám, nově se k nim řadili obchodníci Rudolf Petřvalský a Antonín Kašpařík, vinárník Adolf Berger a Josef Žiak, majitel firmy zpracovávající látky.¹⁴¹

V 80. letech soupisům voličů dle daňových odvodů vládly právnické osoby, a to lipnicko-břeclavská akciová společnost, jejíž výše odváděné daně se roku 1886 vyšplhala až na závratných 20 912 zlatých, a dále druhý Leipniker Schanksbürgerschaft, jehož odváděná přímá daň byla o mnoho menší a činila v letech 1883 a 1886 přes 800 zlatých. Dále následovala lipenská záložna s vyšší daně okolo 600 zlatých a Severní dráha císaře Ferdinanda s více než 300 zlatými. Plátcí mezi fyzickými osobami pak stáli poněkud v pozadí, jelikož nejbohatší z nich odváděli okolo 200 až 300 zlatých.¹⁴² V 90. letech začal vliv cukrovarnické akciové společnosti upadat. Sice byla nadále jedním z největších poplatníků, odváděla ale mnohem menší daně – roku 1892 byla ještě s 9 776 zlatými a 98 krejcary nejvyšším poplatníkem, o sedm let později ale klesla na druhé místo za Severní dráhu. Mezi největší poplatníky se probojoval i nový podnik, a to I. parní pivovar společenský, který úspěšně konkuroval původnímu německému pivovaru. Dalším ryze českým poplatníkem potom byla lipenská Okresní záložna, konkurující německé záložně, a továrna Adolfa Kašpaříka a Adolfa Petráše, zabývající se výrobou lihovin. Mezi největší poplatníky nadále patřil Schanksbürgerschaft, jehož daňová poplatnost se ale v průběhu času výrazně zmenšovala, z fyzických osob na tom nejlépe byl správce lipenského cukrovaru Bruno Förster, vinárník Adolf Berger a továrník Josef Žiak.¹⁴³

V prvním desetiletí 20. století patřily mezi největší poplatníky ve městě německé firmy a společenstva. Lipensko-břeclavská akciová společnost se již v dochovaných soupisech

¹³⁹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 351.

¹⁴⁰ Tamtéž, inv. č. 353–354.

¹⁴¹ Tamtéž, inv. č. 356–357.

¹⁴² Tamtéž, inv. č. 358–359.

¹⁴³ Tamtéž, inv. č. 361–362.

voličů objevila pouze dvakrát: roku 1903 (s výší daně 7044 korun a 46 krejcarů) a roku 1910, kdy již byl samotný lipenský cukrovar dávno zrušen. Nejvyššími poplatníky se stala Severní dráha císaře Ferdinanda, lipenská záložna, Schanksbürgerschaft a nově také Leipniker Flanell- Tuch- und Hunyaschuhfabrik, jež z vlastnictví rodiny Žiaků převzala lipenská záložna a přeměnila ji na akciovou společnost.¹⁴⁴ Z českých poplatníků odváděl nejvíce Společenský (později rolnický) pivovar, Okresní záložna a továrna na lihoviny. Z fyzických osob patřili mezi největší poplatníky například obchodník Julius Werner, majitel domu Ludwig Markus, židovský právník Albin Freud, český advokát František Brzobohatý, a továrníci Jan Vilímek s Františkem Wawerkou.¹⁴⁵

Celkovou představu o složení první voličské kurie nastiňuje následující tabulka:

Tabulka č. 11: Socio-profesní skladba I. voličského sboru

Socio-profesní skladba	Rok								
	1861	1864	1876	1879	1883	1886	1892	1899	1906
Čestný měšťan		2	4	4	4	5	4	2	5
Šlechtic, velkostatkář	1	1							
Úředník	11	2	8	5	4	3	5	5	1
Důstojník	6	3							
Duchovní	1	2	2	1	1	1		1	
Učitel, ředitel školy	6	1				1	1	1	3
Poštovník	1								
Notář, advokát	1				1	1	2		2
Lékař	1								1
Lékárník						1		1	1
Firma, společenstvo	2	3	5	6	5	5	7	8	7
Ředitel/správce firmy						3	1	1	
Majitel továrny				1	1	1		3	4
Obchodník	8	11	5	5	8	3	5	4	3
Řezník	1								
Pekařka				1	1				
Hospodský, vinárník	2	3	1	2	1	1			

¹⁴⁴ BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ, Vladislava – ZIKMUND, Jan a kol.: *Industriální topografie*, s. 82.

¹⁴⁵ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 362–363.

Zpracovatel látek	1	1	1						
Stavitel			1	1	2		1		
Majitel domu	3	1	2	3	2	5	3	4	3
Hospodář	1	2							
Neurčeno			1	1			1		

Použité zdroje: Použité zdroje: SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 351, 353, 356–359, 361–362. Dále SOkA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1869–1910.

Voliči prvního sboru patřili mezi elitu městské společnosti. Náleželi sem nejbohatší obyvatelé obce, významné firmy a společenstva s jejich majiteli či správci, též i lidé, jimž právo volit příslušelo díky jejich vzdělání či funkci (úředníci, duchovní, důstojníci a učitelé). V Lipníku v prvním voličském sboru hlasovali také čestní měšťané, kteří si v první voličské kurii udržovali malé, ale stálé zastoupení.

V tabulce k socio-profesnímu složení lipenských voličů prvního sboru si lze povšimnout některých změn v čase. Počet hlasujících se postupně zmenšoval, protože k zaplnění první voličského sboru bylo potřeba méně poplatníků.¹⁴⁶ Zároveň se měnilo i složení první volební kurie.¹⁴⁷ Počet úředníků neustále klesal, učitelů zde bylo jen velmi málo, stejně jako důstojníků, kteří od voleb roku 1864 v prvním sboru již nehlasovali. Stejně tak lze sledovat i úbytek příslušníků některých tradičních městských skupin, jako byli například hospodští. V první kurii volilo od 70. let i méně obchodníků. Tyto menší živnostníky v lipenských soupisech voličů prvního sboru nahradila významnější společenstva a firmy jako například Leipnik-Lundenburger Actiengesellschaft, Leipniker Vorschusskassa či lipenské pivovary. Do první voličského sboru v průběhu let začali i více pronikat majitelé továren a vyšší firemní management. Struktura nejbohatších poplatníků v obci se tím pádem měnila, a tradiční majetné vrstvy městského obyvatelstva byly díky vzniku hospodářských společenstev a větších firem v prvním voličském sboru upozaděvány.

Pro úplnost, v druhém voličském sboru si menší živnostníci, obchodníci a řemeslníci stále udržovali důležité postavení. Struktura druhé volební kurie se ale také proměňovala v čase. Roku 1861 byl stav následující: v druhém voličském sboru bylo 18 obchodníků, 11

¹⁴⁶ Jak již víme, každá z volebních kurií měla platit přibližně třetinu celkové odváděné přímé daně od všech oprávněných voličů. Od poloviny 70. let 19. století však několik největších plátců ve městě mnohdy odvádělo mnohem více než třetinu (viz tabulka č. 9); počet hlasujících v první kurii tak nemohl být větší, než byla povolená mez, tj. bylo jich dvakrát tolik, než kolik volební sbor volil zastupitelů a náhradníků. K problematice soupisů voličů k obecním volbám například KRATOCHVÍLE, Jan: *Výklad zřízení obecního, řádu volení v obcích a práva domovského*. Praha 1864, s. 77–87.

¹⁴⁷ Částečně to bylo způsobeno i změnou hlavního příjmu jednotlivých osob v čase. Například pekařka Maria Cerny, hlasující v prvním volebním sboru v letech 1879 a 1883, měla roku 1886 za hlavní příjem již peníze, jež jí plynuly z vlastnictví domu č. p. 353. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 357–359. Dále SOkA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1890.

hospodských, 10 pekařů, perníkářů a výrobců potravin, 7 výrobců látek, 5 řezníků, 4 mydláři, 4 truhláři a tesaři, 4 ševci a výrobci obuvi, 3 barvíři, 3 kováři, 3 krejčí, 2 mlynáři, 2 výrobci piva a množství jiných osob, pracujících v různých profesích. Dále 15 lidem plynuly příjmy z vlastnictví nemovitosti, velmi početné zastoupení měli ve druhém sboru i majitelé hospodářství.¹⁴⁸ Postupem času se situace ve druhém sboru změnila, a tato povolání měla mnohem menší zastoupení, jelikož na jejich úkor rostly ve druhé kurii počty voličů neodvádějících předepsanou výši přímé daně. Při volbách roku 1906 tak z 227 oprávněných voličů bylo 53 čestných měšťanů, 36 učitelů, 18 úředníků a 4 duchovní.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Zvláštní skupinou byli lidé, označovaní jako dědici (Erben). Šlo o příbuzné již zemřelého voliče, kteří mohli volit díky dědictví po zemřelém. Nevolili sami za sebe, ale v podstatě za zemřelého; proto, ač jich mohlo být jakékoliv množství, disponovali pouze jedním hlasem. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 351. Dále SOkA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1869.

¹⁴⁹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 362.

8. Obecní volby v Lipníku v letech 1850–1914

„...Češi se všemi prostředky snaží dobýt poslední německé město na řece Bečvě. Je třeba poznamenat, že všech 50 000 K, které si vzali od sirkárny, mají být použity pouze pro volební účely. Takto před několika lety padly Hranice, a podle našich Čechů by tento osud neměl minout ani Lipník. Nyní ale tak snadného vítězství nedosáhnou! My Němci budeme hájit Lipník, dokud nám bude v žilách kolovat poslední kapka krve, a nezastavíme se před ničím, ať se stane cokoliv. Pokud budeme všichni pevně stát při sobě a postupovat jednotně, pokud si každý člověk, který v sobě pociťuje být jen špetku německého přesvědčení, dá za povinnost jít bez meškání k volbám a nebude si namlouvat, že jeho hlasu stejně není zapotřebí, že k volbám půjde jen tehdy, když to bude nezbytně nutné, pak se nemusíme strachovat o budoucí existenci německví v našem městě. A proto: vpřed němečtí voliči a Lipník bude nadále patřit nám a německému národu!“¹⁵⁰

Takto ve svém článku vzýval dopisovatel novin Deutsche Volkszeitung německé voliče v Lipníku k účasti na posledních předválečných obecních volbách roku 1913, jež skončily opětovným neúspěchem českých politiků ve městě. Po celou druhou polovinu 19. století si dokázali němečtí zastupitelé udržet početní převahu v rámci obecního výboru, a Lipník se tím pádem nepřidal k jiným moravským městům, v nichž postupně došlo k vítězství Čechů.¹⁵¹ Cílem této kapitoly je proto přiblížit průběh jednotlivých volebních klání a politický vývoj v Lipníku, a to za pomoci informací získaných z archivních i tištěných pramenů. I přes jejich občasnou torzovitost byly díky nim objeveny některé dosud neznámé skutečnosti, které vypovídají o politické praxi v této národnostně smíšené moravské obci v druhé polovině předminulého století.

8.1. Situace do 80. let 19. století

O průběhu volebních klání, jež se v obci odehrávaly mezi lety 1850 až 1870, nedisponujeme větším množstvím informací. Při přihlédnutí k archivním dokumentům lze říci, že jednotlivá hlasování probíhala v poklidném duchu. Stížností na nesprávné zařazení do voličských kurií bylo poskrovnu, o námitkách vztahujících se k průběhu voleb není nic

¹⁵⁰ *Neuwahl in den Gemeindeausschuß*. DVNK, č. 29, 12. 4. 1913, s. 6.

¹⁵¹ Obecní zastupitelstvo nedalekých Hranic ovládli čeští politici roku 1903, v mnohých jiných městech (jako například v Kroměříži, Prostějově či Litovli) bylo dosaženo změny národnostního složení obecních zastupitelstev během poslední třetiny 19. století. SYNKOVÁ, Jana: *Obecní samospráva*, s. 47–48. Dále VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století*. Časopis Matice moravské, 2015, č. 1, s. 100.

známo.¹⁵² Stejně tak ani kvůli nedostatku pramenů neznáme možné politické strany ve městě, a o záležitostech obecních hlasování podávají poznatky především zdroje statistického charakteru. Jediná výjimka platí u historicky prvních obecních voleb, o nichž víme, že v nich byli zvoleni „velmi spořádaní a rozumní muži“, jejichž volba byla „šťastnou“, jak ve svém dopisu knížeti Ditrichštejnovi uvádí správce lipenského velkostatku Georg Atkins.¹⁵³ Za starostu byl téměř jednomyslně zvolen Franz Schreuer, kterého po jeho smrti roku 1858 vystřídal Franz Pospischil. Tentýž byl zvolen i v následujících volbách v březnu 1861, o tři roky později byl nahrazen obchodníkem Franzem Hladischem.¹⁵⁴ Zastupitelstvo obce se v 60. letech předminulého století skládalo z místních Němců, kteří ovšem v mnoha případech měli český původ.¹⁵⁵

Důkazy o zjevné politické diferenciaci v Lipníku máme až ze začátku 70. let. Tehdy se ve městě začala formovat národnostně česká strana, což bylo zřejmě zapříčiněno vzrůstem českého národního povědomí v obci.¹⁵⁶ Na lipenské radnici již nově zasedali příslušníci dvou různých politických uskupení; prvním z nich byla německá ústavní strana (Verfassungspartei), která roku 1873 měla v obecním výboru 21 zastupitelů. Druhá strana, v pramenech nazývaná pouze jako opoziční či slovanská, obsadila zbylých 9 míst ve volbách třetího voličského sboru.¹⁵⁷ Vítězství v poslední kurii zvýšilo motivaci českých zastupitelů, kteří se na další volby lépe připravili, a ve městě poprvé proběhla bouřlivější předvolební kampaň. Představitelé opozice zručně využili nespokojenosti některých obyvatel s dosavadním směřováním města, a i díky úspěšnému přesvědčování váhajících voličů se zvětšil podíl českých zastupitelů obecního výboru na 14 osob. Výsledek hlasování byl pro německé politiky nečekaný, protože tři členové výboru, kteří dříve patřili k ústavní straně, přešli do opozičního tábora. Tito lidé pak během volby byli dokonce započítáni mezi zástupce vládnoucí strany. Nové rozvržení sil se projevilo i při volbě starosty a městské rady. Většina příslušníků exekutivy včetně nového starosty Antona Müllera byla zvolena jen těsným výsledkem, v případě jednoho radního musel po bezvýsledném hlasování rozhodnout los.¹⁵⁸ Dobrý výsledek volebního klání roku 1876 dával českým politikům naději do budoucna.

¹⁵² SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–351, 353–355.

¹⁵³ ZAO – Olomouc, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 3411, kar. 1709, sig. 4/13.

¹⁵⁴ SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 351, 353. Dále ZAO – Olomouc, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 3411, kar. 1709, sig. 4/13.

¹⁵⁵ RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko*, s. 8.

¹⁵⁶ Roku 1870 byl založen první český lipenský spolek Lípa. KRŠKA, Ivan: *Z minulosti města Lipníka nad Bečvou*. In: Nikoli nejmenší na Moravě, s. 45.

¹⁵⁷ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 564, k. 1, čp. 12.

¹⁵⁸ Tamtéž. Dále *Leipnik, 14. August. (Orig. Coresp.)*. Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land (dále jen NWSL), č. 34, 20. 8. 1876, s. 4.

S tím se ovšem nehodlali smířit členové ústavní strany. Jako pojistka pro opětovné převzetí vlády nad obcí jim měly sloužit soupisy voličů, zvýhodňující hlasující německé národnosti. Machinace při sestavování voličských seznamů byly běžnou součástí obecních voleb v Předlitavsku; někteří z voličů byli opomíjeni, jiní zase špatně zařazeni do volebního sboru, či byla zkomolena jejich jména. K chybám samozřejmě nemuselo docházet pouze záměrně, ale i z nedbalosti, jelikož určování odváděné přímé daně bylo v některých případech složité.¹⁵⁹ Obranou proti nesprávnému zařazení ve voličských seznamech pak byly reklamace, jichž ve velkém počtu před obecními volbami roku 1879 využívali i místní Češi. Kvůli tomu musely být volební seznamy uveřejněné 20. června 1879 dvakrát opravovány, ani finální verze z 9. srpna však nebyla shledána za dostačující.¹⁶⁰ Proti seznamům byly podány reklamace u okresního hejtmanství, a kromě toho byl předložen zemskému místodržitelství protest několika voličů proti platnosti posledních tří schůzí obecního výboru a všech usnesení na nich přijatých.¹⁶¹ Pokud by bylo tomuto protestu vyhověno, byly by zneplatněny volby reklamační komise i všechna její rozhodnutí. Nové obecní volby proto musely být na čas odloženy.

Kvůli dlouhému čekání na rozhodnutí stížnosti o zneplatnění schůzí obecního zastupitelstva byla nakonec podána stížnost, na kterou brněnské místodržitelství reagovalo příkazem k okamžitému uskutečnění komunálních voleb.¹⁶² Předvolební kampaň byla stejně jako před třemi lety dosti vypjatá, a hlasování se zúčastnilo velké procento oprávněných voličů prvního a druhého sboru. Na druhou stranu se ani „české straně“, ani německým komunálním politikům (kteří tehdy podle pramenů již byli organizováni v rámci liberální strany) nepodařilo mobilizovat voliče třetí kurie, kterých k volbám dorazilo jen něco přes sto.¹⁶³ Hlasování se konalo od 18. do 22. listopadu 1879, nové zastupitelstvo ale na radnici zasedlo až o rok později. V Lipníku se opakoval scénář, jenž proběhl ve stejném roce v národnostně smíšené Litovli, kde v důsledku stížností podaných bezprostředně po uskutečnění voleb zůstal starý obecní výbor ve funkci až do května 1880.¹⁶⁴ Stížnosti poslané na místodržitelství lipenskými občany byly vyřízeny teprve až na začátku května 1880, a ve složení původně zvolených kandidátů bylo realizováno několik změn. Z druhého volebního sboru byli vyřazeni dva příslušníci německé liberální strany, kteří uvolnili místo pro dva

¹⁵⁹ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 64–65.

¹⁶⁰ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 357. Dále *Leipnik, 10. August. (Orig. Coresp.)*. NWSL, č. 34, 16. 8. 1879, s. 2.

¹⁶¹ *Leipnik, 22. September. (Orig. Coresp.)*. NWSL, č. 40, 27. 9. 1879, s. 3.

¹⁶² *Leipnik, 27. Oktober. (Orig. Coresp.)*. NWSL, č. 45, 1. 11. 1879, s. 3.

¹⁶³ *Leipnik, 22. September. (Orig. Coresp.)*. NWSL, č. 40, 27. 9. 1879, s. 3. K počtu hlasujících viz tabulka č. 8.

¹⁶⁴ VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst*, s. 83.

české zastupitele; naopak ve třetí volební kurii nahradil kandidát liberální strany kandidáta českého. Žádosti o provedení nových voleb nebylo úřadem vyhověno. Poměr sil na lipenské radnici tak činil 13 českých ku 17 německým zastupitelům. Majoritní postavení v obecním výboru znamenalo, že Němci mohli obsadit místo starosty a městské rady osobami ze svého středu.¹⁶⁵

Po období klidu propukl v 70. letech v námi sledovaném městě volební boj mezi Čechy a Němci. Dosavadní vládcí radnice se cítili ohroženi politickým vzednutím české opozice, a proto se uchýlili k podvodům. Zástupci českých národních snah se proti tomu bránili zákonnými prostředky. Při sepisování různých stížností ohledně obecních voleb mohli využít odborných dovedností advokáta Františka Brzobohatého, jenž se po svém příchodu do Lipníka koncem 70. let rychle zapojil do českého národního života, přičemž se postupem času stal nezpochybnitelným vůdcem lipenských Čechů.¹⁶⁶ Česká politika ve městě ale dosud postrádala pevnější organizaci, mnozí voliči v obci též striktně nerozlišovali mezi českými a německými kandidáty. Tento stav nebyl na Moravě ojedinělý – podle Jiřího Malíře šlo o následek národní neuvědomělosti obyvatel moravských měst, pro které nebyl problém zvolit do samosprávy uchazeče německé národnosti. Tehdejší chápání národní příslušnosti bylo ze začátku spíše lokálního charakteru, o čemž svědčí i národnostní nevyhraněnost zvolených v jednotlivých sborech, tj. hlasující v každé voličské kurii nevolili pouze příslušníky určité národnosti.¹⁶⁷

¹⁶⁵ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 362. Dále *Leipnik, 17. Mai. (Orig. Coresp.)*. NWSL, č. 21, 22. 5. 1880, s. 2.

¹⁶⁶ František Brzobohatý (*12. 12. 1838 †29. 12. 1914) se narodil v Luhačovicích do rodiny učitele. Maturitu složil na piaristickém gymnáziu v Kroměříži, následně navštěvoval filozofickou fakultu vídeňské univerzity (1859–1862) a právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (1862–1865). Právnická studia dokončil v Krakově, kde získal r. 1868 doktorát. Během svých studií ve Vídni pracoval jako výpomocný stenograf v říšské radě a od roku 1862 do poloviny 70. let zapisoval česká vystoupení na moravském zemském sněmu. Od roku 1871 působil jako advokátní koncipient v Uherském Hradišti, na Nový rok 1877 si otevřel vlastní praxi v Lipníku. František Brzobohatý byl od mládí literárně činný; jeho články byly publikovány v mnoha tištěných periodikách (Humoristické listy, Ječmínek, Vosa, Květy), napsal či se podílel i na několika knižních dílech a překladech (například se účastnil prací na první české učebnici těsnopisu – *Těsnopis český dle soustavy Gabelsbergerovy*. Praha 1863.). Ve velkém množství se účastnil českého společenského a spolkového života; ve Vídni působil v akademickém spolku Morava, v roce 1872 byl spoluzakladatelem Jednoty sokolské v Uherském Hradišti. I v Lipníku se zapojoval do veřejného dění. Byl předsedou spolku Lípa, podílel se na založení místní sokolské organizace, předsedal Okresní záložně. Poprvé pronikl do lipenského obecního zastupitelstva v roce 1879, a až na jednu výjimku byl do něj opakovaně volen. Po vypuknutí první světové války byl vyšetřován pro obvinění z rusofilství a velezrady. Četné výsledky podlomily jeho zdraví, načež Brzobohatý na konci prosince 1914 zemřel a byl pohřben v Lipníku. MRÁČEK, Jakub: *Zasloužili národní pracovníci*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 76–77. Dále STANĚK, Josef: *Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě*. Brno 1934, s. 22. Též Heslo „BRZOBOHATÝ František“ v biografickém slovníku českých zemí. In: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BRZOBOHATÝ_František_12.12.1838-29.12.1914 [cit. 19. 2. 2022].

¹⁶⁷ MALÍŘ, Jirí: *Obecní samospráva a nacionální politika na Moravě před rokem 1914. Deset poznámek k boji o radnice moravských měst*. In: Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference. Prostějov 1993, s. 75–77.

8.2. Situace v 80. a 90. letech 19. století

Volby roku 1883 se nesly v podobném duchu jako ty z roku 1879. Volební seznamy se tentokrát musely opravovat hned třikrát, a to kvůli stížnostem od českých voličů, kteří se obrátili na pomoc k Františku Brzobohatému. Ten se po vyložení voličských seznamů na začátku dubna 1883 nejdříve bezvysledně domáhal změn u obecní reklamační komise, následně zaslal několik stížností na okresní hejtmanství.¹⁶⁸ Hlavní výtkou proti seznamům bylo započítání válečné přírážky k dani výdělkové a důchodové u hlasujících prvního a druhého sboru. Tento způsob výpočtu totiž zdvojnásoboval množství odváděné přímé daně u některých voličů (i českých), čímž je zvýhodňoval v rámci jednotlivých kurií. Hejtmanství žádost advokáta Brzobohatého v této i v několika jiných věcích nakonec zamítlo, a v květnu se odehrálo nové volební klání.¹⁶⁹

Čeští politici doufali ve vítězství, a tomu přizpůsobili i svou strategii. Místo předložení přesvědčivých námitek proti německým zastupitelům měli Češi zvolit „*pomluvy, lži a výhrůžky*“, přičemž hlavním iniciátorem nesnášenlivosti měl být František Brzobohatý.¹⁷⁰ Ten se odvážil zariskovat, a umístil své jméno na kandidátku druhého volebního sboru v naději, že v něm opoziční strana dosáhne většiny. Němečtí liberálové se ale ukázali zručnější při práci s německými voliči ve městě, na čemž měl velkou zásluhu německý notář Johann Kaser, který při utváření německé politické organizace v Lipníku využil svých zkušeností v politice.¹⁷¹ Zástupci české politiky zřejmě postrádali přehled o složení oprávněných voličů, a proto i přes výhru ve třetím sboru (o přibližně 150 hlasů) prohráli o cirká 20 hlasů ve sboru druhém, jelikož Němci dokázali mobilizovat své voliče.¹⁷² Německá liberální strana poprvé

¹⁶⁸ Stížnosti k reklamační komisi měly mnohdy jen malou naději na úspěch, jelikož němečtí zastupitelé měli v obecním výboru většinu, díky čemuž dokázali do reklamačních komisí protlačit lidi ze svých řad. Roku 1883 bylo ve voličských seznamech v prvním a druhém sboru provedeno jen několik změn; ve třetím však byly stížnosti voličů vyslyšeny. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 358.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ *Leipník, 4. April. (Orig. Coresp.)*. NWSL, č. 14, 7. 4. 1883, s. 3.

¹⁷¹ Johann Kaser (*12. 3. 1832 †4. 2. 1901) se narodil ve Stonařově u Jihlavy do rodiny majitele hospodářství. Navštěvoval gymnasium v Jihlavě, maturitu absolvoval na Theresianu ve Vídni. V letech 1852–1856 studoval práva na vídeňské univerzitě, následně započal svou odbornou praxi u okresního soudu v Jihlavě. Roku 1865 odešel ze státních služeb do Brna a stal se advokátním koncipientem u významného předlitavského politika Karla Giskry. V listopadu 1868 byl jmenován c. k. notářem v Lipníku. Zde byl významnou postavou společenského i politického života. Byl čestným členem lipenského Männergesangvereinu, předsedou bruslařského a měšťanského spolku, či předsedou místní organizace Schulvereinu. Po třicet let byl Kaser členem obecního výboru v Lipníku, kde zastával místo obecního radního i starosty. Největších politických úspěchů dosáhl v 70. letech 19. století; roku 1871 jako kandidát německé liberální strany drtivě zvítězil při volbách do moravského zemského sněmu, o rok později byl zvolen do poslanecké sněmovny říšské rady. V roce 1895 se kvůli podlomenému zdraví musel stáhnout z veřejného života a krátce nato se přestěhoval do Jihlavy, kde roku 1901 zemřel. (*Ehrung*). WLLA, č. 45, 4. 11. 1893, s. 2–3. Dále *Todesfall*. DVNK, č. 13, 13. 2. 1901, s. 3. Těž MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců*, s. 330.

¹⁷² SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 358.

ovládla celý první i druhý sbor, díky čemuž její příslušníci měli v obecní radě dvoutřetinovou většinu.

Obecní volby o tři roky později pak přinesly další nezdar, a čeští zastupitelé měli na radnici nadále pouze třetinové zastoupení. Alarmující přitom bylo, že Němci tentokrát podlehlí ve třetí kurii relativně těsným poměrem hlasů, což bylo varováním do budoucna. Zástupci liberální strany byli výsledky hlasování velmi potěšeni: „*Jen pomyslete na ten zázrak! Navzdory českým proroctvím a výhrůzkám Němci v našem městě stále nejsou zničeni. Naopak, při posledních obecních volbách dosáhli díky zdravému rozumu našich občanů tak imponantní většiny jako nikdy předtím... Aby se zcela naplnila proroctví Čechů o jejich slávě v Lipníku, slyšte a žasněte, byl starostou zvolen osvědčený vůdce Němců v našem okrese (Johann Kaser). Jaký nářek a bědování Čechů, když se o této hrůzné zprávě dozvěděli. Jeden z Čechů... vykřikl bolestí: Co bude s naším českým městem! No, snad jste se už utěšili, naše město vzkvétá a prosperuje...*“.¹⁷³ Komunální volby roku 1886 mimo jiné skončily i velkou ostudou; během jejich průběhu totiž vyšlo najevo, že někteří čeští voliči hlasovali plným právem za lidi, kteří zemřeli už dávno před volbami. Lipenská obecní rada podala stížnost k soudu v Novém Jičíně, což vedlo k vyšetřování a protižalobě na německou stranu. Bylo obžalováno 14 osob, a to 6 Němců a 8 Čechů, z nichž 5 bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody v době trvání 1 až 3 týdny.¹⁷⁴

Pro české straníky byla situace bezútěšná, a porážka je přesvědčila o nutnosti lepší organizace politického života v obci. Na popud Františka Brzobohatého byl proto ustanoven politický spolek Občanská jednota, jenž prosazoval český národní program. Spolek sdružoval české strany v Lipníku a pořádal i předvolební setkání s voliči.¹⁷⁵ Vedení českého politického života v obci se poté za změněných strukturálních podmínek rozhodlo krátce před volbami 1889 přistoupit k nevídanému kroku. Lze jen domýšlet, čím byl způsoben; možná nejistotou ohledně účasti českých voličů v nových volbách, snad svou roli sehrála i únava z neustálých hádek mezi českými a německými zastupiteli. Ať již byl hlavní důvod jakýkoliv, čeští politici se rozhodli se svými soupeři uzavřít „volební mír“. Ve volbách do obecního výboru byl v první a poslední kurii zvolen stejný počet liberálních a opozičních kandidátů, druhý voličský sbor zůstal německý. Po přísném dodržování dohody oběma stranami probíhaly samotné volby neobyčejně klidně. Čeští voliči se jich ale téměř nezúčastnili, což bylo způsobeno buď všeobecným nesouhlasem s uzavřeným smírem, nebo ztrátou motivace

¹⁷³ *Leipniker Plaudereien*. NWSL, č. 35, 21. 8. 1886, s. 4.

¹⁷⁴ (*Nachspiel zur Leipniker Gemeindewahl.*) WLLA, č. 6, 5. 2. 1887, s. 2.

¹⁷⁵ MRÁČEK, Jakub: *Zasloužili národní pracovníci*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 77.

hlasovat v již předem rozhodnutých volbách.¹⁷⁶ Jako odměnu za bezproblémový průběh voleb čeští zastupitelé získali několik míst ve volených obecních výborech – finančním, pro personální, chudinské a policejní záležitosti a v komisi pro zvelebení města.¹⁷⁷

Dohoda mezi Čechy a Němci neměla dlouhého trvání. Odlišný pohled na správu města a rozpory mezi oběma stranami vedly k rozpoutání nových volebních bojů v 90. letech.¹⁷⁸ Při hlasování v roce 1892, 1896 i 1899 byly českými voliči opětovně s většími či menšími úspěchy napadány voličské seznamy, jejichž záměrnými úpravami se snažili příznivci německé politiky v Lipníku o získání většího počtu voličů.¹⁷⁹ Mimoto po odchodu dosavadního vůdce Němců Johanna Kasra liberální strana přikročila k hromadnému jmenování čestných občanů německé národnosti, čímž znemožnila svým protivníkům jakoukoliv šanci na dobytí druhé voličské kurie.¹⁸⁰ Němci využívali i jiných možností, jak si zajistit většinu na lipenské radnici. Hlasovat se mohlo na základě odváděné přímé daně, „vyrábět“ voliče tak bylo možné pomocí přepisování domů a pozemků, což se dělo i při obecních volbách roku 1896: „...strana národní v Lipníku neměla ani tentokrát nadějí na vítězství, neboť v I. sboru, který o celé volbě rozhodoval, nadělali si Němci koupí domů a různými machinacemi volebními více hlasů, čímž větší počet českých voličů vytlačen byl ze sboru I. do sboru 2., kde Němci mají většinu zajištěnou.“¹⁸¹

Zástupci liberální strany přistupovali k volebním kampaním velmi aktivně, „nešetřili námahou, časem, obětovali duševní i fyzické síly“,¹⁸² přičemž se spoléhali na novou vůdčí osobnost Johanna Kaina.¹⁸³ Čeští politici nebyli schopni zvrátit situaci ve svůj prospěch,

¹⁷⁶ Volební účast byla velmi slabá; voleb do třetího volebního sboru se zúčastnilo 94 z 1081 voličů, z toho bylo 87 německých hlasujících. Ve druhém volebním sboru hlasovalo 74 voličů ze 160 (z toho volilo 72 Němců. V prvním volebním sboru volilo 19 voličů z 30, z toho 17 německých. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 360. Dále (*Gemeindewahlen.*) WLLA, č. 23, 8. 6. 1889, s. 3.

¹⁷⁷ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Protokoly z jednání obecního výboru 1882–1891), s. 386–387. Dále *Aus Leipnik.* WLLA, č. 28, 13. 7. 1889, s. 3.

¹⁷⁸ Prameny z tohoto období poprvé uvádějí, že lipenští Češi tvořili národní stranu. Němci od konce 90. let tvořili stranu pokrokovou. *Obecní volby v Lipníku.* Olomoucký pozor (dále jen OP), č. 25, 29. 2. 1896, s. 3.

¹⁷⁹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 362–363. Dále (*Zurückgewiesene Proteste.*) WLLA, č. 44, 29. 10. 1892, s. 3.

¹⁸⁰ RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko*, s. 11.

¹⁸¹ *Obecní volby v Lipníku.* OP, č. 25, 29. 2. 1896, s. 3. Ke kupování domů Čechy a Němci za politickými účely mělo prvně dojít v roce 1894. Němcům měla finanční prostředky poskytnout lipenská záložna. RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko*, s. 10.

¹⁸² (*Gemeindewahlen.*) WLLA, č. 9, 29. 2. 1896, s. 3.,

¹⁸³ Johann Kain (*1837 †8. 3. 1910) byl povoláním tesař, příjmy mu také plynuly z vlastnictví domu. Za svého života byl členem několika různých institucí a společností: byl předsedou lipenské záložny, členem okresního silničního výboru, a čestným členem mnoha spolků. Dosáhl statusu čestného měšťana v lipenské křesťanské i židovské obci, též i v Moravské Ostravě. Do obecního výboru města Lipníka byl poprvé zvolen roku 1873, 20. července 1895 se stal starostou. Zemřel po krátké nemoci ráno 8. 3. 1910. SOkA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1900. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 355. Dále též *Bürgermeisterwahl.* Olmützer Zeitung, č. 1990, 31. 7. 1895, s. 3. Též (*Bürgermeister Johann Kain †.*) DVNK, č. 19, 9. 3. 1910, s. 5.

jelikož v prvním i druhém voličském sboru disponovali jen menšinou voličů. Soustředili se tedy především na třetí voličskou kurii, která jim zajišťovala alespoň minoritní účast v obecním zastupitelstvu. České voliče se snažili přesvědčovat poukazováním na neschopnost německých zastupitelů, které nazývali „žido-renegáty“ kvůli jejich mnohdy židovskému a českému původu.¹⁸⁴ Jména hlasujících, kteří volili proti českým zájmům, byla uváděna v novinách.¹⁸⁵ Smysl tohoto kroku byl dvojitý; jednak sloužil jako pobídka k hospodářskému bojkotu uvedených, jednak měl i zastrašující účinek.

8.3. Situace od roku 1902 do první světové války

I přes malé vyhlídky na úspěch členové národní strany nepřestávali doufat v získání většiny v obecním zastupitelstvu. Největší šance se jim naskytla během bouřlivých voleb roku 1902/1903. Předem dohodnutý kompromis mezi Čechy a Němci, který počítal se 14 zastupiteli národní strany a 16 zastupiteli strany pokrokové byl pro velký nesouhlas části Němců zrušen, takže v městě opětovně propukla silná předvolební kampaň.¹⁸⁶ Po vyložení voličských seznamů 14. 9. 1902 bylo českými voliči podáno okolo stovky reklamací, stížnosti na složení prvního sboru vzešly i z německého tábora. Čeští političtí představitelé si byli vědomi toho, že klíčem k úspěchu je ovládnutí první voličské kurie, do níž ale byl při podezřelém losování virilistů zahrnut velký počet německých obyvatel. O celé záležitosti poté muselo rozhodovat okresní hejtmanství. Díky převodům majetků si také Němci zajistili několik nových voličů v prvním sboru, a to notáře Heinricha Rokotnitze, lékárníka Alfreda Sommerfelda, advokáta Albina Freuda a několik jiných.¹⁸⁷ Reklamační komise, sestávající ze starosty Kaina a čtyř Němců zamítla veškeré české reklamace, a místo toho bylo ze seznamu voličů prvního sboru vyškrtáno několik českých voličů, jež nahradili dva němečtí hlasující. Češi se znovu rozhodli bránit napsáním stížnosti na hejtmanství, k jejich velkému překvapení však k odeslání reklamace nedošlo: *„Renegáti na zdejší radnici nechali téměř týden odvolání české strany ležeti – ač dle znění zákona měla je hned doručiti c. k. okresnímu hejtmanství – konečně pak je podavatelům vrátili nevyřízené. Něco podobného se v Rakousku vůbec ještě*

¹⁸⁴ *Obecní volby za dveřmi*. HP, č. 30, 21. 7. 1899, s. 3. Dále *Letošní obecní volby lipnické*. HP, č. 31, 28. 7. 1899, s. 2.

¹⁸⁵ *Po volbách lipnických*. HP, č. 33, 11. 8. 1899, s. 2.

¹⁸⁶ *Boj o Lipník*. HP, č. 60, 20. 4. 1902, s. 3.

¹⁸⁷ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 362. Dále *Otevřený list*. HP. Č. 32, 8. 8. 1902, s. 1.

*nestalo a jak pravíme – lidé se zdravým rozumem by takovéto věci skutečně nemohli prováděti...*¹⁸⁸

V původně zamýšleném termínu se hlasování neuskutečnilo, a rozhodnutí protestů bylo posléze přenecháno na vídeňském správním soudu. Přesto se starosta Johann Kain na květen 1903 odvážil vypsát nové volby, a odvolal se u místodržitelství proti nařízení okresního hejtmanství, které odložilo hlasování na neurčito. Z tohoto důvodu se 5. května do Vídně vypravila deputace českého občanstva v Lipníku, aby zakročila proti nezákonnému vypsání voleb, a též aby popohnala vyřízení českých stížností proti reklamační komisi.¹⁸⁹ Přes proklamovaná ujištění z kompetentních míst se však nové hlasování přece jen odehrálo, i když reklamační řízení dosud nebylo ukončeno. Členové národní strany sice s tímto rozhodnutím nesouhlasili, nechtěli ale zůstat pasivní; dle jejich názoru měli čeští voliči při volbách demonstrovat svou nespokojenost s německou politikou ve městě, jelikož to byla jejich vlastenecká povinnost. Za své projevy nesouhlasu si čeští voliči od Němců vysloužili nálepku „teroristů“, oba tábory se vzájemně obviňovali z podvodného jednání.¹⁹⁰ Po sečtení všech hlasů byl výsledek následující: ve třetím sboru měli většinu Češi s 518 hlasy proti 130 německým, ve druhé kurii byl poměr hlasů 51 ku 91. V prvním sboru byla stoprocentní účast voličů, čeští kandidáti zde prohráli o 6 hlasů.¹⁹¹

Rozjitřená atmosféra se přenesla i na lipenskou radnici. Při schůzích obecního výboru nedocházelo pouze k názorovým výměnám, ale i k fyzickým potyčkám, jež musely být projednávány u soudu.¹⁹² Averse k německým zastupitelům nakonec přerostla do regulární obstrukce, pomocí níž čeští politici znemožňovali normální fungování obecní samosprávy a též volbu nového starosty a městské rady. Zdržovací taktika byla ospravedlňována poukazováním na neplatnost volby kandidátů prvního sboru, jelikož nejvyšší instance stále nerozhodla o českých reklamacích. Obecní schůze se musely pořádat za přítomnosti pořádkových složek, kvůli patové situaci na radnici se schůzi nově účastnil i komisař z okresního hejtmanství. Na pátý pokus byl konečně 24. října zvolen staronový starosta Johann Kain.¹⁹³ Vídeňský správní soud rozhodl až v průběhu ledna 1904; upravil poměr

¹⁸⁸ *Kde to vlastně jsme?* HP, č. 40, 3. 10. 1902, s. 3.

¹⁸⁹ *Deputace.* HP, č. 19, 8. 5. 1903, s. 4.

¹⁹⁰ *Čeští občané města Lipníka!* HP, č. 27, 3. 7. 1903, s. 1. Dále *Sieg der Deutschen bei den Gemeindewahlen.* DVNK, č. 56, 15. 7. 1903, s. 4. Též (*Die Gemeindewahlen in Leipnik*). Deutsche Stimmen aus Mähren, č. 29, 19. 7. 1903, s. 1.

¹⁹¹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 354. Dále *Po volbách obecních v Lipníku.* HP, č. 29, 17. 7. 1903, s. 1.

¹⁹² *Opět kus novojičínské spravedlnosti.* HP, č. 47, 20. 11. 1903, s. 3.

¹⁹³ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Protokoly z jednání obecního výboru 1902–1910), s. 81–82. Dále *Zmařená schůze obecního výboru.* HP, č. 38, 18. 9. 1903, s. 2–3. Též *Ku poslední schůzi obec. výboru.* HP, č. 39, 25. 9. 1903, s. 3.

voličů prvního sboru na 14 českých ku 16 německým hlasům, takže nemělo smysl uspořádat opravné volby. Němci v obecním výboru nadále tvořili dvoutřetinovou majoritu. Čeští straníci tak nenapodobili své kolegy z nedalekých Hranic, kteří po velkém boji během let 1903–1904 ovládli obecní výbor na úkor německých liberálů.¹⁹⁴

Po uplynutí tříleté periody se v říjnu 1906 uskutečnilo další obecní hlasování, které se znovu neobešlo bez divoké agitace a reklamací k okresnímu hejtmanství a místodržitelství. Obě ze zneprátelených stran opět mobilizovaly své příznivce: Češi jako tradičně pořádali předvolební schůzi v místnostech rolnického akciového pivovaru, Němci v podniku Café Lachs.¹⁹⁵ Většina ve třetí kurii volila české uchazeče, ti však tentokrát získali jen 483 hlasů, tedy méně než před třemi lety. Jak upozorňovaly německé noviny, získali Češi více než 300 hlasů od tzv. přespolních, tedy zemědělců z okolních vesnic, kteří vlastnili kus louky nebo pole na území města a měli tak právo hlasovat v Lipníku. První a druhý sbor získali Němci.¹⁹⁶ Poměr zastupitelů zůstal nezměněn, což způsobovalo frustraci s dosavadním stavem věcí ve městě: „*Poslední volby obecní dokázaly, že očisty národní jest u nás nejvýše už třeba. Celá řada českých lidí, žijících z nás, voleb se zdržela. Taktéž volili proti nám všichni místní němečtí obchodníci, jakož i židé. K tomu jednání nesmí naše Občanská jednota dále klidně přihlížeti, zde musí státi se radikální náprava. Velkou nelibost zde působilo jednání mnohých českých lidí, kteří voleb se zdrželi a v den voleb na hon sobě vyjeli...Velkou nelibost zde způsobilo, že všichni čeští úředníci berního úřadu...voleb se zdrželi, kdežto němečtí úředníci ostentativně volili...*“¹⁹⁷

Národní spory mezi Čechy a Němci představovaly natolik důležitý problém, že na dlouhou dobu pozastavily jakýkoli stranický vývoj ve městě. Lipenskou obecní politiku utvářely především dvě strany tvořené místními hospodářskými a intelektuálními elitami, a to česká národní a německá liberální a posléze pokroková strana.¹⁹⁸ V obci ale působily i jiné politické subjekty. Jedním z nich byla sociální demokracie, která se etablovala na konci 90. let 19. století okolo všeobecného odborného spolku Svornost. Mezi národním a sociálně demokratickým táborem nepanovaly dobré vztahy, protože socialisté byli pokládáni za sluhy

¹⁹⁴ *Obecní volby lipnické před správním soudem*. HP, č. 4, 23. 1. 1904, s. 1. Dále SYNKOVÁ, Jana: *Obecní samospráva*, s. 43–48.

¹⁹⁵ *K obecním volbám v Lipníku*. HP, č. 34, 25. 8. 1906, s. 3. Dále *Před rozhodnutím*. HP, č. 42, 19. 10. 1906, s. 1. Dále též (*Gemeindewahlen*). DVNK, č. 85, 24. 10. 1906, s. 5.

¹⁹⁶ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 362. Dále (*Die Gemeindewahlen.*). DVNK, č. 86, 27. 10. 1906, s. 6. Též *Při obecních volbách v Lipníku*. HP, č. 44, 3. 11. 1906, s. 3.

¹⁹⁷ *Ujařmená města moravská*. Pozor, č. 221, 10. 11. 1906, s. 2.

¹⁹⁸ K vývoji politických stran na Moravě viz například CIBULKA, Pavel: *Německé politické strany na Moravě (1890–1918). Ideje – programy – osobnosti*. Praha 2012. Dále též MALÍŘ, Jiří. *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno 1996.

lipenských Němců a židů. Roli zde hrály i sociálně demokratické myšlenky, které ohrožovaly postavení bohatých českých politiků. Socialisté, kteří se taktéž účastnili schůzí českého voličstva před obecními volbami, příliš nesouhlasili se stavem české politiky ve městě.¹⁹⁹

V městě se před volbami 1910 vyčlenil nový politický tábor, tvořený řemeslníky a živnostníky z Lipníka. Ti spolu se členy občanské jednoty po různém vyjednávání utvořili společnou kandidátní listinu. Předvolebním heslem se pro české politiky stala věta „Pryč s radniční korupcí“, jelikož krátce předtím došlo k neuspokojivé zemské revizi obecního hospodářství v Lipníku.²⁰⁰ Členové občanské a řemeslnicko-živnostenské jednoty doufali, že díky odhalení nehospodárnosti na lipenské radnici tentokrát získají větší počet voličů, následky revize se však při hlasování příliš neprojeví. Došlo sice k nárůstu odevzdaných hlasů – ve třetím sboru volilo 525 a ve druhém 81 českých voličů – ovládnuta byl ale jen třetí kurie.²⁰¹

Při posledním obecním hlasování v Lipníku před první světovou válkou pak došlo k výraznějším sporům v rámci české politiky. Ta byla názorově roztržena do několika proudů. Kromě původní občanské a řemeslnicko-živnostenské jednoty se utvořila i opoziční strana „občanská“, jež zosobňovala měšťansko-rolnický antagonismus proti zástupcům inteligence z řad občanské jednoty.²⁰² Společná kandidátka do nových komunálních voleb vznikala velmi obtížně, vyjednávání znesnadňovalo i přání voličů z Nových Dvorů, kteří hodlali nominovat vlastního uchazeče. Češi byly názorově rozděleny více než kdy jindy, k německým politikům měla prý dokonce dorazit deputace opozičně smýšlejících jedinců, jež nabízeli za německou pomoc při obecních volbách postoupení pěti míst Němcům ve třetím sboru výměnou za čtyři místa ve sboru druhém.²⁰³ Zástupci českého politického života v obci se nakonec shodli na jednotné kandidátní listině, v prvním i druhém volebním sboru ale utrpěli porážku.²⁰⁴ V třetí voličské kurii čeští uchazeči opět zvítězili, a to i přes zvláštní jednání německé volební komise: „*V úterý 15. a ve středu 16. dubna volil třetí sbor. Účast voličů byla velice malá. Je to následek jednání předvolebního, kdy oposice vystoupila proti Občanské jednotě. Následkem toho velká většina voličů se nedostavila. Plné moci byly komisi*

¹⁹⁹ SOkA Přerov, fond Všeobecný odborný spolek Svornost, inv. č. CZ227104010//1472//1/1/1/1//1. Též *Volby v V. kurii*. HP, č. 43, 26. 10. 1900, s. 3. Dále *Z Lipníka*. Hlas lidu, č. 15, 23. 2. 1910, s. 4.

²⁰⁰ *Jak kritizuje zemský výbor naše obecní hospodářství*. HP, speciální číslo, 21. 2. 1910 s. 1. Dále *Kandidátní listina*. Tamtéž, s. 2.

²⁰¹ Němců ve třetí kurii hlasovalo pouze 5, ve druhé ale 128 a v první 11 proti 8 českým voličům. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 363. Též *Volby do obecního výboru*. HP, č. 10, 5. 3. 1910, s. 3.

²⁰² *Obecní volby*. Přerovský obzor (dále jen PO), č. 15, 11. 4. 1913, s. 5.

²⁰³ *Schůze českých voličů*. PO, č. 9, 28. 2. 1913, s. 5. Dále *Nezdařená akce oposice*. HP, č. 12, 22. 3. 1913, s. 4–5. Též *Zrada či co?* HP, č. 15, 12. 4. 1913, s. 4.

²⁰⁴ *Deutscher Sieg bei den Gemeindewahlen*. DVNK, č. 33, 26. 4. 1913, s. 6. Dále *Po volbách*. HP, č. 18, 3. 5. 1913, s. 4.

*volební šmahem zamítány pro pouhé formální chyby...Mnoho případů bylo, kdy v novém seznamu zanesen byl místo ženy muž, (tím způsobem, že křestní jméno ženy vynecháním poslední písmenky změněno v křestní jméno muže) a plná moc pak byla zamítnuta...Mnozí voliči zaneseni byli v seznamech s 2 i 3 hlasy, když však volili, byli zamítnuti; voliti mohli pouze jednou. Když pak jeden volič vytknul komisi, kdyby volil s Němci, že by mu ponechali všechny, slavná komise se usmála.*²⁰⁵

Od prvních komunálních voleb až do začátku Velké války zůstal lipenský obecní výbor obsazen většinou tvořenou z německých zastupitelů, spoléhajících se na majetnější německé a židovské obyvatele. Reálně měli čeští politici ve městě i přes své nezpochybnitelné odhodlání jen malou šanci na celkový úspěch. Během druhé půle 19. století sice dokázali sjednotit síly českého voličstva a přetavit původně čistě politický boj v soupeření mezi českým a německo-židovským obyvatelstvem, vítězství ale dosáhnout nedokázali. Rozsáhlá předvolební agitace donutila česky smýšlející i některé nerozhodnuté přijít k volbám, a podané reklamace mohly poupravit poměr mezi českými a německými oprávněnými voliči; k získání alespoň dvoutřetinové majority na radnici to ale bylo málo. Druhý sbor byl v 90. letech obsazen německými čestnými měšťany a tudíž nezískatelný, jedinou šancí proto bylo ovládnutí první kurie. K tomu by ale bylo třeba mít ve městě mnohem větší počet bohatých českých poplatníků, případně je dokázat „vyrábět“ pomocí cílených převodů majetků. To se však českým představitelům nepodařilo, a nespokojenost s dosavadním stavem i přirozený stranicko-politický vývoj ve městě pak krátce před první světovou válkou přinesly roztržité předchozí myšlenkové jednoty.²⁰⁶

²⁰⁵ *Obecní volby*. PO, č. 16, 18. 4. 1913, s. 5.

²⁰⁶ Po první světové válce ale díky odlišné politické situaci došlo k výrazným změnám ve složení obecního výboru. Při prvních poválečných obecních volbách byli zvoleni pouze 3 Němci oproti 33 českým politikům z různých stran. JANSÁ, František: *Převrat 1918*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 39.

9. Městské finance

Problematika hospodaření měst v druhé polovině 19. století patří mezi jednu z nejdůležitějších otázek, kterými se zabývají badatelé zkoumající fungování obecních samospráv. Úkolem této kapitoly je proto poukázat na to, jak vypadal finanční stav lipenské obce. Důležité je pro nás především zhodnotit výši a strukturu obecních příjmů a výdajů, jelikož díky tomu dokážeme odhalit oblasti, jež zatěžovaly obecní rozpočet, ale také položky, které naopak pro město představovaly vítaný zdroj příjmů. V námi sledovaném období zřejmě neexistovalo město v českých zemích, jež by si dokázalo dlouhodobě udržet vyrovnaný či dokonce přebytkový rozpočet; proto se zaměřím i na problematiku obecních přírůžek a jiných typů zdanění obyvatelstva Lipníka. Za zdroj informací mi sloužily hlavně připravované rozpočty (tzv. prelimináře) pro léta 1873–1910, jež byly projednávány na schůzích obecních zastupitelstev většinou na konci prosince či na začátku ledna. Různí badatelé většinou zkoumají relevantnější prameny, vzniklé při výkonu správy nad městskými financemi, to ale v mém případě není možné – knihy obecních účtů jsou zachovány pouze do roku 1879, a pokladní deník do léta 1885. Mým záměrem ale bylo analyzovat fungování městského hospodářství především v době zvýšených investic, tedy v letech, pro které výše jmenované archiválie chybí. Mezery v účetních knihách a účetním materiálu od osmdesátých let jsou dokladem nezodpovědné skartace archivních dokumentů, a také nedbalé péče německých členů finančního výboru, obávajících se zemské revize obecního hospodářství.²⁰⁷

Mezi hlavní zdroje příjmů měst patřil obecní majetek, jehož rozumné spravování mělo v ideálním případě přinášet zisky, vytvářející přebytek v rozpočtu. Obec pak měla zbylé finance následně použít k zaplacení důležitých výdajů nebo k výhodným investicím.²⁰⁸ V Lipníku městu plynuly největší příjmy z nájmu budov a pozemků, přináležících do majetku obce. V roce 1906 například město vybíralo činži z 9 domů (čísla popisná 25, 26, 41, 68, 88, 89, 271, 410 a 426), což činilo celkový příjem 7 332,90 korun. V témže roce bylo pronajímáno 47 zemědělských ploch, přinášejících obci o něco menší částku 2 178,94 korun.²⁰⁹ Podstatné byly též několikatisícové příjmy z využívání obecních luk a pastvin, využívaných k pasení dobytka či k prodeji sena. Finance plynoucí z pronájmů budov, polí,

²⁰⁷ Viz inventární pomůcka fondu Archiv města Lipníka nad Bečvou (1378) 1482 – 1945, zpracovaná Ivanem Krškou.

²⁰⁸ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv (Vývoj legislativy)*, s. 93.

²⁰⁹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 382–383.

luk a zahrad však zůstávaly od 70. let 19. století prakticky stejné, jelikož množství pozemků ve vlastnictví obce nebylo nadále navyšováno.²¹⁰

Zdrojem příjmů byl i obecní les, jenž patřil městu ale jen zčásti. Lipenský les byl spravován obcí do roku 1863, kdy byl upraven právní poměr mezi městem a oprávněnými občany z Lipníka i okolí, kteří podle starých smluv měli právo využívat jeho přírodního bohatství. Polesí mělo být nově chápáno jako společný majetek města, 71 měšťanů a 213 obyvatel předměstí, kteří ho měli společně obhospodařovat; majetek byl rozdělen na 2 483 ideálních podílů, z nichž 140 patřilo městu, 12 dostal každý z měšťanů a 7 každý z předměšťanů. O všech záležitostech ohledně lesa rozhodovala většina hlasů podílníků, kteří si do svého čela volili 30členný výbor, jenž byl hromadnou písemnou volbou všech podílníků volen na dobu tří let.²¹¹ Výměra lesa i se stavebními plochami, zahradami či cestami činila necelých tisíc hektarů, které byly osázeny z většiny smrkovými, jedlovými a bukovými porosty.²¹² Obecní výnosy z lesního hospodářství a práva myslivosti byly nízké a pohybovaly se nanejvýš v řádu několika set zlatých ročně.²¹³ Kromě lesa městu patřily i sady a ovocná školka, výtěžek z prodeje ovoce a stromů byl však nepatrný.²¹⁴

V menším rozsahu se obec zabývala také chovem dobytka a plemenných býků, přičemž náklady na danou činnost byly obvykle stejné nebo větší než výnosy.²¹⁵ Relativně velké příjmy měla obec z městských jatek. Původně prováděná provizorní porážka v domě č. p. 481 byla roku 1886 přemístěna do nově postavené budovy u řeky Bečvy, která se ještě v dalších letech rozšířila o přístavbu jatek pro malý dobytek a koně.²¹⁶ Menší výnosy

²¹⁰ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 230–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1867–1910).

²¹¹ Obyvatelé Oseka a Loučky, kteří měli také právo na využívání obecního lesa, tuto výsadu v průběhu let pozbyli výměnou za finanční náhradu. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 248 (Kniha usnesení výboru správy obecního lesa 1852–1870). Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 336, inv. č. 7153, sig. C. Dále též MRÁČEK, Jakub: *Les lipenský*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 154.

²¹² *O lese Lipenském*. HP, č. 14, 4. 1908, s. 3.

²¹³ Například roku 1883 byly výdaje větší než výnosy, roku 1904 zase příjmy měly dosahovat skoro 900 korun. Tyto výkyvy byly zřejmě způsobeny specifiky lesního hospodářství. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 2, 5. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 116–117.

²¹⁴ S pěstováním ovocných stromů začali ve městě již piaristé; po jejich odchodu v této tradici pokračovali zahradníci lipenského velkostatku, kteří obohatili místní ovocný sortiment o některé cizokrajné odrůdy. VÍTEK, Václav: *Ovocnictví v okrese lipenském*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 171.

²¹⁵ Kupříkladu roku 1882 měly činit příjmy 500 a výdaje 865 zlatých; o deset let později 500 a 814 zlatých. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231 (Kniha usnesení obecní reprezentace), s. 394–395. Dále též SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 21–22.

²¹⁶ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 333, inv. č. 7144. Dále SEDLÁK, Vlastimil: *Městské jatky*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 110–111.

přiváděla do rozpočtu též těžba písku a šterku, prodej košíkářského proutí, výlov ryb či vaření piva.

Město též investovalo do cenných papírů či státních úpisů, z kterých mu plynuly úroky. V jednom z dokumentů ke jmění obce se dočítáme, že město od 70. let vložilo část peněz do dluhopisů rakouské korunové renty, a roku 1890 nakoupilo obligace půjčky markrabství Moravského v ceně 1 200 zlatých s 4% úrokem. Přes tisíc zlatých bylo investováno i do stříbra. Roční příjmy plynoucí z těchto prostředků se pohybovaly okolo 500 až 600 zlatých.²¹⁷

Větší finanční obnos proudil do obecní pokladny z nájmu práv, jako například z práva vybírat platby z místa o týdenních a výročních trzích, práva vařit pivo nebo z práva výhradního prodeje a výroby lihových nápojů (propinace); roku 1885 měl předpokládaný výnos být okolo 2 000 zlatých, o dvacet let později téměř stejný – 4046,52 korun.²¹⁸ Další příjmy zajišťovalo školné žáků lipenských městských škol, pronájem a nákup hrobových míst na místním hřbitově, platby za použití mostů a poplatků ze psů.²¹⁹ Město též dostávalo různé subvence, například příspěvek 1 000 zlatých na chod nemocnice.²²⁰

Co se týče výdajů města, lze konstatovat, že značně převyšovaly obecní příjmy, a tento rozdíl se během let navyšoval. Mezi finančně nejnáročnější náklady patřily splátky dluhů, jak ukazuje následující tabulka:

Tabulka č. 12: Splátky dluhů v letech 1881–1910*

Rok	1881	1882	1883	1884	1885	1886
Výše	3 480	3 130	3 350	3 978,50	4 512,72	6 257,15
Rok	1887	1888	1889	1890	1891	1892
Výše	10 398	7 742,45	8 878,31	8 695,57	8 631,81	5 917,91
Rok	1893	1894	1895	1896	1897	1898
Výše	8 524,80	7 630	7 818,79	7 900	9 028,91	9 424,95
Rok	1899	1900	1901	1902	1903	1904
Výše	13 659,79	17 534,60	42 706,18	51 161,86	51 161,86	50 818,86

²¹⁷ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, k. 676, inv. č. 207.

²¹⁸ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 108. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 270.

²¹⁹ Kromě školného šlo ale o velmi malé příjmy. Výnosy ze hřbitova se pohybovaly v řádu několika set zlatých, poplatky ze psů byly ještě menší. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1876–1910).

²²⁰ Tamtéž. Další příspěvky plynuly i na provoz škol či na úpravu komunikací.

Rok	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Výše	57 258,95	57 258,95	57 299,60	57 889,97	58 528,98	57 749,20

*Do roku 1900 jsou udávány hodnoty ve zlatých, poté v korunách.

Prameny: SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1876–1910). Též SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 311, inv. č. 7044. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 319, inv. č. 7061.

Jak je z tabulky patrné, výše splátek po většinu období stále narůstala, jelikož rostla míra zadluženosti obce. Zvětšující se závazky města vůči bankovním institucím byly způsobeny tím, že správa Lipníku nedisponovala dostatečným množstvím financí k pokrytí velkých investičních záměrů. Místo toho si obec musela půjčovat peníze od zdejší záložny, Zemské hypoteční banky v Brně i jiných institucí. K prvnímu většímu zadlužení došlo v polovině 80. let 19. století, kdy město vystavělo novou školní budovu v Novosadech. Značné vynakládání finančních prostředků na splácení dluhů ale můžeme pozorovat od roku 1902 a 1905, kdy v prvním případě zvýšené výdaje souvisely se stavbou budovy pro německou reálku, v druhém případě pak s půjčkou 140 000 korun na krytí pasivních nedoplatků z let 1898–1903 a k hrazení výloh souvisejících se zařízením nemocniční budovy.²²¹ Další půjčka u Zemědělské banky v roce 1911 ve výši 130 000 korun byla nutná kvůli tomu, že město muselo zaplatit téže bance dosud neuhrazené splátky (na uhrazení půjčky se sjednala půjčka nová), a také obec nezaplatila instalaci osvětlení lipenských budov a ulic; obec měla dluh i k Moravskému zemskému výboru, kterému nebyl vyplacen po několik let příspěvek za německou reálku.²²²

Vysoké náklady byly vyhrazeny na chod městského školství a na platy obecních zaměstnanců. Do poloviny 90. let byly výlohy na fungování vzdělávacích ústavů ještě relativně nízké, a pohybovaly se pro léta 1890–1894 okolo 11 000 zlatých. V souvislosti se zřízením německé reálky výrazně vzrostly, a na začátku minulého století už činily přes 21 000 zlatých.²²³ Také náklady na provoz kanceláří, mzdy městských úředníků, starosty a radních, členů policejního sboru i jiných pracovníků, stejně jako různé příspěvky a bonusy těmto lidem zabíraly značnou část obecního rozpočtu; například roku 1906 měli dostat městští úředníci a jiní zaměstnanci částku činící 7 070 korun, starosta s radními 1 300 korun, na policejní účely bylo vyhrazeno 5 837 korun.²²⁴

Dále zde byly záležitosti spojené s péčí o chudé obyvatele města. Chudinství patřilo

²²¹ Viz kapitola ke školství. Dále *Něco z našeho obecního hospodářství*. HP, č. 47, 19. 11. 1904, s. 3.

²²² *Boj o Lipník*. HP, č. 51, 16. 12. 1911, s. 1.

²²³ Tyto náklady alespoň částečně vynahrzovalo vybírání školného (celkově se jednalo o několik tisíc zlatých) od žáků reálky. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 321, inv. č. 7065.

²²⁴ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 377.

do samostatné působnosti obcí, a na základě domovského zákona z roku 1863 se musela města povinně postarat o chudé. Lipenská obec proto vydávala ze svého chudinského fondu finanční obnosy na městský špitál svaté Alžběty, na léky, na chudé děti či na přestárlé. Město bylo povinno pečovat jak o chudé lidi s domovským právem v dané obci, tak i o obyvatele cizí, žijící na území města.²²⁵ Obecní zastupitelstvo v Lipníku tím pádem muselo vynakládat své finanční zdroje i na obyvatele, kteří se dlouhodobě v městě nevyskytovali, přesto podle zákona byli členy obce: „*Mattušová Marie, r. 1838 naroz., manželka Františka Mattuše, r. 1830 narozeného, zámečníka, oba bez práce, živi od dětí, dělníků, bytem zde (Smíchov) v č. p. 202, příslušný(á) do tamní obce roznemohl(a) se zde a byv(še) uznán(a) za chudou léčí se zde co taková obecním lékařem...a toliko léky poskytují se jí zálohou na útraty slavné obce, což tímto v základě čl. 30 zák. domovského ze dne 3. prosince 1863 ochotně na vědomí uvádíme.*“²²⁶ Částky poskytované městem na chudé obyvatele zůstávaly od 80. let 19. století takřka nezměněny, a konstantně dosahovaly výše okolo 3 500 zlatých. Tato vydání byla částečně hrazena z pokut uložených soudem za přečiny a přestupky, z darů, z licencí na taneční zábavy a z výnosů dluhopisů, které byly speciálně nakoupeny pro tento účel.²²⁷

Město též financovalo opravy obecních cest, mostů a chodníků, výdaje byly vynakládány i na údržbu budov, patřících městu. Menší částky se poskytovaly na tzv. ochranné stavby, které nejsou v pramenech blíže specifikovány, zřejmě ale sloužily k protipovodňové ochraně. U řeky Bečvy docházelo k častým povodním, a v 90. letech 19. století proto správa země započala s prací na regulaci říčního toku.²²⁸ Na tomto podniku se podíleli majitelé příbřežních pozemků i obec, která přispívala menší obnosy do zemského regulačního fondu.²²⁹

Z dochovaných archivních materiálů vyplývá, že v Lipníku chyběla vhodná veřejná vodovodní síť až do roku 1932, kdy firma První moravská továrna na vodovody a pumpy Antonín Kunz v Hranicích dokončila práce na novém vodovodu, který využíval vodních

²²⁵ Podle § 28 domovského zákona osobám s domovským právem v jiné obci měla být pomoc poskytnuta „v případě náhlé potřeby“; péče o cizince ale musela být městu proplacena od jeho domovské obce. *Zákon č. 105/1863 říšského zákoníku o právu domovském*. K problematice domovského práva viz dále STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka: *Domovské právo a obecní samospráva*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (a kol.): *Občanské elity a obecní samospráva*. Brno 2006, s. 138–145.

²²⁶ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 291, inv. č. 6975, sig. S14.

²²⁷ Příjmy do chudinského fondu byly ve srovnání s výdaji velmi malé – okolo 400 zlatých. SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, k. 676, inv. č. 207. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1876–1910).

²²⁸ Regulace byla dokončena až roku 1939. KREJČÍ, Lukáš – KREJČÍ, Michal: *Živá Bečva – cesta z regulace*. *Vodní hospodářství*, č. 12, 2012, s. 387.

²²⁹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 324, inv. č. 7067.

zdrojů z lesních parcel v blízkém okolí a částečně i z podzemních zásob.²³⁰ I v předminulém století sice ve městě existovala menší vodovodní síť, jež dodávala vodu pro křesťanskou a židovskou obec, pro účely lipenského velkostatku a právovárečnému měšťanstvu, ta ale nebyla nadále rozšiřována. Z klesajících vydání i příjmů (které v roce 1891 klesly na 1,26 zlatých) z vodovodu lze usuzovat, že tato síť postupem času přestávala být udržována a měla jen minimální vliv na zásobování obyvatelstva vodou.²³¹ Pitnou vodu museli lidé získávat z kašen či studní. Velké finanční obnosy nevydávalo město ani na výstavbu kanalizační sítě; vznikaly pouze lokální kanalizace ulic, jako například na Štěpánské nebo Gutmannově ulici.²³² Otázka moderního vodovodního a kanalizačního systému nepatřila mezi prioritu obecního výboru nejen v Lipníku, ale často i v jiných městech. Absence těchto sítí však mohla vést k znečištění spodních vod, což vytvářelo ideální podmínky pro šíření různých nakažlivých nemocí.²³³

V obecních rozpočtech se nacházely též výdaje za státní daně, poplatky a přírážky, za osvětlení města, požární ochranu a městské nadace.²³⁴ Celkový poměr mezi příjmy a náklady ukazuje tato tabulka:

Tabulka č. 13: Obecní rozpočty pro léta 1873–1910*

Pro rok	Předpokládaný příjem	Předpokládané výdaje	Předpokládaný schodek
1873	9 813,00	18 548,00	8 735,00
1875	11 097,61	23 241,99	12 144,38
1876	8 520,00	20 775,00	12 235,00
1877	8 507,00	23 690,00	15 183,00
1878	8 925,28	24 945,20	16 019,92
1879	9 332,11	25 857,20	16 525,92
1880	9 308,92	20 237,18	10 928,26

²³⁰ *Vodovod města Lipník nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 111.

²³¹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 198, 443.

²³² Tamtéž, s. 160, 244.

²³³ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Finance a infrastruktura)*, s. 89.

²³⁴ Výše vynakládaných prostředků na tyto výdajové položky zůstávala s výjimkou osvětlení (které si vyžádalo mnohem větší náklady po výstavbě obecní plynárny) ve sledovaném období víceméně stejná; například roku 1899 město hodlalo vynaložit 1 919,30 zlatých na daně státu, na osvětlení města 900 zlatých (většina nákladů na nákup petroleje, zbytek na údržbu lamp), na požární ochranu několik set zlatých, na městské nadace 82,69 zlatých. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 351–353.

1881	14 144,68	28 381,25	14 236,57
1882	14 791,67	30 790,18	15 998,51
1883	15 496,06	31 604,76	16 108,69
1884	16 009,61	35 501,61	19 492,00
1885	15 931,87	40 104,40	24 172,50
1886	16 022,27	37 509,40	21 487,13
1887	19 508,70	41 318,76	21 810,06
1888	16 511,47	39 822,81	23 311,34
1889	18 041,77	39 735,59	21 693,82
1890	16 948,94	40 018,30	23 069,36
1891	17 416,92	40 043,27	22 626,35
1892	14 802,92	37 898,78	23 095,86
1893	15 442,28	42 447,06	27 004,78
1894	15 232,78	41 454,16	26 221,37
1895	15 355,32	41 717,66	26 567,34
1896	18 008,16	45 543,90	27 535,74
1897	19 992,07	50 703,98	30 711,91
1898	24 238,90	55 035,10	30 796,20
1899	24 813,09	58 058,07	33 244,98
1900	27 044,52	64 247,77	37 200,25
1901	48 575,04	131 175,50	82 600,46
1902	57 347,63	142 349,85	83 047,22
1903	56 085,03	140 546,95	84 461,92
1904	51 976,71	138 561,55	86 584,77
1905	50 282,52	144 712,26	94 129,74
1906	53 766,00	147 950,38	94 184,38
1907	53 042,08	152 182,60	99 140,68
1908	55 045,45	156 897,18	101 851,73
1909	103 578,73	211 360,52	107 781,79
1910	109 447,33	226 305,88	116 858,55

*Do roku 1900 jsou uváděné údaje ve zlatých, posléze v korunách.

Prameny: SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1876–1910). Těž SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 311, inv. č. 7044, sig. F. Dále SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, k. 676, inv. č. 1207.

Dle názoru Pavla Kladiwy se zastupitelé moravských obcí zpočátku pokoušeli zachovávat rovnováhu mezi městskými příjmy a náklady, odmítali přijímat velké půjčky a vyhýbali se financování velkých projektů. Od 80. let však byly obce kvůli požadavkům obyvatelstva na zlepšení životních podmínek ve městech nuceny započít s budováním odpovídající komunální infrastruktury (vodovod, kanalizace, veřejné osvětlení), jež vyžadovala poměrně velké finanční investice.²³⁵ Z údajů k připravovaným lipenským rozpočtům vyplývá, že už od počátku 70. let 19. století byly obecní příjmy dvakrát až třikrát nižší než výdaje, a situace obecního hospodářství tak co se týče rozdílů mezi výnosy a náklady neodpovídala Kladiwovým názorům. Rozpočtový schodek rostl převážně od druhé poloviny 90. let díky některým velkým městským projektům – zřízení německé reálky a postavení nové školní budovy, stavbě nemocnice a plynárny.²³⁶ Prohlubující se deficit byl způsoben investicemi do podniků, jež nepřinášely hmatatelný zisk v krátkodobém horizontu (školství). Město se kromě výstavby plynárny neodvážilo vložit významné finanční obnosy do potenciálně riskantnějších, ale i výnosnějších aktivit.

Pro fungování moravských obcí a jejich městské infrastruktury byl důležitý dostatečný přísun financí. Z běžných příjmů ale plynul příliš malý výdělek, a proto se města neobešla bez obecních přírážek. Rozpočtové schodky směli zastupitelé obcí hradit zavedením přírážek ke státním či samostatným obecním daním; přírážky mohly být vypisovány k přímým daním z domů, živností, pozemků, nebo důchodu. U nepřímých daní se jednalo o přírážku ke spotřební dani, jíž podléhaly různé potraviny jako například pivo, lihové nápoje, maso, víno či cukr.²³⁷ Přírážky ke státním daním byly rakouskými zákony chápány jen jako nouzové řešení, a z tohoto důvodu byly ustanoveny horní limity přírážek, jež město mohlo samo schvalovat. Pokud měla být výše přírážky vyšší, byl obecní výbor nucen požádat nadřazený úřad o povolení, přičemž limit se v průběhu let stále navyšoval, jelikož bylo třeba reagovat na zvyšující se finanční požadavky měst: roku 1864 například musel přírážky k přímým daním nad 10 % a k potravní dani nad 15 % schvalovat zemský výbor, a přírážky k přímým daním přesahující 25 % a k potravní dani nad 30 % musely mít dokonce podobu zemského zákona. O více než třicet let později pak povolený limit, který obec směla zavést bez schvalování vyššími úřady, již činil u přírážky k všeobecné dani z příjmu 24 %, a u ostatních přímých daní a daně z potravin 18 %.²³⁸

²³⁵ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Finance a infrastruktura)*, s. 233.

²³⁶ Viz podkapitoly k nemocnici, plynárně a kapitola ke školství.

²³⁷ MAIER, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha 2005, s. 53–54.

²³⁸ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv (Vývoj legislativy)*, s. 94–95.

Tabulka č. 14: Výše obecní přírážky k přímým daním v letech 1875–1914

Rok	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884
V %	38	38	38	35	43	30	38	45	29	32
Rok	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
V %	39,5	36	41	37	43	43	41	41	49	49
Rok	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904
V %	49	49	52	52	55	67	75	78	78	78
Rok	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914
V %	87	88	92	92	100	105	105	126	129	130

Prameny: SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1876–1910). Též SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 311, inv. č. 7044, sig. F. Dále též *Čím dál tím hůř*. HP, č. 4. 25. 1. 1913, s. 4. Také *Sezení obecního výboru*. HP, č. 49, 6. 12. 1913, s. 3.

Výše tohoto typu přírážek byla v případě Lipníka relativně vysoká; v Hranicích kupříkladu v roce 1906 činily přírážky k přímým daním 61 %, zatímco v námi sledované lokalitě 88 %.²³⁹ Mnohá města ale měla přírážky i vyšší, jako třeba menší město Žďár, kde roku 1914 tamní obecní výbor kryl rozpočtový schodek 146% přírážkou k pozemkové dani a 190% přírážkou k ostatním daním.²⁴⁰ Co se týče tohoto typu zdanění obyvatelstva, dá se říci, že velmi záleželo na tom, v jaké míře daná obec investovala do budování městské infrastruktury – vyšší náklady si vynucovaly vyšší přírážky. V Lipníku lze výrazné navýšení přírážek ke státním přímým daním sledovat od roku 1900, kdy byla postavena školní budova pro německou reálku a zároveň městská pokladna začala splácet půjčku na stavbu nemocnice. Roku 1908 se poté musela hradit půjčka na novou plynárnu, o čtyři roky později zase úvěr v částce 130 000 korun. Výpočet obecní přírážky i jiných typů zdanění obyvatelstva se řídil materiály finančního výboru, které poskytovaly přehled o všech poplatnících města; pokud tedy celková suma daní všech těchto fyzických či právnických osob stoupla, mohl obecní

²³⁹ SYNKOVÁ, Jana: *Obecní samospráva*, s. 56.

²⁴⁰ LATZKA, Jan: *Obecní samospráva*, s. 144.

výbor přistoupit i ke snížení přírážky. To vysvětluje rozdíl mezi lety 1882 a 1883, kdy zůstával schodek v rozpočtu na stejné úrovni, přírážka však klesla o 16 %.²⁴¹

Obecní zastupitelstvo zatěžovalo místní obyvatele i jinými přírážkami. Na uhrazení výloh spojených s činnostmi škol sloužila 8% a později 12% školní přírážka k přímým daním. K dani z výdělků z pronajímaných bytů byla roku 1888 uvalena přírážka činící 1 krejcar z každého zlatého (tedy 1 %), která se o 6 let později zvýšila na 5 krejcarů. Zvláštním způsobem byla řešena přírážka na pozemkovou daň tzv. přespolních, mezi které patřily osoby vlastníci pole, louky či zahrady v Lipníku, ale bez domovského práva ve městě. Na výdělek z jejich pozemků byla uvalena speciální přírážka, během let neustále rostoucí; v roce 1910 dosahovala již 95 %.²⁴² Byla zde též zpočátku 20% přírážka na nepřímé daně z potravin, která se později více diferencovala: na maso se i přes protesty českých zastupitelů obecního výboru zavedla přírážka ve výši 25 %, na víno 60 %, z hektolitrů piva se platilo 1,50 zlatých (později zvýšeno na 3,40 korun), a z každého stupně alkoholu se z hektolitrů lihových nápojů platily 2 krejcare, později až 16 haléřů.²⁴³

Čeští političtí představitelé v Lipníku často kritizovali úroveň obecního hospodářství, a to kvůli rostoucímu zadlužování obce. Nejvíce kritizována byla stavba budovy německé reálky roku 1900, která z českého pohledu sloužila pouze k upevnění německého „Besitzstandu“, a jež si také vyžádala velké finanční prostředky, zatímco se obyvatelům města i přes zvyšující se obecní přírážky nedostávalo kvalitní pitné vody, kanalizačního systému, a problémy byly i s údržbou komunikací.²⁴⁴ Němečtí zastupitelé obecního výboru měli na lipenské radnici až do konce první světové války většinu, takže jim příslušníci české opozice nedokázali zabránit v jejich rozpočtových plánech a investicích; mohli si jen neustále stěžovat na stav obecních financí: *„Na jedné straně tisíce se vyhazují plným rukama, co na druhé straně nedostává se občanstvu od obce ani toho nejnútnejšího. Dluhy obecní, povstale takovýmto hospodářstvím sahají již do millionů. Občanstvo nuceno jest platiti obecní přírážky výše nebyvalé. Tu pak jest přirozeno, že následkem takového stavu vše upadá. O nějakém rozšiřování živnosti, stavebním ruchu a podobném není a nemůže býti u nás ani potuchy.“*²⁴⁵

²⁴¹ V této době totiž začal prosperovat lipenský cukrovar. Jako největší poplatník v obci měl i právo participovat na rozhodování ve věci obecních záležitostí. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 358.

²⁴² SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 228–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1850–1910). Dále též SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 311, inv. č. 7044, sig. F.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ LÁTAL, František: *Městská samospráva po roce 1918*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 34. Také RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko*, s. 16–17. Dále *Nešetrnost*. HP, č. 22, 1. 6. 1900, s. 4. Také *Panama na lipnické radnici*. HP, č. 35, 27. 8. 1904, s. 1. Dále též *Národnostní poměry okresu lipnického a německý Besitzstand v něm*. Pozor, č. 204, 16. 10. 1906, s. 1.

²⁴⁵ *Otevřený list*. HP, č. 32, 8. 8. 1902, s. 1.

Finanční správa obce nebyla určována pouze protežováním zájmů německého obyvatelstva na úkor celkové modernizace městské infrastruktury, ale též nekompetentností obecních úředníků a obecních zastupitelů, kteří dohlíželi na místní hospodaření. Pravda o vedení městských financí se ukázala v roce 1909, kdy po mnoha žádostech od českých členů místní radnice byla v Lipníku uskutečněna zemská revize obecního hospodářství. Zemský účetní revident Karel Tomeš spolu s akcesisty Vilémem Benešem a Friedrichem Schlesingerem zkoumali obecní účetní materiály od 90. let 19. století až do roku 1908, a došli toho názoru, že jsou vedeny velmi nedbale a nesplňují ani ty nejprimitivnější požadavky kladené na spravování financí. Pokladní deník uváděl nepravdivé informace, a mnohé částky v něm nebyly vůbec uvedeny. Obecní účty též vykazovaly velké aktivní nedoplatky, které měly být na doporučení komise vymáhány, pokud to ještě bylo možné. Město kromě toho nedodržovalo své finanční závazky k věřitelům.²⁴⁶

Při zkoumání školního německé reálné školy bylo zjištěno, že byli mnozí žáci ústavu nezákonně osvobozeni od placení školného, a značná výše těchto nedoplatků nebyla vymáhána. Chyběly také účty k posledním 16 letům financování městskému špitálu svaté Alžběty, a při zkoumání účtů plynárny bylo odhaleno, že zde nebylo zaevidováno přes 40 tun uhlí pro účely obecní plynárny. Zemský výbor kvůli tomuto i jiným zanedbáním udělil lipenskému obecnímu představenstvu napomenutí a uložil uhradit náklady vzniklé z činnosti komise ve výši 4 545,32 starostovi Johannu Kainovi, všem radním od roku 1899 a pokladníkovi Antonu Holeschowskému, který měl komisi záměrně zdržovat.²⁴⁷

Místní pokladník, účetní a zároveň tajemník Anton Holeschowsky na svou omluvu uvedl, že byl přetížen, a i členové komise uznávali, že ve městě s 6 000 obyvateli nemůže jediná osoba zastávat takové množství funkcí; odpovědnost za tento stav ale padala na zastupitele obce, kteří se snažili ušetřit na výdajích na zaměstnance.²⁴⁸ Holeschowsky ani ostatní viníci neunikli zdrcující kritice české opozice ve městě, jež byla umocněna tím, že se vedoucí činitelé města zpočátku snažili výsledky revize před veřejností zatajit: „...zjištěno, že po řadu let, asi od r. 1899, obecní představenstvo, městská rada, zvláště však finanční odbor nekonaly vůbec povinnosti své, jež zákon jim ukládá, nebo konaly je s nedbalostí tak trestuhodnou, že není druhého příkladu...jak s majetkem obecním se zachází, podává také »americké účetnictví« pana Holeschowského. Pán tento, pravá ruka radničních machrů, konal svůj zodpovědný úřad s takovou znalostí a přesností, že měla by mu být poskytnuta

²⁴⁶ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 325, inv. č. 7076.

²⁴⁷ Tamtéž. Mimo to Holeschowsky komisi nepředložil účty související s činností obecního lesa.

²⁴⁸ Tamtéž.

příležitost ku změně vzduchu a nucenému klidu, na př. v Novém Jičíně [v tamní věznici – pozn. aut.]...²⁴⁹ Obec měla všechna svá pochybení napravit a v budoucnu lépe spravovat své finance. S problémy v hospodaření se ale město potýkalo až do zániku monarchie.²⁵⁰

9.1. Nemocnice

Po zavedení obecní samosprávy byla města nucena podílet se na místním zdravotnictví. Pro příslušníky chudších sociálních vrstev byla určena především špitální péče, jež byla v Lipníku zastoupena městským špitálem svaté Alžběty, postaveným roku 1695, a též knížecím špitálem.²⁵¹ Majetnější obyvatelé si dokázali díky svému finančnímu stavu zajistit odbornější lékařské služby, které mnohdy vyhledávali ve větších městech; v nich se také většinou nacházely nemocnice, které je byly schopny poskytnout. Z tohoto důvodu bylo snahou mnohých obcí postavit si vlastní nemocnici a zvýšit tak úroveň místní zdravotní péče.²⁵²

Obecní výbor v Lipníku započal první kroky k zřízení všeobecné nemocnice v listopadu 1893. Jako stavební parcela měly sloužit zemědělské pozemky a větší část zimního kluziště ve východní části města u silnice vedoucí do vesnice Jezernice.²⁵³ Následně ale byla otázka zdravotnického ústavu na zasedáních zastupitelů obce upozaděna jinými problémy, a k odkupu výše zmiňovaných pozemků došlo až v létě 1897.²⁵⁴ V září téhož roku pak byly výboru odeslány návrhy na stavbu nemocnice od stavitelů Filipa Holešovského, Salomona Bergera a Josefa Žáka, přičemž byl vybrán návrh židovského inženýra Bergera.

²⁴⁹ *Jak kritizuje zemský výbor naše obecní hospodářství*. HP, speciální číslo, 21. 2. 1910, s. 1.

²⁵⁰ Po první světové válce ale byla finanční situace města podobná minulosti; obecní přírážky k dani činžovní se ve 20. a 30. letech 20. století pohybovaly okolo 200 %, přírážky k ostatním daním od 200 % až přes 400 %. Dluhy města vzrostly roku 1932 až na 10 332 599,66 Kč. Schodky v rozpočtech byly způsobeny zvýšenými investicemi obce do výstavby kanalizace, vodovodu, díky elektrifikaci města, opravám a stavbám nových dopravních komunikací a také kvůli nákupu budov. HADAŠ, Antonín: *Kapitola o jmění a financích města*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 39–46.

²⁵¹ BAĎURA, Jan: *Vlastivěda moravská*, s. 110–115. Informace ke knížecímu špitálu (ale jen do 18. století) poskytuje též NĚMEČKOVÁ, Jitka: *Z dějin knížecího špitálu v Lipníku nad Bečvou v 18. Století*. In: *Olomoucký archivní sborník*. Olomouc 2017, s. 94–108 a dále článek od stejné autorky *Z dějin knížecího špitálu v Lipníku. II*. In: *Olomoucký archivní sborník*. Olomouc 2018, s. 204–213.

²⁵² KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Finance a infrastruktura)*, s. 114.

²⁵³ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 101, 106.

²⁵⁴ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 237 (Kniha usnesení městské rady 1889–1899), fol. 71. Dále též SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 237.

Kvůli hrazení výloh na nemocnici i jiné projekty si město vypůjčilo 100 000 zlatých u zemědělské banky markrabství moravského v Brně.²⁵⁵

Zemské místodržitelství odsouhlasilo Lipníku 31. prosince 1897 stavbu nové nemocnice. Celý zdravotnický komplex se měl skládat ze tří budov: hlavní budovy v ceně 28 404,52 zlatých, izolačního pavilonu za 5 981,28 zlatých,²⁵⁶ a márnice v ceně 8 518,99 zlatých. Přisun vody, kanalizace a záchody měly stát 7 188,88 zlatých a práce mimo budovu 3 906,39 zlatých. V důsledku rozhodnutí brněnského místodržitelství, které mělo ke stavbě 28 připomínek, muselo město plánovaný rozpočet ještě o něco navýšit – částka za hlavní budovu, pavilon a márnici tak vzrostla o necelých šest tisíc. Místo vytápění pomocí kamen měl být též v budově zaveden dražší systém ústředního topení, čímž celkové předpokládané náklady vzrostly na 62 471,29 zlatých.²⁵⁷ Nad stavbou dohlížela komise ve složení radní Josef Rahm, Franz Humplik a Jindřich Machanec.²⁵⁸

Celé obecní zastupitelstvo se obecně shodovalo na prospěšnosti budoucího ústavu, českým obyvatelům se ale velmi nelíbila skutečnost, že žid Salomon Berger dostal zakázku i na stavbu domu a kaple pro členy řádu Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, které měly sloužit jako ošetřovatelky nemocných, a že práce na těchto budovách obecní rada zadala bez schválení obecního výboru. Židé byli Čechy často dehonestováni v tisku kvůli svému příklonu k německé politice ve městě, a zbudování křesťanské stavby židem se nesetkalo s velkým porozuměním.²⁵⁹ Stavitelovo dílo ve svém fejetonu zesměšňoval i dopisovatel, skrývající se pod přezdívkou „lipeňak“, jenž také poukazoval na možné krádeže stavebního materiálu: „...*tu kaplu mu nechali ať ju vistavi ze svojej hlavi, atoš si udělal plani na tu kaplu sam. Včil se v tim žaden nevizna, jak druzi inžiniři povidali, neni pri to ani kótiš, ani renezanc ani tarok, tak spiš bi to bil štil hebreiš, to je v židovskim štilu. Ale za to v tej nemocnici musi každej nemocnej nemoc ztratiť. To už je takovej osud tej nemocnice, že se v ni všeco strati. Tak se na tu nemocnicu nakacelo moc a moc dřeva a co po stavbě zbilu, se stratilo.*“²⁶⁰

K otevření nemocnice, jež byla na počest padesátiletého trvání vlády Františka Josefa I. pojmenována jako Jubilejní nemocnice císaře Františka Josefa v Lipníku, došlo

²⁵⁵ Tamtéž, s. 272, 300.

²⁵⁶ V tehdejších nemocnicích se již běžně vyskytovala samostatná lůžka či zvláštní oddělené prostory pro nemocné epidemickými chorobami. Při vypuknutí epidemii se kromě toho mohly zřizovat dočasné epidemické nemocnice. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila – SVOBODNÝ, Petr: *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha 2004, s. 137.

²⁵⁷ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 302–307.

²⁵⁸ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 237 (Kniha usnesení městské rady 1889–1899), fol. 82.

²⁵⁹ *Svěcení nemocnice*. HP, č. 37, 7. 9. 1899, s. 3.

²⁶⁰ *Feuilleton*. HP, č. 23, 2. 6. 1899, s. 3.

v první zářijový den roku 1899.²⁶¹ Stavba měla výhodnou polohu v prostoru osázeném stromy na volném prostranství s nezastíněným výhledem na okolí, takže měli nemocní dostatečný přísun světla a čerstvého vzduchu. Hlavní budova měla na severu jedno, a na jihu dvě poschodí. V podzemním podlaží se nacházela kuchyně, byty dvou sekundárních lékařů, byt primáře a společná jídelna řádových sester, sociální zařízení a zdroj nízkotlakového parního topného systému značky Körting. V přízemí pak byla přijímací kancelář s čekárnou, operační sál, 5 místností pro nemocné, kuchyňka a umývárny. V I. patře byl stejný počet nemocničních pokojů; místnosti v přízemí byly určeny pro muže, první patro sloužilo pro ošetřování žen. Všechny nemocniční pokoje dosahovaly výšky 4,8 metru a sluneční paprsky do nich vstupovaly třímetrovými okny. Podlahy v místech sloužících pro ubytování pacientů a na chodbách byly z xylolitu (tvořeného dřevěnými pilinami a pojivem), zatímco na operačním sále ze žuly.²⁶²

Prádelna (s parním dezinfikátorem) a márnice se nacházely několik desítek metrů severně od hlavní budovy; nemocní epidemickými chorobami se léčili v izolačním pavilonu, oddělení od běžných pacientů. Naproti nemocnici stála již zmíněná přízemní budova pro boromejky a kaple.

V nemocnici mohlo za normálního stavu pobývat až 58 pacientů, a to ve dvou pokojích první a druhé třídy (s náklady za ubytování na jeden den ve výši 6, respektive 4 koruny), přičemž v nejlevnější třetí třídě (v ceně 1,90 korun) se nacházelo 52 míst pro nemocné. Vybavení nemocničních pokojů tvořily železné postele s matracemi z koňských žíní a železné noční stolky. Každé lůžko mohlo být v případě potřeby připojeno k elektrickému zvonku na chodbách. Pitná voda byla čerpána do 26 hektolitrové nádrže na půdě hlavní budovy z 15 metrů hluboké studny pomocí elektricky poháněného čerpadla. Voda pak byla přiváděna do všech nemocničních pokojů potrubní sítí.²⁶³ Další vymožeností zdravotnického ústavu bylo i zavedení elektrického osvětlení roku 1900. Berlínská firma Siemens & Halske totiž skrze svého zástupce inženýra Bergera zapůjčila městu benzínový elektrický generátor „Otto“ o výkonu 6 HP v hodnotě 5 322,50 korun, a od obce za to dostávala 15% kompenzaci za opotřebení. Dynamo, akumulátory, žárovky a ostatní nezbytnosti stály 7 785,70 korun, za

²⁶¹ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, k. 8, inv. č. 586, sig. 228, p. č. 892. Dále (*Einweihung und Eröffnung des neuen Jubiläums-Krankenhaus.*). WLLA, č. 35, 2. 9. 1899, s. 3.

²⁶² *Erster Bericht des öffentlichen allgemeinen Kaiser Franz Josef Jubiläums-Krankenhaus zu Leipnik über die Seit der Eröffnung vom 3. September 1899 bis 31. December 1900 behandelten Kranken.* Mährisch Weisskirchen 1901, s. 3.

²⁶³ Tamtéž, s. 4.

elektroinstalační práce si firma náúčtovala 3 536 korun. Celkové náklady na výstavbu a vybavení nemocnice činily přibližně 170 000 korun.²⁶⁴

Před zřízením Jubilejní nemocnice císaře Františka Josefa fungovalo v okolí relativně málo zdravotnických institucí (nejbližší v Hranicích), a nemocní se do služeb lékařů uchýlovali až v bezprostředním ohrožení života. Po začátku provozu lipenského zdravotnického ústavu však jen za rok 1900 využilo nemocničních služeb na 2 385 pacientů, z nichž mnozí navštívili nemocnici opakovaně; vynaložené náklady tedy nebyly zbytečné. Zájem o zdravotnické služby v nemocnici byl značný, jelikož mnohdy muselo být hospitalizováno až 120 pacientů. Z tohoto důvodu se brzy ukázalo nutné stavbu rozšířit; přístavba a nový chirurgický pavilon byly ale postaveny až roku 1931.²⁶⁵ Chod instituce řídil od samého začátku až do 30. let 20. století primář Maxmilian Beck, předchozí asistent druhého chirurga a gynekolog Rudolfovy nemocnice ve Vídni s ročním platem 2 400 korun.²⁶⁶

9.2. Plynárna

Plynárenství se v českých zemích začalo rozvíjet v období průmyslové revoluce, kdy začal být pro veřejné i soukromé osvětlení využíván svítiplyn, vyráběný karbonizací černého uhlí.²⁶⁷ Instalace plynového či později elektrického osvětlení byla chápána jako důležité naplnění modernizačních snah, a členové správy moravských měst většinou plně podporovali investice do nového typu osvětlení. Plynárna sice nepatřila k životně důležitým potřebám, její výstavba však zvyšovala prestiž obce. V případě, že se město odvážilo postavit vlastní plynárnu, mohlo také výrazně navýšit příjmovou stránku svého rozpočtu.²⁶⁸

Na začátku 20. století se v lipenských ulicích stále svítilo petrolejovými lampami, což přestávalo být dostačující. Tento problém se obecní výbor rozhodl vyřešit stavbou plynárny. O ní se z prací k dějinám Lipníka nad Bečvou dozvídáme, že byla zřízena vlastním finančním nákladem města roku 1908 po neúspěšném vyjednávání s vídeňskou firmou Elster o tři roky

²⁶⁴ SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 405–407. Dále *Erster Bericht des öffentlichen allgemeinen Kaiser Franz Josef Jubiläums-Krankenhaus*, s. 4.

²⁶⁵ *Městská nemocnice v Lipníku nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 104.

²⁶⁶ *Erster Bericht des öffentlichen allgemeinen Kaiser Franz Josef Jubiläums-Krankenhaus*, s. 21. Dále též SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 362–363.

²⁶⁷ SVOBODA, Alexandr a kol.: *Plynárenská příručka, 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*. Praha 1997, s. 17

²⁶⁸ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Finance a infrastruktura)*, s. 35.

dříve.²⁶⁹ Literatura ale podává nesprávné informace, jelikož skutečnost byla jiná. Za počátek snahy města o postavení místní plynárny lze chápat sezení obecního výboru dne 27. února 1905, kdy byla ustanovena komise pro osvětlení a zásobování vodou ve složení radní Franz Schenk a Ludwig Markus, inženýr Salomon Berger a profesor Arthur Jäger. Čeští zastupitelé požadovali participaci v tomto výboru nebo ustanovení dvou komitétů (německého a českého), jejich prosba ale byla zamítnuta. Komise měla prostudovat problémy, související s otázkou vody a osvětlení v Lipníku, a na konci roku hodlala předložit prezentaci vypracovaných projektů na osvětlení města acetylénem či svítiplynem.²⁷⁰

Členové výboru studovali návrhy projektů od různých firem z celého Předlitavska, srovnávali došlé nabídky a snažili se zvolit finančně nejvýhodnější možnost. Obrátili se i na vedení některých jiných měst se žádostí o pomoc; náměstek starosty z Kostelce nad Orlicí jim například na základě vlastních zkušeností s tamní plynárnou doporučoval acetylenové osvětlení, jelikož mělo být pro menší města vzhledem k malým nákladům nejlepší.²⁷¹ Po dlouhém rozmyšlení komise 4. ledna 1906 představila své výsledky. Připustila, že by bylo výhodné vybudovat a provozovat osvětlovací zařízení ve vlastní režii obce, protože v blízké budoucnosti by z tohoto podniku plynul nemalý příjem do městské pokladny; na druhou stranu by takovéto řešení bylo velice nákladné a technicky náročné. Komise proto dospěla k závěru, že za současných okolností by bylo nejvhodnější převést koncesi na výstavbu a provozování osvětlovacího zařízení na soukromou společnost, jež by se zavázala po určité časové periodě převést celý technologický celek bezplatně do vlastnictví obce. Město by ale přitom mělo rozhodující vliv na regulaci ceny osvětlení, aby nebyla vyšší než doposud. Z došlých nabídek pak jménem výboru Salomon Berger doporučil jako nejlepší osvětlení pomocí svítiplynu. Elektrická energie se totiž ukázala jako příliš drahé řešení, a acetylenový plyn byl cenově nákladnější než svítiplyn. Nakonec dostala přednost nabídka od vídeňské firmy Geisler, a to i díky tomu, že byla ochotna zahájit na jaře 1906 současně s výstavbou plynárny též přípravné práce na plánovaném vodovodu.²⁷²

Kontrakt se společností Geisler byl s drobnými pozměňovacími návrhy přijat při schůzi obecního zastupitelstva po delší debatě o 13 dní později. Jednání se účastnil i majitel firmy Paul Geisler, který podával vysvětlení k jednotlivým bodům smlouvy. Obec pak udělila

²⁶⁹ *Plynárna*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 108–109.

²⁷⁰ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 303–304.

²⁷¹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 333, inv. č. 7146. Žádosti o radu ohledně moderního osvětlení k jiným městům nebyly nic zvláštního; stejně se zachoval například obecní výbor Uherského Brodu. ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity*, s. 95.

²⁷² SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 394–402.

společnosti koncesi na výstavbu a provozování plynárny a osvětlení na 40 let. Po uplynutí této lhůty měl být podnik bezplatně převeden na obec, která jej však mohla odkoupit i dříve. Výstavba měla být zahájena nejpozději šest měsíců po podpisu smlouvy, přičemž do provozu měla být plynárna uvedena po dalším půl roku. Maximální cena za metr krychlový svítiplynu se stanovila na 24 haléřů, u městského osvětlení mělo stát 1 000 hodin svícení (na jednu lampu) 30 korun a na území obce muselo být instalováno nejméně 100 lamp, za jejichž montáž, provoz a údržbu ručila firma. Plynové potrubí hodlala společnost Geisler pokládat pouze vnější (pouliční), soukromé osoby si měly přivodní trubky do domu zajistit na vlastní náklady.²⁷³

Smlouva sice byla dohodnuta, k výstavbě plynárny ale nedošlo. Na základě pramenů nelze přesně určit, co bylo důvodem odstoupení od sjednané dohody; jednou z příčin snad byla žádost obce o provedení přípravných prací pro vodovod. Jediné co víme jistě je, že vyjednávání s firmou Geisler ukončilo samotné město.²⁷⁴ Otázku osvětlení se tak obec rozhodla řešit odlišným způsobem. Od zastupitelstva v podobně velkém Bílovci si město vyžádalo materiály týkající se tamní obecní plynárny: celkové náklady na stavbu, částku nutnou na nákup uhlí a koksů, platy zaměstnancům a dokumentaci ohledně prodeje plynu. Fungování této plynárny se zdálo být rentabilní, pročež se lipenský obecní výbor odhodlal zřídit vlastní technologické zařízení pro výrobu plynu na své náklady. Celý plán byl členům zastupitelstva představen 13. února 1907. Firma, jež měla zajistit stavební práce, měla být zvolena ve výběrovém řízení, přičemž po dostavění mělo město provozovat plynárnu ve vlastní režii. Po přečtení návrhu předsedou finančního výboru Albinem Freudem následovala dlouhá rozprava, v níž bylo usneseno, aby stavba byla přidělena uchazeči, jenž podá nejlevnější nabídku. Zemědělská banka v Brně poskytla městu na uhrazení předpokládaných nákladů úvěr ve výši 235 000 korun se splátkami rozvrženými na 32 a půl roku s 5,5% úrokem.²⁷⁵

O zakázku na stavbu plynárny usilovaly firmy Manoschek, Pintsch a Elster. Starosta Johann Kain dal návrhy zmíněných společností prozkoumat náměstkem ředitele brněnské plynárny Oskarem Leo, jemuž byla za jeho posudek vyplacena odměna 300 korun. Vybrána byla nabídka vídeňské firmy Elster, jež byla cenově nejvýhodnější.²⁷⁶ Čeští zastupitelé s tímto výběrem, který s nimi nebyl předem konzultován, nesouhlasili, a vymohli si prozkoumání

²⁷³ Tamtéž, s. 406–422., dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 333, inv. č. 7146.

²⁷⁴ SOkA Přerov, fond Občanská jednota Lipník nad Bečvou, k. 1/24, inv. č. CZ227104010//1573//1/2/1/2//21.

²⁷⁵ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 504–510, 512–513.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 517–522.

předběžných smluv u profesora c. k. české vysoké školy technické v Brně Michala Ursínyho, jenž byl pokládán za jednoho z největších odborníků v plynárenském odvětví. Ursíny po prostudování dokumentů též posoudil návrh společnosti Elster jako nejpříjemnější, a firmě byla zadána stavba s rozpočtem 211 000 korun.²⁷⁷ Nová plynárna hodlala zajišťovat osvětlení i pro židovskou obec; na jejím území mělo být instalováno 16 pouličních lamp, za jejichž montáž a provoz město požadovalo úhradu 6 korun ročně za každou svítilnu. Cena plynu byla určena na 24 haléřů za metr krychlový.²⁷⁸

I při stavbě plynárny a instalaci plynového potrubí se projevil národnostní hospodářský konflikt ve městě, což lze vyčíst z tehdejších českých a německých novin. Některým německým obyvatelům nepřipadalo správné, že byly veškeré sklářské práce v plynárně svěřeny českému mistrovi, a německý sklář Wilhelm Badjura „*který po desetiletí pevně a poctivě stál na straně německých zájmů navzdory obřímu bojkotu*“ byl opominut.²⁷⁹ Češi zase měli jiné starosti: „*Vedení plynové po domech vyměřovati chodí nějaký židáček, který zdráhá se mluvit česky. Není nám známo, je-li týž zřízencem podniku soukromého, anebo naší obce, jisto ale jest, že je to beztaktnost podnikatele oproti českému obyvatelstvu města Lipníka, když vyšle k jednání se stranami človička, který bud' česky nezná, anebo česky mluvit nechce. Rovněž tak zachovala se jakási firma vídeňská, která pouze německými prospekty odporučuje svoje hořáky a lampy plynové.*“²⁸⁰ Majitelé českých domů a podniků neměli zapomínat, že plynové potrubí uvnitř budov si může každý jednotlivec zřídit, od koho bude chtít, a nemusí se proto obracet na firmu Elster, ale nejlépe na českého živnostníka Josefa Machálku. Dle literatury národnostní spory mimo jiné zapříčinily, že čeští obyvatelé města příliš nestáli o soukromé plynové osvětlení ve svých domech.²⁸¹

Poté, co se 16. listopadu 1907 uskutečnila kolaudace dostavěné plynárny, sešli se o den později ve tři hodiny odpoledne členové a náhradníci obecního výboru města a židovské obce k slavnostnímu předání budovy. Po krátkém projevu vrchního inženýra Juncsermanna, jenž dohlížel na stavební práce, si vzal slovo starosta Kain. Ten v projevu proneseném v němčině i češtině vyjádřil spokojenost nad stavbou, a vyjádřil své přání, aby nový zdroj světla započal éru pokroku v hospodářské a kulturní oblasti pro všechny obyvatele města bez rozdílu jejich národnosti a vyznání. Poté si přítomní pod vedením inženýra Juncsermanna zevrubně

²⁷⁷ Tamtéž, s. 524–526. Též *Ze schůze obecního výboru*. HP, č. 18 4. 5. 1907, s. 4.

²⁷⁸ Plyn byl zaveden i na nádraží či do lipenských škol, ale například ústav hluchoněmých odebíral od města elektrickou energii (sloužící primárně k osvětlení nemocnice), zpočátku v ceně 80 haléřů za kWh. SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 542–3, 568–569. Dále SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 324, inv. č. 7074.

²⁷⁹ (*Zum Baue der Gasanstalt.*). DVNK, č. 62, 3. 8. 1907, s. 9.

²⁸⁰ *Vedení plynové*. HP, č. 25, 2. 6. 1907, s. 3.

²⁸¹ *Plynárna*, s. 109. Dále též *Důležité upozornění*, HP, č. 25, 2. 6. 1907, s. 3.

prohlédli plynárnu. Ve večerních hodinách bylo spuštěno pouliční osvětlení, a ulice se zaplnily lidmi, kterým k poslechu na náměstí hrály dvě hudební kapely. Jednotlivé národnostní skupiny ale následně slavili zavedení plynového osvětlení odděleně – Němci v kavárně Lachs, Češi v českém podniku.²⁸²

Obyvatelé Lipníka se tak na sklonku roku 1907 dočkali nového obecního osvětlení, což byl důležitý výdobytek nejenom vzhledem k modernizaci města, ale pojila se s ním i nezpochybnitelná prestiž. Samotná plynárna se ale v průběhu času ukázala být ztrátová, a to i navzdory předběžným propočtům, které počítaly s několikatisícovým ziskem.²⁸³

²⁸² (*Eröffnung des Betriebes der neubauten Gasanstalt.*). DVNK, č. 95, 27. 11. 1907, s. 4–5.

²⁸³ Například připravovaný rozpočet pro rok 1909 počítal s 46 333,06 korunami výdajů a 46 155 korunami příjmů z obecní plynárny. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 702, 704.

10. Školství

Potřeba vzdělání širších vrstev obyvatelstva nabývala na důležitosti již od vlády Marie Terezie a jejího syna, jejichž reformy v této oblasti byly motivovány snahou upevnit absolutistickou a centralizovanou monarchii.²⁸⁴ V průběhu předminulého století poté nadále rostly požadavky na rozšíření a zkvalitnění veřejného školství. Kvůli rozmachu průmyslové výroby, vzrůstající byrokratizaci a zvětšení požadavků na odborné znalosti pracujících bylo nutné, aby každé z měst podporovalo vzdělávání chlapců a dívek. Výstavba a provoz škol byly ale pro obecní zastupitelstva velmi zatěžující, jelikož školní náklady představovaly ve většině případů podstatnou část obecních výdajů. Budování školské infrastruktury bylo finančně náročné, a o výlohy vzdělávacích ústavů se musely v první řadě postarat obce. I přes nemalou finanční zátěž související s provozními náklady různých typů škol bylo pro správu obcí nutné vzdělávací instituce podporovat; šlo totiž o nevyhnutelný požadavek tehdejší doby, a zároveň o klíčovou investici do budoucnosti.²⁸⁵

10.1. Budování školské infrastruktury do poloviny 90. let 19. století

Na začátku druhé poloviny 19. století fungovala v Lipníku dvoutřídní škola spravovaná židovskou obcí a též dvoutřídní dívčí utrakvistická (dvojjazyčná) škola v budově č. p. 68 u farního kostela, financovaná městem. Vzdělávání chlapců měli na starost členové zdejšího piaristického řádu, kteří provozovali čtyřtřídní hlavní školu a od roku 1851 i nižší reálku. Vyučování probíhalo v šesti místnostech klášterní budovy, přičemž za něj piaristé původně nedostávali žádný plat; dle zakládací listiny kardinála Františka z Ditrichštejna jim příslušely pouze odváděné deputáty v naturáliích, a od roku 1859 se obec zavázala odvádět jednotlivým učitelům příspěvek 100 zlatých výměnou za vybírání školného.²⁸⁶ Učebními předměty byly kromě náboženství německý a český jazyk, počty a krasopis. Výuka češtiny byla zanedbávána, důraz byl kladen především na procvičování německé mluvnice a pravopisu.²⁸⁷

Piaristické školství bylo značně poškozeno výnosem moravského místodržitelství z roku 1867, kterým se snižovaly podpory na učitele hlavních škol a úplně zastavovaly podpory učitelů nižších reálků. Následkem nedostatku učitelů a také kvůli odmítnutí podrobit

²⁸⁴ SOMR, Miroslav a kol.: *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha 1987, s. 152.

²⁸⁵ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Finance a infrastruktura)*, s. 150.

²⁸⁶ BOMBERA, Jan: *Dějiny piaristické koleje*, s. 78, 85. Dále SPISAR, Josef: *Piaristé v Lipníku nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 57–58.

²⁸⁷ SLAMĚNÍK, František: *Vzpomínky starého učitele*, s. 43.

se předepsaným učitelským zkouškám, které nařizoval nový říšský tzv. Hasnerův školní zákon vydaný 14. května 1869, došlo ke zrušení reálky, místo níž byla zřízena jen přípravná třída.²⁸⁸ Obecná škola existovala jako soukromá instituce až do konce školního roku 1872/1873. Dne 9. července 1873 poté tehdejší rektor řádové koleje Theodor Klimek ústně oznámil představitelům obce, že piaristé zcela ukončí výuku na škole, a že by obec měla zajistit, aby pro příští školní rok byla zřízena nová škola pro chlapce. Město se tak náhle ocitlo v nezáviděníhodné situaci, jelikož muselo rychle zajistit novou školní budovu. Na návrh člena obecního výboru Josefa Freiße a Johanna Kasera byla podána žádost piaristickému řádu a zákonné dědičce ditrichštejského majetku kněžně Gabriele Hatzfeld-Wildenburgové o převod školních prostor do vlastnictví obce. V případě odmítnutí měly být učiněny potřebné kroky ke stavbě nové školní budovy.²⁸⁹

Na začátku září 1873 přišla zpráva okresní školní rady v Hranicích, která povolovala zřízení chlapecké jazykově smíšené obecné školy, kněžna Hatzfeldová ale s umístěním této instituce v prostorách piaristického kláštera nesouhlasila. Bylo proto rozhodnuto, že až do postavení nové školní budovy bude chlapecká škola umístěná ve škole dívčí. Město ale disponovalo pouze omezeným množstvím peněz, jež nedovolovalo započít s prací na stavbě chlapecké školy. Pokus o získání subvence na výstavbu plánované budovy ze zemského fondu se nezdařil, takže zastupitelé města Lipníka přišli s náhradním řešením. Místo prací na novostavbě bylo v listopadu 1874 přikročeno k pronájmu několika místností v klášteře piaristů, za něž město ročně odvádělo částku 60 zlatých.²⁹⁰

Členové obecního výboru již po několik let diskutovali o možnosti zřídit ve městě další školský ústav jako náhradu za zrušenou piaristickou reálku. Dne 12. listopadu 1877 proto přijal obecní výbor usnesení o zřízení reálky nebo jiné střední školy, či eventuálně alespoň měšťanské školy. Po kladné zprávě okresní školní rady byl 4. prosince téhož roku jednomyslně přijat návrh na ustavení měšťanské chlapecké školy. Výuka měla probíhat v německé řeči, český jazyk byl pouze povinným předmětem a francouzský jazyk nepovinným. To se nelíbilo politikovi Václavu Martincovi a ostatním českým zastupitelům, kteří si nepřekvapivě přáli výuku v českém jazyce. Na základě hlasování v rámci výboru (15 členů pro němčinu, 6 pro češtinu) ale dostala přednost německá řeč. Martinec poté jménem

²⁸⁸ BOMBERA, Jan: *Dějiny piaristické koleje*, s. 87. Tzv. Hasnerův zákon, pojmenovaný dle tehdejšího ministra kultu a vyučování Leopolda von Hasnera, upravoval elementární školství v Rakousko-Uhersku. Byly zrušeny triviální a hlavní školy a místo nich byly nově zavedeny školy obecné a měšťanské; též byla ustanovena povinná osmiletá školní docházka. VÁŇOVÁ, Růžena: *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha 1986, s. 165. zabezpečení učitelů

²⁸⁹ HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipzig*, s. 238. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 230 (Kniha usnesení obecního výboru 1867–1875), s. 290–291, 296.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 298, 309, 340, 357.

českých zastupitelů, kteří se na protinávru podíleli, prohlásil, že k dané školské problematice nebudou nadále zaujímat žádné stanovisko, ale naopak ji v rámci svých možností podpoří.²⁹¹ Po definitivním schválení úřady byla poté 2. září 1878 otevřena první třída měšťanské školy s 55 žáky pod prozatímním vedením řídicího učitele chlapecké obecné školy Františka Mertý.²⁹²

Školský systém v Lipníku se v průběhu 70. let 19. století výrazně rozvinul. Zvýšil se počet školních tříd, ale obci citelně chyběly vhodné školní budovy. Přestože mělo město v pronájmu šest učeben v piaristickém klášteře, předchozí školní budova obce č. p. 68 byla pro školní účely již delší dobu příliš malá a část pětitřídní utrakvistické dívčí obecné školy byla po několik let umístěna v domě č. p. 25, jenž byl ve vlastnictví obce. Zastupitelstvo z tohoto důvodu nutně potřebovalo získat odpovídající novou školní budovu; na zasedání výboru 5. června 1879 byl tudíž přijat návrh finančního výboru na koupi domu č. p. 26 a jeho příslušenství pro školní účely za 7 000 zlatých, přičemž měl být dům upraven pro školní účely. Adaptaci budov provedl zednický mistr Filip Holešovský, vyučování v upravené stavbě ale nebylo úřady schváleno kvůli velkému dopravnímu provozu v přilehlé ulici.²⁹³

I přes očekávanou finanční náročnost se proto obecní zastupitelstvo dohodlo na provedení stavby nové budovy pro dívčí školu. Zakoupena byla velká zahrada za 4 000 zlatých v dnešních Komenského sadech, a za stavitele byl vybrán hranický civilní inženýr Zacharias Herrmann. Dohlížet na jeho práci měl zvolený výbor pro dohled nad stavbou ve složení Johann Anton Pock, Thomas Popp a Rudolf Sokolik.²⁹⁴ Záloha na provedení díla činila 17 852 zlatých, celková cena nakonec dosahovala částky 29 701 zlatých a 73 krejcarů. Kvůli pokrytí všech nákladů byl od zemské hypoteční banky v Brně vzat úvěr na 25 000 zlatých s úrokem 6,5 % ročně.²⁹⁵

Škola byla slavnostně otevřena 15. září 1881 za přítomnosti okresního hejtmána Eduarda Zinnera, lipenských státních zaměstnanců, dalších čelních představitelů obce, školou povinných dívek a mnoha hostů a místních obyvatel. Po odsloužení mše svaté ve farním kostele svatého Jakuba se návštěvníci přesunuli k nově postavené škole. Po příchodu na místo vysvětil budovu arcibiskupský konzistorní rada společně s městským farářem a poté v dlouhém projevu vysvětlil význam školy pro děti a rodiče, obec i stát. Radní Johann Kaser

²⁹¹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231 (Kniha usnesení obecní reprezentace), s. 53–54, 56–57, 137.

²⁹² HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipnik*, s. 239.

²⁹³ Tamtéž, s. 240. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 231 (Kniha usnesení obecní reprezentace), s. 186–188, 196–197.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 296–298.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 309–310, 441.

připomněl hmotné oběti, které musela obec přinést při výstavbě budovy, jež se měla stát důstojným místem pro výchovu mladých žen. Po vyslovení přání, aby byl duch a mysl mládeže (a zejména její rakouské vlastenectví) ve škole co nejpečlivěji pěstován, předal Kaser symbolicky klíče od budovy okresnímu hejtmanovi jako předsedovi okresního školského úřadu. Ten ocenil vzorné vybavení školní budovy – ta se skládala z osmi místností pro výuku, knihovny, a několika místností pro učitele. V areálu se nacházelo i velké venkovní hřiště a školní zahrada.²⁹⁶

Jazykově smíšené obecní školy, fungující v Lipníku od začátku 70. let, se postupem času začaly jevit jako nevyhovující. Roku 1883 se proto usneslo zastupitelstvo obce i s místní školní radou na žádosti k zemské školní radě, aby byly dosavadní dvojjazyčné školy rozděleny na základě mateřské řeči žáků. Zemská školní rada rozhodnutím ze dne 5. března 1884 žádosti vyhověla.²⁹⁷ Obě utrakvistické obecné školy pro chlapce a dívky byly rozděleny do samostatných zařízení podle vyučovacího jazyka. Vznikly tři instituce: německá chlapecká obecná škola s vedoucím učitelem Ludvíkem Černým, učitelem Wilhelmem Rischanekem, Františkem Kunovským a podučitelem Emanuele Knochem, dále německá dívčí obecná škola s ředitelem Wenzlem Charwatem a třemi podučiteli, a česká smíšená obecná škola s ředitelem Ferdinandem Seidlem, učitelem Adalbertem Fitzem a dvěma podučiteli.²⁹⁸ Organizace škol se provedla s přihlédnutím k zápisu žáků pro školní rok 1884/1885, jenž proběhl na radnici; dle něj bylo ve městě 294 žáků a 230 žákyň v německých obecných školách, českých chlapců a dívek bylo v rozporu s národnostními poměry ve městě jen 260, což zřejmě souviselo s menším zájmem rodičů o zapsání dětí do české školy. Německé dívky sídlily v budově v Rudolfově parku (postavené roku 1881), němečtí chlapci v místnostech bývalého piaristického kláštera. Žáci německé měšťanky docházeli do školy v domě č. p. 68 a české děti byly umístěny v znovu adaptovaném domě č. p. 25. Cena stavebních úprav této budovy stála 2 083 zlatých.²⁹⁹

Školní místnosti ale velmi brzy přestaly vyhovovat svému účelu, na čemž měl vliv i vzrůstající počet žáků. Obecní zastupitelstvo z tohoto důvodu začalo plánovat stavbu další školní budovy s plánovaným rozpočtem 21 000 zlatých. Bylo upuštěno od nákupu nové stavební parcely, a místo toho měl být využit pozemek dvora mezi domy č. p. 25 a 26 a

²⁹⁶ *Leipnik, 17. Septem. (Orig. Corr)*. WLLA, č. 39, 25. 9. 1881, s. 3.

²⁹⁷ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 49–50. Též HÝBL, František: *Střípky z historie školství v Lipníku nad Bečvou*. In: Lipník nad Bečvou. Naše Město, s. 86.

²⁹⁸ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 82–83.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 85, 87. Dále HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipnik*, s. 242.

plocha dosavadního školního hřiště. Na stavbě se podíleli lipenští řemeslníci jako například zednický mistr Karel Holešovský či tesař Karel Balhar a Jan Wažanský. Za stavbu nové budovy a proběhlou rekonstrukci domů v Josefově třídě č. p. 25 a 26 zaplatilo město 32 647, 11 zlatých, na které si opět vypůjčilo 25 000 zlatých u moravské hypoteční banky se splátkami rozvrženými na dobu 35 let, a také si obec vzala úvěr u lipenské záložny na částku 8 100 zlatých.³⁰⁰ Škola postavená na Novosadech byla nejprve určená pro české i německé žáky obecných škol, od roku 1900 byla zcela předaná české obecné škole.³⁰¹

O několik let později, ve dne 3. července 1888, pak rakouské ministerstvo kultu a vyučování vyslyšelo žádost lipenské obce o zřízení pokračovací průmyslové školy s německým vyučovacím jazykem pro školní rok 1888/1889. Škola, sídlící společně s německou měšťankou, byla slavnostně otevřena 30. září. V prvním školním roce ji navštěvovalo 90 učňů.³⁰²

Na začátku 90. let 19. století poté v Lipníku došlo k zbudování velké stavby pro nový vzdělávací ústav, tentokrát ale ne v režii obce, která tak nemusela opětovně vydávat velké množství peněz jako při stavbě dívčí a novosadské školy. Zemský sněm totiž roku 1889 vyzval jednotlivá města na Moravě, aby se ucházela o zřízení ústavu pro neslyšící. Po výběrovém řízení byly zvoleny Ivančice a Lipník, a 6. dubna 1892 pak bylo Moravským zemským sněmem v Brně definitivně rozhodnuto o výstavbě dvou ústavů pro české děti se sluchovým postižením v obou městech na ustanovených pozemcích o výměře alespoň 15 000 čtverečných metrů.³⁰³ Stavební parcely musel Lipník poskytnout bezplatně. Lipenská obec darovala několik pozemků ze svého vlastnictví, za poskytnutí ostatních parcel byli soukromí majitelé odškodněni městem pozemky ve stejné hodnotě. Kromě toho přispělo město věcnými dary v hodnotě přes 3 000 zlatých.³⁰⁴ Ostatní finance pak měla na starost zemská pokladna. Stavební náklady byly moravským zemským sněmem vypočítány na 117 500 zlatých, přičemž k pokrytí peněžité částky za vnitřní zařízení ústavu byl povolen obnos ve výši 8 500 zlatých. Na stavbě se podílel zemský inženýr Rentel a stavitel Otto Zeman.³⁰⁵

³⁰⁰ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 119–120, 122–123, 125–127, 165.

³⁰¹ HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipnik*, s. 243.

³⁰² SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 232 (Kniha usnesení obecního výboru 1882–1891), s. 334–335. Těž *Fortbildungsschule*. WLLA, č. 40, 6. 10. 1888, s. 2.

³⁰³ KAŇÁKOVÁ, Božena: *Historie a současnost Střední školy*, s. 109. Dále *Tak se chytají vrány*. Pozor, č. 43, 16. 4. 1892, s. 3.

³⁰⁴ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 87–88.

³⁰⁵ SYNEK, Hubert: *Zemský ústav pro hluchoněmé v Lipníku nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 70–71.

Se stavbou ústavu bylo započato v létě roku 1892, dokončena byla o dva roky později. Instituce měla sloužit pro sluchově postižené děti s domovským právem v některé z obcí na východní Moravě. Hlavní náplní výuky byla výchova žáků pomocí orální metody s cílem umožnit jim styk se slyšícím prostředím.³⁰⁶ Vyučování započalo 17. září 1894, přičemž byl ústav konstituován jako osmitřídní obecná škola; prostory mohly pojmout celkem 100 žáků (50 chlapců a stejný počet dívek). Slavnost na počest otevření školy se odehrála až 7. října za účasti zemských poslanců hraběte Belrupta a Dr. Koudely, okresního hejtmána hraběte Maxe Coudenhova, okresního školního inspektora Kadeřávka a představitelů obce.³⁰⁷ I přes svou nespornou důležitost byl ústav terčem kritiky lipenských Čechů, jelikož až do roku 1908 probíhalo vnitřní úřadování ústavu pro české děti v německém jazyce.³⁰⁸ Antipatie panovaly i mezi zdejšími českými občany a ředitelem instituce Antonem Holzerem, který proslul svým nemístným chováním: „*My nejsme zvyklí slýchat, že ten a onen veřejně působící muž spadl z kočáru ve stavu opilosti a rozedral si obličej, nebo že se spil jak němé zvíře...nebo že podniká nemravné útoky proti ženským, ba i stařenám. Jevištěm podobných věcí Lipník dosud nebyl a není tedy divu, že celá veřejnost lipnická jest zbouřena tím, že ústav, jenž potřebuje paedagoga mravů bezúhonných, řízen jest člověkem, o němž jde úsudek všeobecný, že by snad z něj byl výtečný palič slivovice, neb stáčeč vína, nikoliv však ředitel paedagogického ústavu...*“³⁰⁹

10.2. Zřízení lipenských reálků a další vývoj městského školství

Narůstající národní sebevědomí velké části lipenských Čechů a jejich soupeření s místními Němci se projevilo ke konci předminulého století, kdy si představitelé českého národního života vytkli za svůj hlavní úkol ustanovit ve městě středoškolský ústav pro české žáky.³¹⁰ Jednak by se tak rozšířilo portfolio českých škol v Lipníku, což by podpořilo vzdělanost českých obyvatel v městě i okolí. Na druhou stranu vybudování střední školy mohlo znamenat pro tehdejší obce nejen investici do vzdělání, ale i vzestup prestiže, a některé střední školy byly zemské či státní, takže jejich financování nebylo závislé pouze na obecním rozpočtu.³¹¹ V únoru roku 1894 proto vznesl při sezení obecního výboru František Brzobohatý žádost, aby obec začala vyjednávat s moravským zemským výborem ve věci reálné školy

³⁰⁶ KAŇÁKOVÁ, Božena: *Historie a současnost Střední školy*, s. 110.

³⁰⁷ *Zur Eröffnung des Taubstummeninstitutes in Leipnik*. WLLA, č. 41, 13. 10. 1894, s. 2.

³⁰⁸ SYNEK, Hubert: *Zemský ústav pro hluchoněmé*, s. 71.

³⁰⁹ *Výbor zemský markrabství Moravského*. HP, č. 53. 6. 1898, s. 2.

³¹⁰ HÝBL, František: *Střípky z historie školství*, s. 93.

³¹¹ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Finance a infrastruktura)*, s. 150.

v Lipníku. Vzhledem k tomuto návrhu byl učiněn dotaz u zemského výboru, zda a za jakých podmínek by bylo možné školu založit. Odpověď došla příznivá: vzhledem k nedostatku tohoto typu škol na Moravě byl zemský výbor ochoten ve městě zřídit reálku s českou vyučovací řečí. To ale nebylo v zájmu německých představitelů Lipníka, kteří zřejmě doufali ve zřízení školy pro německé žáky.³¹² Na zasedání obecního výboru 10. května 1894 tak bylo rozhodnuto, že nemá zastupitelstvo nadále vyjednávat se zemským výborem o vzniku vyšší zemské české reálné školy ve městě. Důvodem pro toto rozhodnutí měla být zpráva finanční komise, která uznala, že nelze z finančních důvodů vyhovět předkládaným podmínkám zemského výboru – musela by se totiž opatřit vhodná budova pro vyučování, věcné potřeby, a také by město muselo do zemského fondu ročně odvádět částku 3 800 zlatých, což se zdálo být finančně neúnosné.³¹³

Se zamítnutím žádosti se ale nehodlali smířit členové české politické strany na lipenské radnici a jiní představitelé národního života ve městě. V situaci, kdy nemohli očekávat hmotnou pomoc od obce ovládané německou majoritou, rozhodli se zmobilizovat zdroje širších vrstev obyvatelstva a přijít s náhradním řešením problému. Byla uspořádána sbírka na získání nezbytné peněžité částky pro účely plánované české reálky; do 15. srpna 1894 se na dárcovskou listinu podepsalo 168 dárců s proklamovanou darovanou částkou ve výši 21 382 zlatých (vybráno v hotovosti ovšem bylo zatím pouze 302 zlatých). Přispívali obyvatelé z různých sociálních vrstev společnosti, a to od nejmajetnějších špiček města, upisujících tisícové částky, až po rolníky s dary ve výši několika zlatých. Sbírkou se účastnili i lidé a hospodářské společnosti ze vzdálenějších míst, jako například Občanská záložna v Tršicích či prosenický mlynář Jindřich Hrubý.³¹⁴

Dále příznivci české reálky přišli s rozsáhlou petiční akcí, již se kromě lipenských obyvatel zúčastnilo i mnoho lidí z Radvanic, Velkého Újezda, Jezernice, Drahotuš, Veselíčka a jiných obcí. V zaslaných listinách podepsaní vyzdvihovali význam reálky pro Lipník i jeho okolí, a zároveň žádali obecní výbor Lipníka, aby se všemi prostředky zasadil o zřízení nového zemského ústavu.³¹⁵ Čeští zastupitelé si vynutili svolání mimořádné schůze, ale jejich

³¹² SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 117–118. Dále JANSÁ, František: *Paměti desítiletého trvání české zemské vyšší reálky v Lipníku 1895/6–1904/5*. In: Desátá výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku za školní rok 1904–1905. Lipník 1905, s. 4.

³¹³ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 123.

³¹⁴ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 321, inv. č. 7065.

³¹⁵ Tamtéž.

žádost o ustavení české reálky v Lipníku byla poměrem hlasů 18 ku 9 zamítnuta.³¹⁶ Německá většina na radnici zastávala nadále odmítavé stanovisko, a to nejen kvůli starosti o městské finance, ale především z národnostního hlediska: „...*Němci věděli, že zřízení vyšší reálné školy bude pro obec trvalým břemenem, které budou muset do značné míry nést oni sami; věděli zcela určitě, že česká vyšší reálná škola zde nemá budoucnost, a že díky ní by se v Lipníku ujala jen česká nadvláda a s ní i nesnášenlivost, útlak, bezuzdný fanatismus proti všemu, co se nazývá německým, a věčné spory...*“³¹⁷

I přes nesouhlas vedení města však nakonec reálka s českým vyučovacím jazykem vznikla, a to svépomocí. Díky proběhlé subskripci a velkému daru 10 000 zlatých od lipenského rodáka Jana Neffa a finanční pomoci od českých spolků, jako byla například Občanská jednota, Spolek paní a dívek nebo Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa, které pořádaly kulturní akce ve prospěch nového ústavu, byla v Lipníku zřízena soukromá česká reálka Ústřední Maticí školskou v Praze. Ta se též zavázala věnovat každoročně na jednotlivé třídy reálky 500 zlatých.³¹⁸ Spravování finančních záležitostí reálky měl na starost nově vzniklý Školský spolek, jenž dle smlouvy s Ústřední Maticí musel obstarat potřebný otop, osvětlení, zařízení kabinetů a jiné hmotné potřeby pro školu, včetně místností pro vyučování. Ty měly být původně umístěny v bývalém piaristickém klášteře, dohoda s majitelkou kněžnou Gabrielou z Hatzfeldu ale nakonec nebyla uzavřena. Místo toho František Brzobohatý koupil z vlastních zdrojů dvoupatrový dům č. p. 70 za 17 000 zlatých a pronajal jej reálce, která ho značným nákladem upravila pro školní účely. 15. září 1895 se pak odehrála slavnost na počest školy, spojená se mší a svěcením budovy. Kromě místních se oslavy účastnil i zemský a říšský poslanec Jan Žáček a delegát Ústřední Matice školské c. k. školní rada Jiljí Vratislav Jahn z Prahy.³¹⁹ Učitelův sbor se v prvním roce fungování ústavu skládal z ředitele Františka Jansy, učitele Václava Voborníka, suplujícího učitele Bedřicha Řezníka, katechety a dvou výpomocných učitelů. V prvním školním roce 1895/1896 bylo přijato 89 žáků, kteří platili školné ve výši 2 zlatých 10 krejcarů.³²⁰

Úspěšná snaha Čechů ve věci zřízení reálky zapříčinila, že se i lipenští Němci odhodlali založit vlastní středoškolský ústav. Na českou školu se v obecním rozpočtu peníze

³¹⁶ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 126.

³¹⁷ (*Die Cechische Oberrealschule.*) WLLA, č. 38, 22. 9. 1894, s. 2–3.

³¹⁸ AMBROS, Klement: *Státní čsl. reálka v Lipníku nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 65–66.

³¹⁹ JANSÁ, František: *Paměti desítiletého trvání*, s. 6, 8. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 321, inv. č. 7065.

³²⁰ JANSÁ, František: *Školní zprávy*. In: První roční zpráva matičné české reálky v Lipníku za školní rok 1895–96. Lipník 1896, s. 42–43, 48.

nenášly, pro tu německou však německá většina na radnici byla ochotna vynaložit větší finanční sumu. Celý problém byl projednáván na sezení obecního výboru 23. června 1895; finanční komise navrhla zřízení nižší reálky s německým vyučovacím jazykem, která měla být umístěna na provizorním místě nebo v domě č. p. 25 či ve školní budově v Rudolfově parku. Čeští zastupitelé rozhodně nesouhlasili, byli ale přehlasováni Němci, takže mohla obec začít vyjednávat s vyššími úřady.³²¹ Ministerstvo kultu a vyučování 2. srpna téhož roku rozhodlo o vzniku soukromé německé nižší reálky v Lipníku. Ředitelem se stal Anton Victor Bouchal, učitelem Josef Pohl. Škola, nazývaná Čechy posměšně „truceálka“, byla situována v budově č. p. 62 v Rudolfově parku spolu s chlapeckou obecnou školou. Pro nezbytné výlohy spojené se zařízením školy bylo u lipenské záložny vypůjčeno 12 000 zlatých.³²²

V druhé polovině 90. let 19. století poté v Lipníku vznikly ještě dvě další školy. Čechům se roku 1896 podařilo zřídit vlastní pokračovací průmyslovou školu pro učně, Němci naproti tomu rozšířili možnost vzdělání pro lipenské německé dívky. V květnu 1896 padl v obecní radě návrh na ustanovení dívčí měšťanské školy v Lipníku. I přes nesouhlas českých zastupitelů byla žádost schválena většinou 19 hlasů a škola našla své místo ve třech třídách domu č. p. 68. Město si na stavební úpravy a hmotné potřeby vypůjčilo 2 500 zlatých u záložny v Lipníku. Adaptace nakonec stála 1 297 zlatých a 13 krejcarů.³²³

Na přelomu 19. a 20. století pak byly ve městě postaveny dvě nové velké budovy pro výukové účely. Nejdříve se roku 1897 započalo s pracemi na stavbě české reálky dle plánů přerovského stavitele Viléma Žáka. Budova byla dostavěna v září roku 1898 a vyžádala si velké peněžní náklady – její realizace včetně další přístavby v roce 1899 stála 103 272, 50 zlatých. Zpočátku byla celá stavba financována prostřednictvím české Okresní záložny, ale kromě toho se stejně jako v letech 1894 a 1895 konaly i velké veřejné sbírky a kulturní akce, jejichž výtěžek byl určen pro účel stavby.³²⁴ Po slavnostním otevření školy bylo nejdůležitějším úkolem zajistit školu materiálně, což nebylo jednoduché; nadšení v české společnosti totiž brzy poněkud ochablo, a tak se Školský spolek ocitl v krizové situaci. Financování školy bylo nadále zajištěno především díky pomoci Okresní záložny.³²⁵

³²¹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 157–158.

³²² Tamtéž, s. 162–163, 212. Též SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 321, inv. č. 7065.

³²³ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 210–211.

³²⁴ HÝBL, František: *Střípky z historie školství*, s. 94–96.

³²⁵ MUSILOVÁ, Jarmila: *O čem se psávalo v kronikách*. Lipenské listy, č. 6, Červen 2019, s. 12.

Jistou úlevu pak pro správu ústavu znamenalo pozemštění české i německé reálky, protože již Školský spolek ani obec nemusely vydávat platy učitelům.³²⁶ Město požádalo o převzetí ústavů do zemské správy již v roce 1897, ale žádosti nebylo vyhověno; místo toho byla na zasedání sněmu 27. února 1897 obci přiznána dotace 2 000 zlatých na udržování škol. Dle rozhodnutí z února následujícího roku pak finanční výbor Moravské země vydal rozhodnutí, že dosavadní ústavy v Lipníku, a to střední škola s německým vyučovacím jazykem zřízená a udržovaná obcí Lipník, a střední škola s českým vyučovacím jazykem spravovaná Školským spolkem v Lipníku, přejdou počátkem školního roku 1898/1899 do správy země. Obci Lipníku a sdružení Školský spolek byla poskytnuta dotace ve výši 1 000 zlatých na jednu školní třídu a na údržbu obou zařízení pro běžný školní rok, tj. 3 000 zlatých pro německou a 6 000 zlatých pro českou reálku.³²⁷ Velkou zásluhu na pozemštění české školy měl klub českých poslanců na moravském zemském sněmu.³²⁸

Na zasedání obecního výboru 11. listopadu 1899 pak bylo rozhodnuto o stavbě nové budovy pro německou reálku, jelikož dosavadní školy již začínaly být kapacitně nedostatečné. Jako stavební parcely posloužily pozemky domů č. p. 315 a 316, jež byly městem odkoupeny za 22 500 zlatých a zbourány. Práce na nové budově byly svěřeny lipenskému staviteli Salomonu Bergerovi, který vyčíslil celkové náklady na 200 000 zlatých. Na uhrazení této velmi vysoké částky (dvojnásobné oproti výlohám na stavbu české reálky) si obec vypůjčila peníze u olomoucké filiálky pražské banky Union, přičemž doba splatnosti byla určena na 54 let s 4% úrokem.³²⁹ Pro obec to znamenalo další vysoké zadlužení; mimo to se náklady na udržování německé reálky pohybovaly nad 30 000 zlatých ročně, a české noviny neustále poukazyvaly na finanční neúnosnost a zbytečnost celého podniku.³³⁰

Důležitým mezníkem určujícím vývoj českého a německého školství nejen v Lipníku bylo schválení tzv. Perkova zemského zákona 27. listopadu 1905. Lex Perek a další tři zemské zákony Moravského paktu měly za úkol vytvořit rovnoprávné postavení moravských Čechů a Němců v zemi a tak vyřešit národnostní rozpory mezi oběma národy. Samotný

³²⁶ Vyplácení platů totiž díky pozemštění (tj. vzetí do zemské správy) dále obstarávala zemská pokladna. Pro obec i Školský spolek to jistě byla vítaná změna, jelikož mzda pro učitele nebyla malá; roku 1896 například bylo členům učitelského sboru německé reálky Arthurovi Jägerovi a Peterovi Wondrovi vyplaceno celkem 2 550 zlatých. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 232.

³²⁷ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 321, inv. č. 7065.

³²⁸ JANSÁ, František: *Paměti desítiletého trvání*, s. 18.

³²⁹ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 374–377, 389–398.

³³⁰ Česká reálka oproti tomu z obecní kasy dostávala ročně pouze 2 000 a později 3 000 zlatých. SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 321, inv. č. 7065. Dále *Náš hospodářský stav*. HP, č. 2, 12. 1. 1900, s. 2. Též SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 233 (Kniha usnesení obecního výboru 1891–1901), s. 424.

Perkův zákon zaváděl celkem tři povinnosti. První se týkala soupisu žáků (prováděného místními školními radami) dle jejich mateřské řeči. Druhá povinnost ukládala správcům obecných škol, aby přijímali pouze děti schopné mluvit jazykem, v němž probíhalo vyučování na dané škole. Poslední část zákona se týkala rodičů, kteří museli nechat zapsat své potomky do správné školy pod hrozbou trestního postihu. Zákon tím pádem zjednodušeně vycházel ze zásady, že by dítě mělo chodit do školy, jejíž vyučovací jazyk ovládá.³³¹ Od začátku platnosti tohoto nařízení se v Lipníku začalo vzmáhat agitační heslo „české děti patří do české školy“, a představitelé národního života v obci upozorňovali rodiče na Perkův zákon a možné postihy v případě zapsání českých dětí do německých obecných škol.³³²

Roku 1907 poté došlo k ustanovení místní české a německé školní rady místo předešlé národnostně smíšené, kterou ovládali Němci. Při zasedání obecního výboru 1. srpna téhož roku byli následně zvoleni jednotliví členové obou rad.³³³ Jednou z hlavních starostí českého výboru bylo vyhledat všechny děti, které kvůli „národní neuvědomělosti“ rodičů či nátlaku jejich zaměstnavatelů navštěvovaly místní německé školy. Poté se je rada na základě Perkova zákona snažila z německých škol vyreklamovat. Každoročně tak docházelo k podání mnoha stížností ohledně českých dětí v německých školách, a mnohdy musel spory rozhodovat až správní soudní dvůr ve Vídni.³³⁴ I díky těmto snahám počet dětí v českých školách průběžně narůstal; jak již bylo uvedeno, ve školním roce 1884/1885 navštěvovalo německé obecné školy 524 dětí, zatímco český ústav jen 260 chlapců a dívek. Naproti tomu o 25 let později byl již poměr 406 Němců ku 547 Čechům. Ve smíšené židovské obecné škole se učilo pouze 37 žáků.³³⁵

Před první světovou válkou tak ve městě fungovala vcelku rozvinutá školská soustava, zastoupená základními školami i nižšími typy středoškolských institucí. Od konce vyučování piaristů muselo město převzít starost o vzdělávání obyvatelstva, což přineslo velké finanční náklady kvůli výstavbě nových školních budov, nákupu zařízení, platům učitelskému sboru a rekonstrukcím, na které si obec musela půjčovat u peněžních ústavů. Tyto investice byly jistě nutné, od devadesátých let 19. století se však zřetelně projevila animozita mezi českou

³³¹ MAREK, Pavel: *Lex Perek a jeho osud*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (Ed.): *Moravské vyrovnání z roku 1905. Možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě*. Brno 2006, s. 125–127.

³³² *Ke školním zápisům*. HP, č. 34, 22. 8. 1908, s. 1. Dále *Do které školy dáti dítě*. HP, č. 34, 21. 8. 1909, s. 1.

³³³ SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 234 (Kniha usnesení obecního výboru 1902–1910), s. 544–545.

³³⁴ Němci též blokovaly české snahy o ustanovení pobočných tříd/paralelek v obecné škole a neumožnili vznik české dívčí měšťanské školy. ROZSYPAL, Josef: *České školství v Lipníku nad Bečvou*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 63.

³³⁵ SOkA Přerov, fond Obecná škola (německá) Lipník nad Bečvou, inv. č. 131–136. Dále fond Obecná škola dívčí (německá) Lipník nad Bečvou, inv. č. 119–123. Též fond Obecná škola Lipník nad Bečvou – židovská obec, inv. č. 52–53. Dále SOkA Přerov, fond Národní škola Lipník nad Bečvou, inv. č. 144.

minoritou obecního zastupitelstva a německou většinou, která z městských financí hradila především projekty důležité pro německé menšinové obyvatelstvo Lipníka, zatímco české žádosti zůstávaly nevyslyšeny. Skutečné národnostní poměry ve městě se ve školství projevily až po roce 1918; německé školy byly zredukovány na německou trojtřídní (později jen jednotřídní) smíšenou obecnou školu.³³⁶

³³⁶ HÝBL, František: *Střípky z historie školství*, s. 88.

11. Spolky v Lipníku a jejich členové z řad obecního zastupitelstva

Spolková činnost se považuje za jeden z nejvýznamnějších znaků měšťanské kultury 19. století. Uvnitř spolku mělo dojít k zrovnoprávnění všech jeho členů, kteří nebyli posuzováni podle výše svých příjmů, profesí ani rodinného zázemí, ale pouze podle své prospěšnosti celku.³³⁷ Spolek představoval společenskou instituci, v níž se lidé pomocí spojených sil snažili splňovat cíle určené schválenými stanovami, a zároveň místo, kde mohli jednotliví členové vyměňovat při svobodné diskuzi názory a vědomosti k tématům, které jim byla blízká. Spolky se tedy bezesporu staly jedním z pilířů moderní občanské společnosti. Během předminulého století, kdy na konci 60. let byl zákonodárstvím přijat princip, že „*rakouští občané mají právo se shromažďovati a spolčovati*“,³³⁸ se spolky výrazně zájmově diferencovaly a angažovaly se v mnoha různých oblastech od politiky, hospodářství, náboženství, vzdělávání, umění až po tělovýchovu.³³⁹

Činnost spolků neměla dopad jen na úzký okruh členů, ale ovlivňovala i život v obci; pořádány byly rozličné slavnosti, divadelní a pěvecká představení či jiné společenské akce, při kterých se zviditelňoval nejen samotný spolek, ale i jeho příslušníci, kteří často patřili mezi zastupitele obecního výboru. Tato kapitola se proto bude zabývat nejen některými významnými spolky v Lipníku, jejich zaměřením a společenskou důležitostí, ale pokusí se i přijít na to, v jaké míře se komunální politici zúčastňovali spolkového dění ve městě. K českým spolkům lze využít poměrně rozsáhlého množství literárních prací a pramenů vážících se k jejich činnosti, u německých spolků ale naprostá většina archivních materiálů chybí. Informací o těchto spolcích je velmi málo; ve stručnosti jsou v pramenech či v literatuře zaznamenány pouze některé události ze života spolků, popř. jsou zde zachyceny informace o několika významných osobnostech, které se podílely na spolkové činnosti. Vzhledem k nedostatku pramenů je v mém textu vynechána analýza židovských spolků.³⁴⁰

³³⁷ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*, s. 105.

³³⁸ Do té doby byla (především politická) spolková činnost rakouským státem omezována kvůli obavám pramenícím z možné liberalizace a radikalizace společnosti. FASORA, Lukáš: *Svobodný občan*, s. 106. Dále též MARŠÍK, Bohumil: *Právo spolkové a shromažďovací*. Praha 1909, s. 5.

³³⁹ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 87–88.

³⁴⁰ V Lipníku ve sledovaném období působily: od roku 1892 pohřební bratrstvo Chewra Kadischa Verein, dále od roku 1894 Loseverein Bal Masel (zaniklý roku 1918) a Losverein Tikwah (zaniklý v roce 1910), též spolek na podporu chudých židovských žáků Malbisch Arumim a židovský ženský spolek Israelitischer Frauenverein, oba vzniklé roku 1896. SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 427. Dále též SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

11.1. Německé spolky

Dne 23. dubna 1860 se na smíšený okresní úřad v Lipníku obrátil Franz Merta, učitel třetí třídy lipenské dívčí školy, s žádostí o přeměnění dosavadního mužského pěveckého uskupení na pěvecký spolek.³⁴¹ Tato zájmová skupina existovala od roku 1858, kdy též uskutečnila první veřejné dobročinné vystoupení na zahradě obchodníka (a budoucího člena obecního výboru) Franze Hladische, a dvakrát týdně konala pěvecká cvičení v domě obecního zastupitele Josefa Hilschera. Úřady schválily stanovy prvního lipenského spolku Männergesangverein a 1. července 1860 se konala ustanovující schůze. Do vedení sdružení byl jmenován jako předseda Johann Karel, úředník ditrichštejského velkostatku, a do představenstva spolku někteří tehdejší a budoucí zastupitelé obce – Anton Müller, Augustin Jekl a Johann Böhm.³⁴²

Spolek pořádal ročně několik veřejných pěveckých představení, koncerty vojenské hudby a taneční zábavy, zejména v 80. a 90. letech 19. století. Mezi jednu z tradic patřily i oslavy nového roku, spojené s divadelními produkcemi. Sdružení udržovalo těsné styky s ostatními německými spolky ve městě, a čistý zisk ze společných vystoupení byl často věnován na dobročinné účely či ve prospěch německého školství. Kromě toho se konaly výlety do přírody, při nichž byl velmi často hostem pěvecký spolek z Přerova a Hranic. Lipenský spolek udržoval kontakty a účastnil se vystoupení a slavností i s podobně zaměřenými sdruženími ve vzdálenějších místech; například roku 1861 účinkoval v Opavě, v polovině 80. let v Holešově, byl též na německé pěvecké slavnosti ve Vídni v roce 1890, a na jiných kulturních akcích v Odrách, Svitavách, Budišově nad Budišovkou, v Olomouci i Brně.³⁴³

Členskou základnu nejstaršího a zřejmě nejprestižnějšího německého spolku v Lipníku tvořili zástupci místních elit z řad obecního zastupitelstva, úřednictva a učitelstva. Dlouholetým předsedou byl lipenský radní a starosta Johann Kaser, jenž byl vedoucím představitelem sdružení v letech 1875 až 1895. Po jeho odchodu z města ho vystřídal radní Franz Schenk, budoucí starosta Franz Kunovský a městský úředník Anton Holeschowsky. Možnost být součástí spolku byla jistě žádaná, patřilo k němu ale jen velmi málo řádných členů.³⁴⁴ Každý, kdo se chtěl stát praktikujícím členem, se musel zapsat do knihy čekatelů; kandidáti poté v případě potřeby absolvovali hodiny zpěvu a po prověření jejich hudebních

³⁴¹ SOkA Přerov, fond Smíšený okresní úřad Lipník nad Bečvou, inv. č. 22.

³⁴² *Aus den Annalen des Leipniker Männergesangvereines*. DVNK, č. 46, 11. 6. 1910, s. 1.

³⁴³ Tamtéž, s. 1–2.

³⁴⁴ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

schopností mohli být na žádost dirigenta valnou hromadou předběžně přijati. Plnoprávným členem se mohl dotyčný stát až po uplynutí dalšího čtvrt roku, a musel se účastnit pravidelných pěveckých cvičení. Mnozí ze zájemců, kteří nedokázali nebo si netroufali splnit dané podmínky, proto zřejmě raději participovali na činnosti spolku jako přispívající členové.³⁴⁵

Spolek byl na počátku svého působení apolitický a nehleděl na národnostní cítění svých členů. Dle článku uveřejněného při výročí 50 let od vzniku sdružení do pěveckého spolku vstupovali i Češi, jako například zastupitel Adolf Petráš. Na kulturních akcích dostávaly prostor také české písně; nacionalizace tehdejší městské společnosti ale nakonec vedla k odchodu českých osobností: „*Dnes, kdy jsme paralyzováni národnostními spory a agitace našich slovanských odpůrců často činí život v jazykově smíšeném regionu pro Němce skutečným utrpením, musí znít jako pohádka, že například "Das deutsche Lied" od Kaliwody a "Kde domov můj" spolu zazněly na stejné spolkové akci... Ale doba se změnila, národnostní boj zničil i zdejší mírové soužití.*“³⁴⁶

Druhým nejstarším spolkem ve městě byl Casinoverein (později přejmenovaný na Deutscher Casinoverein), jenž vznikl roku 1864. Počátky tohoto sdružení se ale datují již do roku 1802, kdy v Lipníku vzniklo kasino, ve kterém se tehdejší čelní představitelé města bavili společenskými hrami, rozhovory na různá témata a jinou zábavou.³⁴⁷ Ve vedení spolku měli od začátku 20. století dle dostupných informací zvláštní postavení někteří lipenští židé, zároveň ale byla určitá část členstva výrazně antisemitsky zaměřena. Někteří členové nesouhlasící s účastí židů ve spolku se i pokusili roku 1900 zamezit jejich přijímání do výboru sdružení, ale bez úspěchu.³⁴⁸ Předsednictví spolku zastávali městští úředníci, obecní zastupitelé a místní hospodářské elity.³⁴⁹

Velké množství členů obecního výboru působilo ve spolku Leipniker freiwilliger Feuerwehr, založeném roku 1873 (dobrovolný hasičský sbor byl ve městě ale již v roce 1855). Prvním náčelníkem byl městský kancelista Eduard Fitz, po něm následoval například radní Eduard Kahlich, Josef Rahm či Franz Schenk.³⁵⁰ Prameny nám v případě většiny jiných

³⁴⁵ Řádní členové platili od roku 1879 vstupní poplatek ve výši 2 zlatých, přispívající platili 3 zlaté ročně. *Statuten des Leipniker Männer-Gesangsvereines*, s. 2–4.

³⁴⁶ *Aus den Annalen des Leipniker Männergesangsvereines*. DVNK, č. 46, 11. 6. 1910, s. 3.

³⁴⁷ IX. *Landeskunde. A. Statistik*. Patriotisches Tageblatt, č. 4, 1802, s. 43. Dále D'ELVERT, Christian: *Lese- (und Spiel-) Vereine in Mähren und Schlesien*. Notizenblatt der historisch-statistischen Section der kais. kön. mähr. schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. 1858, č. 8, s. 65.

³⁴⁸ *Feuilleton. Po dvacetileté. II*. HP, č. 12, 23. 3. 1900, s. 1. Dále *Z ovzduší lipnického eldorada židů*. HP, č. 43, 26. 10. 1900, s. 3.

³⁴⁹ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

³⁵⁰ Tamtéž. Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 230 (Kniha usnesení obecního výboru 1867–1875), s. 319–320. Též *Freiwillige Feuerwehr*. WLLA, č. 48, 30. 11. 1889, s. 3.

německých lipenských spolků nedovolují blíže prozkoumat širší členskou základnu, pro spolek dobrovolných hasičů se však zachoval seznam osob příslušejících k sdružení v roce 1879. Počet tehdejších zastupitelů ve spolku byl relativně velký, ve vedoucích místech sboru jich ale bylo málo – kromě Eduarda Kahliche pouze radní Johann Kaser a poté zvolení náhradníci František Kunát a Franz Hladisch.³⁵¹ Počtem členů sdružení dalece přesahovalo většinu ostatních spolků v Lipníku, a patřilo tak nejspíše k jednomu z nejprestižnějších ve městě; průměrně bylo ve sledovaném období řádných členů okolo 80, přispívajících téměř dvakrát tolik.³⁵²

Mezi významnější spolky v Lipníku patřila i místní skupina německého školského spolku (Ortsgruppe des deutschen Schulvereines Leipnik), založená roku 1882.³⁵³ Členové německého školského spolku obvykle spolupracovali s obecními zastupiteli či se přímo účastnili politického života ve městě,³⁵⁴ což platí i pro Lipník. Na seznamu členů pocházejícího z první poloviny 80. let 19. století se objevují prakticky všichni tehdejší, minulé i budoucí němečtí zastupitelé obecního výboru, a být součástí tohoto sdružení nejspíše představovalo nutnost pro každého, kdo se podílel na německém společenském a politickém životě v Lipníku.³⁵⁵ V průběhu let zájem o členství ale výrazně upadal, a z původních více než sta členů se na začátku 20. století snížil o téměř polovinu. Dlouholetým předsedou spolku byl již několikrát zmiňovaný Johann Kaser, kterého později nahradil další starosta Johann Kain.³⁵⁶

Od roku 1893 ve městě fungoval i tělocvičný spolek Deutscher Turnverein. Německá tělocvičná sdružení měla zásadní roli ve veřejné prezentaci německé národnosti v českých zemích a zároveň významně přispívala k polarizaci národního boje.³⁵⁷ V Lipníku se členové spolku snažili motivovat německé obyvatelstvo obce pořádáním četných turnerských slavností, z nichž největší proběhla v červnu roku 1903 za účasti mnoha tělocvičných jednot z celé Moravy, přičemž se čeští představitelé národního života bránili tomuto „vpádu do

³⁵¹ SOkA Přerov, fond Sbor dobrovolných hasičů (německý) Lipník nad Bečvou, inv. č. CZ227104010//1672//1/2//1

³⁵² SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

³⁵³ Samotná organizace Deutscher Schulverein byla založena ve Vídni roku 1880. Cílem tohoto spolku měla být podpora německého národního školství v Předlitavsku. ŘEPA, Milan: *Moravané, Němci, Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*. Praha 2014, s. 184.

³⁵⁴ Viz PUŠ, Ivan: *Olomoučtí Němci v letech 1880–1918*. Olomouc 2018, s. 66 (nepublikovaná disertační práce).

³⁵⁵ SOkA Přerov, fond Německý školský spolek Lipník nad Bečvou, inv. č. CZ227104010//1674//1/2//2.

³⁵⁶ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

³⁵⁷ BRANDT, Harm-Hinrich: *Srovnání vývoje brněnských a pražských turnerských spolků v letech 1861–1914*. In: WAIC, Marek (Ed.): *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha 2008, s. 38.

Lipníka“ uspořádáním sjezdu sokolstva, hasičstva a národních jednot.³⁵⁸ Výsadní postavení ve vedení spolku měli lidé, nepocházející z města, jako například zastupitelé obecního výboru Wilhelm Lier, správce cukrovaru narozený v německém Schönebecku, a profesor německé reálky Arthur Jäger, rodák z uherského Kláštoru pod Znievom; iniciativa ve spolku tedy nejspíše spočívala převážně na osobách, které se do Lipníku přistěhovali odjinud.³⁵⁹

Místní Němci se též organizovali v jiných spolcích. Politika byla probírána v Bürgervereinu, největším lipenském spolku majícím okolo 200 členů, kteří si za svého předsedu volili starosty obce.³⁶⁰ Stejně tak spolek veteránů, kuželkářů či bruslařů měl ve svém předsednictvu téměř výhradně obecní zastupitele či radní, a v ženských sdruženích v Lipníku se zase vyskytovaly jejich manželky. Menší účast německých politických elit lze ale sledovat ve specializovaných hospodářských spolcích jako byly Genossenschaft der Tuchmacherzunft nebo Verein für Werkmeister und Industriebeamten für Leipnik und Umgebung.³⁶¹

11.2. České spolky

První české sdružení, Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa (původně pojmenovaný Helfštýn) byl založen na ustanovující schůzi 7. června 1870, a jeho účel byl „*vzájemní vzdělání a společenská zábava; prostředky k tomu: čtení časopisů a užitečných kněh, přednášky, hudba a zpěv, dovolené hry.*“³⁶² Prvním předsedou byl zvolen farní vikář Libor Scholz z Oseku, a místopředsedou měšťan František Hořín; důležité místo zaujímal též mecenáš spolku Jan Neff, pražský obchodník původem z Lipníka, který podporoval sdružení peněžitými dary, knihami, novinami, časopisy i hudebninami, a byl proto už v prvním roce trvání spolku jmenován čestným členem.³⁶³

Veřejná činnost sdružení sestávala z pořádání různých koncertů, tanečních zábav a jiných kulturních akcí, mezi které se řadily i odborně naučné přednášky, jako například vystoupení Emila Holuba roku 1890 o jeho minulé cestě po Africe.³⁶⁴ Roku 1876 vznikl

³⁵⁸ *Turnerfest*. HP.č. 18, 1. 5. 1903, s. 3. Dále *Vpád Němců do Lipníka*. HP, č. 22, 29. 5. 1903, s. 3. Též *Das Turnfest. Der Sokoltag*. DVNK, č. 44, 3. 6. 1903, s. 3.

³⁵⁹ Fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1900–1910. Dále SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

³⁶⁰ Tamtéž. Dále *Vom Bürgerverein*. DVNK, č. 85, 22. 10. 1904, s. 4.

³⁶¹ SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 427. Dále též SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

³⁶² SOKA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/1//1, kniha 1.

³⁶³ Tamtéž. Dále *Jan Neff*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 80.

³⁶⁴ Přednáška se uskutečnila v podvečer 8. června 1890 v sále měšťanského pivovaru; cena vstupného za osobu se pohybovala od 20 do 80 krejcarů. K vidění byly i předměty z Holubových afrických sbírek. SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, k. 322X, inv. č. 7066.

divadelní soubor, a na zdejším jevišti svá představení předváděly i ochotnické společnosti z širšího okolí.³⁶⁵ Největšími společenskými událostmi, hojně navštěvovanými českými obyvateli města, pak byly oslavy výročí založení spolku roku 1880 a 1910. Oslava desetiletého trvání spolku a svěcení nového praporu, spojená s koncertem zdejší veteránské kapely, se konala 5. září 1880 za přítomnosti spolků z Kojetína, Přerova, Dřevohostic, Drahotuš, Hranic a z jiných obcí; slavnostním řečníkem byl Ignát Wurm, zemský a říšský poslanec.³⁶⁶ Ještě větší byla výroční slavnost o 30 let později, jež se původně měla odehrávat v akciovém pivovaru, ale byla po námitkách německých politických zastupitelů přeložena kvůli nedaleko se odehrávající velké akci německého pěveckého spolku, jenž slavil 50leté výročí.³⁶⁷ Česká oslava, které se účastnili spolky i jednotlivci z Lipníka a dalších obcí (mimo jiné i poslanec zemského sněmu Jan Žáček) měla ráz národní manifestace proti německému „útlaku“ místního obyvatelstva: *„Častokráte vzplanulo již v Lipníku chvilkové nadšení, ale to, čeho byli jsme svědky v neděli, toť byla jarní bouře, očišťující i omlazující...Jaká síla, jaké sebevědomí sálalo z očí každého jedince v památný ten den! To probudil se český lev a krásný a hrdý prošel svou državou. Utichl vítr a ustal šum stromů, jen zem se chvěla pod jeho kroky a chvěla se srdce vetřelců...“*³⁶⁸

Vzdělávání členů spolku zajišťovala společná knihovna, kterou zásoboval především již zmíněný Jan Neff. Odebírán byl i periodický tisk, jako například Světozor, Besedy lidu, Náš domov, Hlas, Opavský týdeník, Pokrok, Našinec a jiné.³⁶⁹ Čítárna ale měla zpočátku problémy s nedisciplinovanými čtenáři, kteří si tiskoviny bez dovolení půjčovali domů. Potíže byly i se společným jměním spolku, zatíženém dluhy, a občasným malým zájmem členů, zvláště na počátku 20. století; složité období se dle pramenů podařilo překonat díky snahám ředitele české reálky Františkovi Jansovi a učiteli Jaroslavu Vejchodovi.³⁷⁰ I přes některé problémy byl spolek chápán jako zdroj národního a společenského života Čechů v obci, a

³⁶⁵ *Feuilleton. Z dějin lipenské Lípy*. HP, č. 26, 25. 6. 1910, s. 2.

³⁶⁶ SOkA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, k. 1, inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/2//2.

³⁶⁷ SOkA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, inv. č. inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/1//3, kniha 3. Dále SOkA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, k. 1, inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/2//7.

³⁶⁸ *Lipník „Lípě“*. HP, č. 25, 18. 6. 1910, s. 1.

³⁶⁹ Staré ročníky novin a časopisů se dražily; zisk plynul spolkové pokladně. SOkA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/1//1, kniha 1.

³⁷⁰ SOkA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, inv. č. inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/1//3, kniha 3.

úzce spolupracoval s jinými českými sdruženími ve městě, kterým v případě nouze poskytoval svou pomoc.³⁷¹

Předsedou spolku bylo mnoho zastupitelů obecního výboru, jako například stavitel Josef Žák, pekař Josef Kostka, obchodník Václav Martinec, zámečnický Jindřich Machanec, advokát Hugo Richter nebo obchodník Adolf Kašpařík. Přední místo zaujímal dlouholetý předseda František Brzobohatý, „...*který mravně i hmotně spolku veliké oběti přináší, a takřka jeho duši jest...*“³⁷² Na ostatních pozicích ve výboru spolku se konstantně objevovali představitelé české politiky ve městě a též učitelé. Židům byl vstup zakázán, a v polovině 90. let 19. století byla provedena také čistka mezi stávajícími členy – vyloučen byl každý, kdo v minulých obecních volbách volil zástupce německé strany.³⁷³

Z českých školských spolků lze uvést dva nejvýznamnější – místní odbor Ústřední matice školské a Školský spolek. Vznik místního odboru matice školské na ustavující valné hromadě 5. června 1882 byl reakcí na založení místní skupiny německého školského spolku v Lipníku nad Bečvou.³⁷⁴ Účelem spolku bylo zřizovat a podporovat školy, mateřské školky a opatrovny s českým vyučovacím jazykem. Sdružení pořádalo kulturní akce, jejichž výtěžek sloužil pro účely financování českého školství a na podporu žáků; pro ně se pořádaly i pravidelné vánoční nadílky.³⁷⁵ Prvním předsedou byl František Brzobohatý, dále ale spolek vedli především místní učitelé, jako například důležitá osobnost národního života ve městě Isidor Kahlig, autor knihy o hradu Helfštýně.³⁷⁶ Činnost školského spolku byla svázána s fungováním české reálky, kterou ze svých zdrojů financoval; velké dary na chod školy poskytl Jan Neff a také Augustin Losert, lipenský obecní zastupitel a podnikatel. Tentýž ve své závěti odkázal pro reálku 60 000 zlatých a pro tamější chudé žáky dalších 10 000 zlatých. Školský spolek použil peníze na úhradu dluhů a založil nadaci na placení stipendií pro talentované chudé žáky.³⁷⁷

Kromě Občanské jednoty, o níž jsem pojednal již v kapitole k obecním volbám v Lipníku, se mnoho českých představitelů politického života v městě účastnilo činnosti

³⁷¹ Například i umožnil zdejšímu spolku paní a dívek využívat vlastní spolkovou místnost. SOkA Přerov, fond Spolek paní a dívek Lipník nad Bečvou, inv. č. 1.

³⁷² SOkA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/1/1, kniha 1.

³⁷³ Tamtéž. Též SOkA Přerov, fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou, inv. č. CZ227104010//1509//1/1/1/1/1/2, kniha 2.

³⁷⁴ SOkA Přerov, fond Ústřední matice školská – místní odbor Lipník nad Bečvou, inv. č. 1.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ *Isidor Kahlig*. LKK, červenec 1976, s. 4–6.

³⁷⁷ SOkA Přerov, fond Školský spolek Lipník nad Bečvou, k. 1/7, inv. č. CZ227104010//1510//1/2/1//7. Dále *Augustin Losert*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): Lipník nad Bečvou, s. 77–78. Další informace ke Školskému spolku v kapitole o školství.

místní pobočky Národní jednoty pro východní Moravu. Toto sdružení vzniklo roku 1885 v Olomouci na popud politika Jana Žáčka, jenž pojal úmysl založit po vzoru nedávno zřízené Národní Jednoty Severočeské a Pošumavské velkou obrannou národní organizací na Moravě.³⁷⁸ Stanovy místního odboru Národní jednoty pro východní Moravu pro Lipník a okolí byly schváleny krátce nato, dne 24. října 1885, a za předsedu byl zvolen obecní zastupitel Jindřich Machanec, jehož až v roce 1894 vystřídal na nejvyšším spolkovém postu František Brzobohatý. Kvůli slábnoucímu zájmu členstva ale bylo sdružení rozpuštěno na začátku roku 1896; nově pak byl místní odbor Národní jednoty znovuustaven na valné hromadě až v březnu 1909.³⁷⁹ Účelem spolku bylo sjednocení všeho českého obyvatelstva (bez ohledu na politické stranictví) proti Němcům, před kterými hodlal hájit svá národní práva. Veřejná činnost sestávala z pořádání přednášek, schůzí, výletů, z podporování školství; lidé, kteří zažívali nějaký národnostní útlak, se mohli na členy spolku obrátit s žádostí o pomoc.³⁸⁰ Předsedou spolku byl od roku 1909 učitel náboženství na české reálce Bedřich Dušek, vystřídaný členem obecního výboru a budoucím starostou Václavem Vítkem.

K posledním významným českým spolkům s velkým množstvím členů z řad obecního výboru patřila tělocvičná jednota Sokol. K jejímu vzniku došlo v Lipníku po několika předchozích neúspěšných pokusech v roce 1892 díky podnětu obecních zastupitelů Adolfa Petráše, Jindřicha Machance a Františka Brzobohatého. Ustavující valná hromada se konala 23. dubna ve dvoraně společenského pivovaru za účasti 37 členů, a prvním předsedou se stal Karel Nosek. Spolek pořádal občasná divadelní představení, přednášky a výlety; hlavní náplní ale byla veřejná a okrsková cvičení. Sokol neměl díky špatným finančním poměrům vlastní spolkové místnosti, a schůze se konávaly v Národním hostinci na náměstí v č. p. 44 (dům vlastnil František Brzobohatý) nebo v zasedací místnosti Čtenářsko-pěveckého spolku Lípa. Cvičení probíhala nejdříve v bývalém piaristickém klášteře a později v tělocvičně české reálky.³⁸¹ Ze začátku měl mít spolek problémy s nízkým zájmem obyvatelstva, a obrat nastal až na začátku 20. století: „*Tu byly pochopeny snahy Sokola, jenž potom až do předválečných dob stál v popředí tuhých národnostních zápasů, byl základem českého voličstva, spolubojovníkem při budování národního školství a zárukou lepší budoucnosti města.*“³⁸² Předsedové spolku byli obecní zastupitelé František Brzobohatý, Adolf Petráš a po dlouhá léta

³⁷⁸ FISCHEROVÁ, Eva: *Rozvoj spolkové aktivity v Předlitavsku od druhé poloviny 19. století s důrazem na vznik a působení Národní jednoty pro východní Moravu*. Dvacáté století, č. 2, 2018, s. 14–15.

³⁷⁹ SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147. Dále SOkA Přerov, fond Národní jednota pro východní Moravu – místní odbor Lipník nad Bečvou, inv. č. CZ227104010//2091//1/1/1//1, kniha 1.

³⁸⁰ Tamtéž. Dále ZAO – Olomouc, fond Krajský národní výbor Olomouc, k. 772. Též *Národní jednota v Lipníku*. HP, č. 13, 27. 3. 1909, s. 3. Dále RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko*, s. 3–6.

³⁸¹ SOkA Přerov, fond Sokol – tělocvičná jednota Lipník nad Bečvou, inv. č. 1, 4.

³⁸² SLIMÁČEK, Jan: *Sokolstvo na okrese lipenském*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou*, s. 90.

Jindřich Machanec; po nich tělocvičnou jednotu vedl lékař okresní nemocenské pokladny Alfred Havlík.³⁸³

Jak je z předchozích řádků patrné, zastupitelé lipenského obecního výboru často figurovali i na čelních pozicích mnoha místních spolků. Situace ve městě tedy korespondovala s jinými podobnými lokalitami, jako byl Přerov nebo menší města Žďár a Bystřice nad Pernštejnem, kde velká část politických a ekonomických městských elit měla rovněž podíl na spolkovém životě v obci.³⁸⁴ Mnozí z místních politiků také zasedali v předsednictvu hned několika spolků; nejmarkantněji to lze vidět u notáře Johanna Kasra a advokáta Františka Brzobohatého, kteří patřili k vůdcům dvou nejvýznamnějších stran ve městě a zároveň k čelním představitelům zdejšího společenského života. Politická a národnostní diferenciaci, započatá v 70. letech 19. století vedla v případě většiny lipenských spolků v jejich rozdělení na dva nepřátelené bloky (český a německý), které spolu nespolupracovali, ale mnohdy soupeřily. Jednotlivá sdružení se členy stejné národnosti a podobných národních zájmů si však často vzájemně pomáhala.

³⁸³ Členská základna se pohybovala od 90 (v roce 1904) do 117 (roku 1895) osob. SOkA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 147.

³⁸⁴ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv (Muži z radnice)*, s. 583. Dále LATZKA, Jan: *Obecní samospráva*, s. 130. Též DENK, Libor: *Bystřice nad Pernštejnem*, s. 56.

12. Závěr

V předložené práci jsem se pokusil na základě vybraných pramenů a literatury postihnout vývoj obecní samosprávy v Lipníku v časovém období 1850–1914. Město, které pro své nejbližší okolí představovalo zpočátku hlavně centrum obchodu se zemědělskými produkty a řemeslnými výrobky, se postupem času začalo industrializovat a na jeho území se nacházelo několik větších průmyslových podniků. Tento jev ale nebyl následován urbanizací, jelikož počet obyvatel výrazně nenarůstal; v okolí obce se nenacházely žádné důležité přírodní zdroje, které by mohly učinit z této lokality hospodářsky významné středisko, a Lipník proto i na konci „dlouhého“ 19. století patřil mezi méně významná moravská města. Populační vývoj byl ovlivněn především odchodem židů, jejichž zastoupení bylo zpočátku jedno z největších v rámci moravských obcí, ale nakonec se zmenšilo na úroveň několika set osob. Jejich absence byla vynahrazena přesídlováním lidí z blízkého okolí, a počet obyvatelstva v Lipníku tak zůstal takřka nezměněn. Nejpočetnější skupinou v obci byly po celou dobu lidé s českým obcovacím jazykem, německá menšina však neměla podřízené postavení – díky své majetnosti držela moc ve městě ve svých rukou.

Všechny z obecních voleb, jež se v Lipníku konaly mezi lety 1850–1913, skončily vítězstvím německých stran. Němečtí zastupitelé si díky tomu dokázali udržet početní převahu v rámci komunálního výboru, a Lipník se tím pádem nepřidal k jiným moravským městům, v nichž postupně docházelo k převzetí správy nad obcí do českých rukou. I přes velké agitační kampaně a vcelku úspěšnou snahu sjednotit své voliče neměli Češi kvůli své menší daňové poplatnosti šanci na získání majoritního postavení v rámci obecního zastupitelstva. Němci si kromě toho dokázali zajistit svá vítězství i nekalými praktikami, což nebylo výjimečné ani v jiných tehdejších městech moravského prostoru.

Obecní rozpočet města se ve sledovaném období nacházel v záporné finanční bilanci. Bylo to způsobeno omezenými možnostmi příjmů a zároveň vzrůstající výší výdajových položek. Kvůli budování obecní infrastruktury (plynárna, nemocnice) a financování stavby školních budov narůstalo zadlužení města, přičemž chyběly peníze na jiné důležité podniky, jako například na městskou kanalizaci a vodovodní síť. Rozpočtové schodky byly hrazeny obecními přírůžkami, jež zejména od začátku 20. století začaly velmi citelně zatěžovat místní obyvatelstvo. Hospodářská politika obecního výboru proto byla často kritizována českými lipenskými politiky, mnohdy i právem, jak ukázaly výsledky zemské revizní komise v roce 1909.

Školství v Lipníku od 50. do začátku 70. let 19. století můžeme charakterizovat jako málo rozvinuté, opírající se z většiny o činnost příslušníků piaristického řádu. Od konce vyučování dětí piaristy se ale musela správa obce sama podílet na vzdělávání žáků, s čímž byly spojeny nemalé náklady; ty byly vynakládány nejen na platy učitelů, ale i na nové školní budovy, jejichž stavba byla finančně náročná a město výrazně zadlužila. Na druhou stranu díky těmto klíčovým investicím směly lipenské děti využívat poměrně rozvinutého systému místního školství. Přibližně od 90. let 19. století však začala německá majorita na radnici nepokrytě protežovat zájmy německého menšinového obyvatelstva na úkor českého, které se s nastalou situací vypořádalo vlastní finanční podporou školství a přístupem, jehož mottem bylo „české děti do české školy.“ Kapitola věnovaná školství v Lipníku samozřejmě nebyla pokusem o vyčerpávající postihnutí celého tématu, ale snažila se nastínit danou problematiku z hlediska budování školské infrastruktury a rozhodování obecního výboru. Různí badatelé se ve svých studiích výchovou dětí v Lipníku v předminulém století zabývali vcelku často, můj text ale přesto zaplnil některá prázdná místa v dějinách městského školství.

Spolky, jeden ze základních pilířů občanské společnosti, svým členům nabízely možnost věnovat se volnočasovým aktivitám a v případě Lipníka se významnou měrou podílely na kulturním životě v obci. Spolková činnost se v námi sledované lokalitě vyznačovala vysokou mírou členství místních politických a hospodářských elit; pro ně členství ve spolku představovalo možnost se zviditelnit, a též navázat kontakty s důležitými lidmi, kteří jim mohli pomoci při budování jejich politické kariéry. Zpočátku nebyl pro české osobnosti problém vstupovat do německých sdružení, narůstající rozpory mezi Němci a Čechy od 70. let 19. století však vedly v případě většiny lipenských spolků v jejich rozdělení dle národnostního cítění členstva. České a německé spolky spolu soupeřily, sdružení se členy stejné národnosti a s podobnými národními zájmy si však vzájemně pomáhala.

Má práce je přínosem hlavně pro oblast regionálních dějin, neboť analyzuje fungování Lipníka a poměry v tomto městě ve druhé polovině 19. století. Na rozdíl od předchozích prací k dějinám obce se můj text zabývá i problematikou obecní samosprávy, a to hlubší analýzou obecních voleb a struktury voličstva, vývoje místních politických stran a též stavem městských financí a budováním obecní infrastruktury. Poprvé bylo také zevrubněji pojednáno o záležitostech lipenského obyvatelstva a místních českých i německých spolků; ty skýtají pro budoucí badatele možnost dalšího studia, stejně jako záležitosti týkající se jednotlivých politiků zvolených do obecního výboru a jiných osobností. Možnosti skýtá i studium archivních pramenů k místním firmám, a především zkoumání fungování židovské politické obce, o níž v literatuře nenajdeme téměř žádné informace. Jedním z cílů mé práce bylo přispět

k rozšíření dosavadních poznatků o fungování samospráv v méně významných městech moravského prostoru, a můj text tím pádem může být i metodologickým vzorem a zdrojem informací při provádění podobných výzkumů.

České resumé

Cílem této práce bylo sledovat vznik a činnost městské samosprávy moravského města Lipníka nad Bečvou v kontextu nejnovější literatury; snažil jsem se na problematiku nahlédnout z různých úhlů pohledu, a s využitím moderních metodologických přístupů a výzkumných trendů. Toto téma bylo zvoleno proto, že bylo dosud literaturou opomíjeno. Analýza obecních voleb a činnosti obecních výborů v oblasti investiční a rozpočtové politiky, školství a městské infrastruktury měla za cíl poukázat na život ve městě ve druhé polovině 19. století. Mým cílem bylo sledovat specifika tohoto města a jeho samosprávy, okruh voličů, jejich poměrné zastoupení v jednotlivých volebních sborech a jejich sociální a profesní složení. Na základě dostupných pramenů jsem se také pokusil charakterizovat politický život a průběh obecních voleb ve městě a činnost německých a českých spolků.

Resumé

The aim of this thesis was to observe the formation and activity of municipal self-government of the moravian town Lipník nad Bečvou in the context of the latest literature; I tried to look at the problems from different viewpoints, using modern methodological approaches and research trends. This topic was chosen because it has been neglected by literature so far. By means of analysis of the municipal elections and the activity of the municipal committees in investment and budgetary policy, education and town infrastructure the thesis aimed to monitor the life in town in the second half of the 19th century. My aim was to follow the specific features of this town and its municipality, such as the range of the voters, their proportional representation in particular electoral committees and their social and occupational composition. On the basis of available sources I also tried to characterize the political life and process of municipal elections in the town and activities of german and czech associations,

Použité prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny:

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Fond Gerzabek Jan František, továrny na sukno, vlněné zboží a plsti, Lipník nad Bečvou (1908–1948)

Fond Krajský národní výbor Olomouc (1857) 1949–1960

Fond Kupecká akciová sirkárna Lipník nad Bečvou (1903–1949)

Fond Velkostatek Lipník nad Bečvou 1364–1945 (1947)

Státní okresní archiv Přerov

Fond Archiv města Lipník nad Bečvou (1488–1945)

Fond Brzobohatý František, JUDr. (1868–1913)

Fond Čtenářsko-pěvecký spolek Lípa Lipník nad Bečvou (1870–1922)

Fond Lipnická všeobecná záložna Lipník nad Bečvou (1865–1948)

Fond Národní jednota pro východní Moravu – místní odbor Lipník nad Bečvou (1909–1939)

Fond Národní škola Lipník nad Bečvou (1812–1953)

Fond Německý školský spolek Lipník nad Bečvou (1880) 1882–1902

Fond Notářství Kaser Jan, Lipník nad Bečvou (1869–1896)

Fond Notářství Rokotnitz Jindřich, Lipník nad Bečvou (1896–1929)

Fond Občanská jednota Lipník nad Bečvou (1868) 1886–1939

Fond Obecná škola dívčí (německá) Lipník nad Bečvou (1884–1920)

Fond Obecná škola Lipník nad Bečvou – židovská obec (1815–1920)

Fond Obecná škola (německá) Lipník nad Bečvou (1884–1945)

Fond Okresní úřad Hranice (1814) 1850–1945 (1955)

Fond Sbor dobrovolných hasičů (německý) Lipník nad Bečvou (1873–1887)

Fond Smíšený okresní úřad Lipník nad Bečvou (1855–1868)

Fond Sokol – tělocvičná jednota Lipník nad Bečvou 1924–1953 (1964)

Fond Spolek paní a dívek Lipník nad Bečvou (1897–1915)

Fond Školský spolek Lipník nad Bečvou (1894) 1895–1934

Fond Ústřední matice školská – místní odbor Lipník nad Bečvou (1882–1924)

Fond Všeobecný odborný spolek Svornost (1898–1938)

Tištěné prameny:

Tisk:

Deutsche Stimmen aus Mähren: rok 1903

Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis: rok 1899, 1901, 1903–1904, 1906–1907, 1910, 1913

Hlas lidu: rok 1910

Hlasy z Pobečví: rok 1898–1900, 1902–1904, 1906–1911, 1913

Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land: rok 1876, 1879, 1880, 1883, 1886

Olmützer Zeitung: rok 1890

Olomoucký pozor: rok 1896

Patriotisches Tageblatt: rok 1802

Pozor: rok 1892, 1906

Prerovský obzor: rok 1913

Weisskirchen-Leipniker Local-Anzeiger: rok 1881, 1887–1889, 1892–1894, 1896, 1899

Ostatní tištěné prameny:

Císařský patent č. 170/1849 ř. z. (prozatímní zákon obecní)

Erster Bericht des öffentlichen allgemeinen Kaiser Franz Josef Jubiläums-Krankenhaus zu Leipnik über die Seit der Eröffnung vom 3. September 1899 bis 31. December 1900 behandelten Kranken. Mährisch Weisskirchen 1901.

Naučení o tom, jak se po sestavení nových obcí vykonávati má volba nového zastupitelstva obce, totiž výboru a představených obce (Dáno vysokým ministeriálním nařízením od 8. dubna r. 1850, č. 7050.).

Österreichisches Reichs-Industrie Adressbuch. Teschen – Wien – Leipzig 1900.

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970. Díl 2. Sv. 1. Počet obyvatelů a domů podle obcí a částí obcí v letech 1850-1970 podle správního členění k 1. 1. 1972 - Abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1850-1970. Česká socialistická republika. Praha 1978.

Special-Orts-Repertorium von Mähren. Wien 1885.

Special-Orts-Repertorium von Mähren. Wien 1893.

Statistik der Industrie Mährens. I. Band. Brünn 1883.

Statuten des Leipniker Männer-Gesangsvereines. Leipnik 1879.

Těsnopis český dle soustavy Gabelsbergerovy. Praha 1863.

Vollständiges Ortschaften-Verzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien 1892.

Zákon č. 105/1863 říšského zákoníku o právu domovském.

Zákon obecní pro Markrabství Moravské daný dne 15. března 1864; jemuž připojeny jsou: Zákon, daný dne 5. března 1862, jímžto se vyměřují základní pravidla, dle nichž se mají uspořádati záležitosti obecní; dále: Zákon, daný 3. prosince 1863, jímžto se pořádají záležitosti domovské; konečně: Oběžný list cis. král. mor. slez. gubernia zemského ode dne 24. list. 1830, číslo 41050. Brno 1864.

CHYTIL, Alois: Chytilův úplný adresář Moravy. Brno 1911.

RAFFAY, Leopold: *Alphabetisch geordnetes Orts-Verzeichniß der Kronländer. Mähren und Schlesien nach der k. k. politischen Administrations-und Gerichtseintheilung.* Olmütz und Neutitschein 1850.

RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef (Ed.): *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005. I. díl.* Praha 2006.

SLAMĚNÍK, František: *Vzpomínky starého učitele.* Zábřeh 1907.

TITTEL, Ignaz: *Statistik und Beamten-Schematismus des Gross-Grundbesitzes in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogthume Schlesien.* Wien – Olmütz 1885.

Elektronické zdroje:

Bad'ura Jan. In: <https://www.mesto-lipnik.cz/badura-jan/d-1104>

BRZOBOHATÝ František. In:

http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BRZOBOHATÝ_František_12.12.1838-29.12.1914

Vaňák, Bohumil. In: <https://mesto-lipnik.cz/vanak-bohumil/d-1070>

GLADIŠOVÁ, Magdaléna – MUSILOVÁ, Božena: Historie města. In: <https://info.mesto-lipnik.cz/historie-mesta/d-1051>

Literatura

Augustin Losert. LKK, srpen 1976, s. 10-12.

Isidor Kahlig. LKK, červenec 1976, s. 4-6.

Kurorte und Sommerfrischen in Mähren und Schlesien samt einer Besprechung der benachbarten deutschen Städte. 9. vydání. Wien 1914.

Lipník nad Bečvou. Naše Město. Lipník 2016.

Průmyslové velkozávody Františka Wawerky. Brno 2016.

Putování dějinami. Lipník v proměnách staletí. Lipenské listy, leden 2007, č. 1, s. 14.

- ADÁMEK, Karel: *Z naší samosprávy. I. svazek*. Chrudim 1900.
- BAĎURA, Jan: *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy. Díl IV místopisu, Jičínský kraj. Čís. 44, Lipenský okres*. Brno 1919.
- BALÍK, Stanislav a kol.: *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno 2003.
- BARÁNEK, Daniel: *Překračování hranic ghetta: Židovská migrace v Hranicích a Lošticích*. In: *Židé a Morava XXVI*. Kroměříž 2020. s. 7–42.
- BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VI, Okresy Přerov, Hranice, Kroměříž*. Ostrava 1978.
- BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice. Statisticko-topografický a kulturně historický obraz spolu s úplným adresářem*. Hranice 1906.
- BENESCH, Rudolf: *Zur elementaren Rektifikation der Ellipse*. In: *Jahres-Bericht der deutschen Landes-Oberrealschule in Leipzig für das Schuljahr 1904*. Mährisch Weisskirchen 1904, s. 1–13.
- BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ, Vladislava – ZIKMUND, Jan a kol.: *Industriální topografie/Olomoucký kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*. Praha 2013.
- BOMBERA, Jan: *Dějiny piaristické koleje v Lipníku 1634–1884*. Lipník nad Bečvou 1950 (opis 1969).
- BOROVCOVÁ, Alena: *Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda*. Druhé vydání. Ostrava 2019.
- BRANDL, Vincenc: *Kniha pro každého Moravana*. Brno 1863.
- BRANDT, Harm-Hinrich: *Srovnání vývoje brněnských a pražských turnerských spolků v letech 1861–1914*. In: WAIC, Marek (Ed.): *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha 2008, s. 37–64.
- CIBULKA, Pavel: *Německé politické strany na Moravě (1890–1918). Ideje – programy – osobnosti*. Praha 2012.
- ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010). I. díl. Do roku 1945*. Praha 2014.

D'ELVERT, Christian: *Lese- (und Spiel-) Vereine in Mähren und Schlesien*. Notizenblatt der historisch-statistischen Section der kais. kön. mähr, schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. 1858, č. 8, s. 65–66.

D'ELVERT, Christian: *Zur Geschichte der Juden in Mähren und Oesterr.-Schlesien mit Rücksicht auf Oesterreich-Ungarn überhaupt und die Nachbarländer*. Brünn 1895.

D'ELVERT, Christian (Ed.): *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. 17. Band. Mähren und Schlesien*. Wien 1897.

DENK, Libor: *Bystřice nad Pernštejnem v letech 1850–1914*. Žďár nad Sázavou 2020 (nepublikovaná magisterská práce).

DOLÁKOVÁ, Šárka: *Obecní samospráva a občanské elity v Novém Městě na Moravě ve druhé polovině 19. století*. Brno 2013 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

DOLISTA, Karel – HEŘMAN, Jan: *Židovská náboženská obec Lipník nad Bečvou*. Praha 1971 (Prozatímní inventární seznam).

DVOŘÁČEK, Petr – ŽŮREK, Zbyněk (Red.): *Lipník nad Bečvou. Klíč k moravské bráně*. Olomouc 2002.

FASORA, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007.

FASORA, Lukáš – KLADIWA, Pavel: *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918. Dílčí výsledky výzkumu v České republice*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (Ed.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. Brno 2006, s. 11–40.

FISCHEROVÁ, Eva: *Rozvoj spolkové aktivity v Předlitavsku od druhé poloviny 19. století s důrazem na vznik a působení Národní jednoty pro východní Moravu*. Dvacáté století, č. 2, 2018, s. 7–23.

FREL, Antonín – VAŇÁK, Bohumil: *700 let města Lipníka*. Lipník 1965.

GRISA Jan: *Jak se v Lipníku nad Bečvou zakládal rolnický pivovar*. Vlastivědný věstník moravský. Brno 2019, č. 3, s. 228-237.

GRISA, Jan: *Josef Polák z Lipníka – vyznání mosaického, žadného, mosaického a římskokatolického: Příběh konvertity a českého žida na Moravě optikou dobového tisku*. In: PÁLKA, Petr (Ed.): *Židé a Morava XXVI.*, Kroměříž 2020, s. 63–85.

HAAS, Theodor: *Die Juden in Mähren. Darstellung der Rechtsgeschichte und Statistik unter besonderer Berücksichtigung des 19. Jahrhunderts*. Brünn 1908.

HAJDUK, Anton: *Geschichte der Stadt Leipnik. Ein Buch für jeden Leipniker*. Leipnik 1907.

HLAVAČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*. Praha 2006.

HLAVÁČKOVÁ, Ludmila – SVOBODNÝ, Petr: *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha 2004.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan.: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2007.

HÝBL, František – KATZEROVÁ, Sabina: *Nástin života a díla Františka Slaměníka*. In: František Slaměník 1845-1919. Sborník příspěvků z konference konané 3. a 4. října 1995 v Přerově. Přerov 1997, s. 5–17.

JANÁK, Jan: *Domovské právo ve starém Rakousku a v ČSR*. In.: JANÁK, Jan a kol.: *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Brno 2007, s. 431–450.

JANSA, František: *Paměti desítiletého trvání české zemské vyšší reálky v Lipníku 1895/6–1904/5*. In: *Desátá výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku za školní rok 1904–1905*. Lipník 1905, s. 3–39.

JANSA, František: *Školní zprávy*. In: *První roční zpráva matičné české reálky v Lipníku za školní rok 1895–96*. Lipník 1896, s. 42–43, 48.

JUROŠKOVÁ, Michaela: *Samospráva obce Čejč v letech 1850–1914*. Olomouc 2019 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

KAHLIG, Isidor: *K dějinám hradu Helfensteina a města Lipníka*. In: *Výroční zpráva české obecné školy v Lipníku. Za školní rok 1886/1887 a 1887/1888*. Brno 1888, s. 1–24.

KAŇÁKOVÁ, Božena: *Historie a současnost Střední školy, základní a mateřské školy pro sluchově postižené v Olomouci*. In: *Olomoucký archivní sborník*, č. 15, 2017, s. 109–134.

KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. I. díl. Vývoj legislativy*. Ostrava 2007.

KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004.

KLADIWA, Pavel: *Stav bádání k problematice formování a vývoje občanské společnosti v 19. (18.) století. Srovnání frankfurtského, bielefeldského a vídeňského projektu na téma Bürgertum*. In: Slezský sborník, č. 2, 2002, s. 124–143.

KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 1. svazek. Muži z radnice*. Ostrava 2008.

KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 2. svazek. Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009.

KOKOJANOVÁ, Michaela: *Lipník nad Bečvou a Lipensko v Záhorské kronice*. Zlín 2018.

KOŘISTKA, Karel: *Die Kronländer der österreichischen Monarchie in ihren geographischen Verhältnissen. I. Band, Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien*. Wien und Olmütz 1860.

KRATOCHVÍLE, Jan: *Výklad zřízení obecního, řádu volení v obcích a práva domovského*. Praha 1864.

KREJČÍ, Lukáš – KREJČÍ, Michal: *Živá Bečva – cesta z regulace*. Vodní hospodářství, č. 12, 2012, s. 387–390.

KRŠKA, Ivan: *Archiv města Lipníka nad Bečvou (1378) 1482 – 1945*. Lipník n. B. 1980 (inventář)

KRŠKA, Ivan: *Boj za všeobecné hlasovací právo a Lipník*. LKK, říjen 1976, s. 4-5.

KUBEŠA, Petr: *Působení piaristů v Lipníku nad Bečvou a podoba jejich zahrad*. In: Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách. Olomouc 2015, s. 72–76.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. díl*. Praha 1998.

LAPÁČEK, Jiří: *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*. Žehušice 2009.

LATZKA, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864–1912*. Brno 2008 (nepublikovaná magisterská práce).

MAIER, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha 2005.

MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012.

MALÍŘ, Jiří: *Obecní samospráva a nacionální politika na Moravě před rokem 1914. Deset poznámek k boji o radnice moravských měst*. In: *Národnostní problémy v historii měst*. Sborník příspěvků z konference. Prostějov 1993, s. 75-87.

MALÍŘ, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914*. Brno 1996.

MALOŇ, Lubor: *Putování dějinami. Město Lipník v proměnách staletí*. Lipník 2008.

MALOŇ, Lubor: *Stručná historie sirkárny v Lipníku nad Bečvou 1909–2002 (1908–2007)*. Přerov 2018. (nevydáno).

MALOŇ, Lubor: *Židé v Lipníku nad Bečvou*. Telč 2019.

MARADA, Miroslav: *Ke vzniku židovských politických obcí v Přerově, Lipníku a Hranicích*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2016, s. 30-36.

MARADA, Miroslav: *Nevšední život Josefa Poláka, výrobce zátek v Lipníku nad Bečvou*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2020, s. 150-155.

MARADA, Miroslav: *Několik obrázků ze života lipnické reálky*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2015, s. 37-41.

MARADA, Miroslav: *Příběh lipnických macesů*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2015, s. 27-32.

MAREK, Pavel: *Lex Perek a jeho osud*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (Ed.): *Moravské vyrovnání z roku 1905. Možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě*. Brno 2006, s. 117–128.

MARŠÍK, Bohumil: *Právo spolkové a shromažďovací*. Praha 1909.

- MATĚJČEK, Jiří: *Retardované oblasti českých zemí v 19. století a jejich sociální význam*. In.: Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava 1994, s. 23–82.
- MILLER, Michael: *Moravští Židé v době emancipace*. Praha 2015.
- MUSILOVÁ, Jarmila: *O čem se psávalo v kronikách*. Lipenské listy, č. 6, Červen 2019, s. 12.
- NĚMEČKOVÁ, Jitka: *Z dějin knížecího špitálu v Lipníku nad Bečvou v 18. Století*. In: Olomoucký archivní sborník. Olomouc 2017, s. 94–108
- NĚMEČKOVÁ, Jitka: *Z dějin knížecího špitálu v Lipníku. II*. In: Olomoucký archivní sborník. Olomouc 2018, s. 204–213.
- PAPAJÍK, David: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Přípravy, problémy, realizace, dokončení*. Jižní Morava, sv. 51, 2012, s. 124–133.
- PUMPRLA, Václav: *Bibliografie okresu Přerov*. Brno 1993.
- PUŠ, Ivan: *Olomoučtí Němci v letech 1880–1918*. Olomouc 2018 (nepublikovaná disertační práce).
- RAK, Józsa (Red): *Naše Hranicko-Lipensko. Informační brožurka všem lidem dobré vůle*. Hranice 1910.
- RIEGER, František Ladislav (Red.): *Slovník naučný. Díl 4*. Praha 1865.
- ŘEPA, Milan: *Moravané, Němci, Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*. Praha 2014.
- ŘEZNÍK, Bedřich: *Některé úkoly učitele přírodopisu*. In: Druhá roční zpráva matičné české reálky v Lipníku za školní rok 1896-1897. Holešov 1897, s. 1–19.
- SLÁDEK, Pavel: *Severní dráha císaře Ferdinanda, Lipník – Bohumín*. Ostrava 2017.
- SOMR, Miroslav a kol.: *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha 1987.
- STANĚK, Josef: *Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě*. Brno 1934.
- STEINOVÁ, Iva: *Abraham Soffer, rabín v Markvarci a v Lipníku (1908 Třebíč - 1886 Lipník nad Bečvou)*. In: Židé a Morava XXV. Kroměříž 2019. s. 7-15.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka: *Domovské právo a obecní samospráva*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (a kol.): *Občanské elity a obecní samospráva*. Brno 2006, s. 138–145.

SVOBODA, Alexandr a kol.: *Plynárenská příručka, 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*. Praha 1997.

SYNKOVÁ, Jana: *Obecní samospráva Hranic v letech 1850–1914, pohled do hospodářství města a průmyslového vývoje*. Olomouc 2014 (nepublikovaná magisterská práce).

TYDLÁČKOVÁ, Eva: *Vilímkovo mýdlo s poprsím. Historie mydlárny v Lipníku nad Bečvou*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov 2021, s. 107-122.

UMLAUFT, Friedrich: *Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild. VIII. Band. Die Markgrafschaft Mähren*. Wien 1881.

URBANITSCH, Peter – STEKL, Hannes (Ed.): *Kleistadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862–1914. Bürgertum in der Habsburgermonarchie IX*. Wien – Köln – Weimar 2000.

VALA, Bohdan: *Státní správa v Lipníku nad Bečvou v letech 1850-1948*. LKK, říjen 1989, s. 3-4.

VAŇÁK, Bohumil: *Lipnický cukrovar ještě úředně existuje*. LKK, leden 1970, nestránkováno.

VAŇÁK, Bohumil (Ed): *Nikoli nejmenší na Moravě. Kniha o Lipníku nad Bečvou*. Lipník nad Bečvou 1965.

VAŇÁK, Bohumil: *O hospodách v Lipníku a spotřebě piva*. LKK, Prosinec 1970, s. 6-8.

VÁŇOVÁ, Růžena: *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha 1986.

VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století*. Časopis Matice moravské, 2015, č. 1, s. 81–107.

VRBÍK, Jiří: *Židovské hřbitovy v Lipníku nad Bečvou. Rekonstrukce starého židovského hřbitova*. In: *Židé a Morava II*. Kroměříž 1996, s. 63-68.

ZAPLETAL, Jan: *Lokální elity a politicko-ekonomické poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století*. Brno 2011 (nepublikovaná magisterská práce).

ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou. Město a okres*. Vyškov 1933.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Počet domů a obyvatel měst Lipník, Hranice a Přerov – s. 26

Tabulka č. 2: Domovské právo obyvatel města Lipníka – s. 28

Tabulka č. 3: Složení obyvatel Lipníka dle obcovací řeči – s. 29

Tabulka č. 4: Náboženské vyznání obyvatel Lipníka – s. 30

Tabulka č. 5: Židovská obec v Lipníku – s. 31

Tabulka č. 6: Podíl oprávněných voličů na celkovém počtu obyvatel města Lipníka (bez židovské obce) – s. 36.

Tabulka č. 7: Zastoupení voličů ve volebních sborech – s. 38.

Tabulka č. 8: Účast voličů při obecních volbách v Lipníku – s. 40

Tabulka č. 9: Celková výše odvedených daní pro jednotlivé volební sbory – s. 42

Tabulka č. 10: Rozmezí daňových odvodů I. a II. volebního sboru – s. 43

Tabulka č. 11: Socio-profesní skladba I. voličského sboru – s. 45

Tabulka č. 12: Splátky dluhů v letech 1881–1910 – 62

Tabulka č. 13: Obecní rozpočty pro léta 1873–1910 – 65

Tabulka č. 14: Výše obecní přírážky k přímým daním v letech 1875–1914 – 68

Seznam příloh

Příloha č. 1: Starostové města Lipníka v letech 1850–1918

Příloha č. 2: Deset největších poplatníků města v letech 1861–1909

Seznam obrazových příloh

Obrázek č. 1: Náměstí (1916)

Obrázek č. 2: Piaristický klášter (1920–1930)

Obrázek č. 3: Budova školy – Rudolfův park (1913)

Obrázek č. 4: Budova německé reálky

Obrázek č. 5: Budova české reálky

Obrázek č. 6: Zemský ústav pro hluchoněmé děti(1925)

Obrázek č. 7: Nemocnice (1901)

Obrázek č. 8: Johann Kaser

Obrázek č. 9: František Brzobohatý

Přílohy

Příloha č. 1. Starostové města Lipníka v letech 1850–1918

Jméno	Povolání	Funkční období
Franz Schreuer	Úředník	1850–1858 (zemřel)
Franz Pospischil	Majitel domu	1858–1864
Franz Hladisch	Obchodník	1864–1870
Anton Kostka	Lékař	1870–1876
Anton Müller	Majitel domu	1876 (zemřel)
Johann Böhm	Majitel domu	1877–1886
Johann Kaser	C. k. notář	1886–1895
Johann Kain	Majitel domu	1895–1910
Franz Prokopp	Majitel domu	1910 (zemřel)
Franz Kunovsky	Učitel	1910–1918

Použité zdroje: SOKA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1857–1910. Dále SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 228–234 (Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1850–1910). Dále SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–363.

Příloha č. 2: Deset největších poplatníků města v letech 1861–1909

(Do roku 1899 jsou údaje ve zlatých, poté v korunách)

1861			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Mořic z Ditrichštejna	Majitel lipenského velkostatku	1 709,82
2.	Právovárečné měšťanstvo		471,06
3.	Franz Hladisch	Obchodník	325,38
4.	Severní dráha císaře Ferdinanda		224,05
5.	Philipp Žiak	Hospodský	187,69
6.	Franz Mořický	Obchodník	170,90
7.	Johann Keirsch	Obchodník	167,93
8.	Ignatz Nossek	Obchodník	135,48
9.	Rudolf Petřivalský	Obchodník	134,63
10.	Franz Markus	Obchodník	133,93

1864			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Gabriela Hatzfeldová z Wildenburgu	Majitelka lipenského velkostatku	2 035,81
2.	Právovárečné měšťanstvo		582,61
3.	Franz Hladisch	Obchodník	383,49
4.	Severní dráha císaře Ferdinanda		317,26
5.	Franz Mořický	Obchodník	210,51
6.	Filip Žiak	Továrník	209,74
7.	Alexander Malatik	Hospodář	166,78
8.	Franz Markus	Obchodník	162,72
9.	Franz Markus	Obchodník	153,86
10.	Rudolf Petřvalský	Obchodník	151,32

1876			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		9 700,78
2.	Právovárečné měšťanstvo		490,02
3.	Severní dráha císaře Ferdinanda		232,69
4.	Filip Žiak	Továrník	180,82
5.	Viktor Brauner	Majitelka domu	151,60
6.	Lipenská záložna		150,72
7.	Rudolf Petřvalský	Obchodník	150,38
8.	Adolf Berger	Vinárník	134,91
9.	Antonín Kašpařík	Obchodník	121,39
10.	Alois Schimke	Obchodník	119,25

1879			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		12 600,91
2.	Právovárečné měšťanstvo		520,65
3.	Antonín Kašpařík	Obchodník	326,79
4.	Severní dráha císaře Ferdinanda		235,15
5.	Lipenská záložna		233,34
6.	Rudolf Petřvalský	Obchodník	155,53
7.	Měšťanský pivovar		148,60
8.	Josef Žiak	Továrník	145,03
9.	Franz Hladisch	Obchodník	143,06
10.	Adolf Berger	Vinárník	128,38

1883			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		19 785,75
2.	Právovárečné měšťanstvo		862,64
3.	Lipenská záložna		588,60
4.	Jindřich Kašpařík	Obchodník	410,59
5.	Severní dráha císaře Ferdinanda		329,68
6.	Měšťanský pivovar		320,88
7.	Adolf Berger	Vinárník	316,22
8.	Johann Scholz	Vlastník nemovitosti	275,70
9.	Josef Žiak	Továrník	248,43
10.	Franz Markus	Obchodník	205,34

1886			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		20 912,50
2.	Právovárečné měšťanstvo		872,17
3.	Lipenská záložna		642,91
4.	Severní dráha císaře Ferdinanda		339,41
5.	Adolf Berger	Obchodník	320,25
6.	Měšťanský pivovar		300,72
7.	Theodor Rohde	Správce továrny	290
8.	Johann Scholz	Vlastník nemovitosti	246,85
9.	Johann Röhner	Majitel domu	225,17
10.	Jan Schimke	Majitel domu	200,12

1892			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		9 776,98
2.	I. parní pivovar společenský		911,69
3.	Lipenská záložna		704,39
4.	Právovárečné měšťanstvo		633,77
5.	Bruno Förster	Správce cukrovaru	469
6.	Severní dráha císaře Ferdinanda		364,93
7.	Adolf Berger	Majitel domu	334,49
8.	Johann Scholz	Vlastník nemovitosti	320,34
9.	Josef Žiak	Továrník	252,23
10.	Josef Honeiser	Majitel domu	220,43

1899			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Severní dráha císaře Ferdinanda		3 459,99
2.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		2 892,70
3.	Bruno Förster	Správce cukrovaru	1 651,68
4.	I. parní pivovar společenský		1 029,42
5.	Právovárečné měšťanstvo		616,36
6.	Adolf Kašpařík – Adolf Petráš a spol. I. Moravská továrna na lihoviny		558,46
7.	Lipenská záložna		512,35
8.	Augustin Losert	Obchodník	420,31
9.	Okresní záložna		326,73
10.	Julius Werner	Obchodník	295,09

1902			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Severní dráha císaře Ferdinanda		7 328,65
2.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		7 044,46
3.	Lipenská záložna		4 515,20
4.	Právovárečné měšťanstvo		1 410,49
5.	I. parní pivovar společenský		1 218,26
6.	Julius Werner	Obchodník	1 087,14
7.	Johann Beck	Továrník	846,76
8.	František Brzobohatý	Advokát	810,98
9.	Albin Freud	Advokát	786,24
10.	Richard von Skene	Majitel domu	769,25

1906			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Severní dráha císaře Ferdinanda		7 530,31
2.	Rolnický akciový pivovar		2 317,51
3.	Leipniker Flanell- Tuch- und Hunyaschuhfabrik		1 716,58
4.	Právovárečné měšťanstvo		1 530,22
5.	Okresní záložna		1 041,33
6.	Julius Werner	Obchodník	990,11
7.	Jan Vilímek	Továrník	932,89
8.	František Wawerka	Továrník	820,82
9.	Ludwig Markus	Majitel domu	820,49
10.	Albin Freud	Advokát	800,51

1909			
	Jméno	Povolání	Výše daně
1.	Severní dráha císaře Ferdinanda		9 522,13
2.	Leipniker Flanell- Tuch- und Hunyaschuhfabrik		1 916,03
3.	Julius Werner	Obchodník	1 896,72
4.	Okresní záložna		1 727,07
5.	Právovárečné měšťanstvo		1 120,91
6.	I. Moravská továrna na lihoviny Adolf Petráš a spol.		984,67
7.	Lipnicko-břeclavská cukrovarnická a. s.		924,53
8.	Ludwig Markus	Majitel domu	860,37
9.	František Wawerka	Továrník	816,98
10.	Brüder Zerkowitz		807,80

Použité zdroje: SOkA Přerov, fond okresní úřad Hranice: Sčítací operáty města Lipník nad Bečvou 1857–1910.

Dále SOkA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 350–363.

Obrazové přílohy

Obrázek č. 1: Náměstí (1916) In: SOkA Přeřov, řond Sřírka obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Přeřov, inv. ř. P350.

Obrázek ř. 2: Piaristický klášter (1920–1930) In: SOkA Přeřov, řond Sřírka obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Přeřov, inv. ř. P924.

Obrázek č. 3: Budova školy – Rudolfův park (1913) In: SOkA Přerov, fond Sbirka obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Přerov, inv. č. P679.

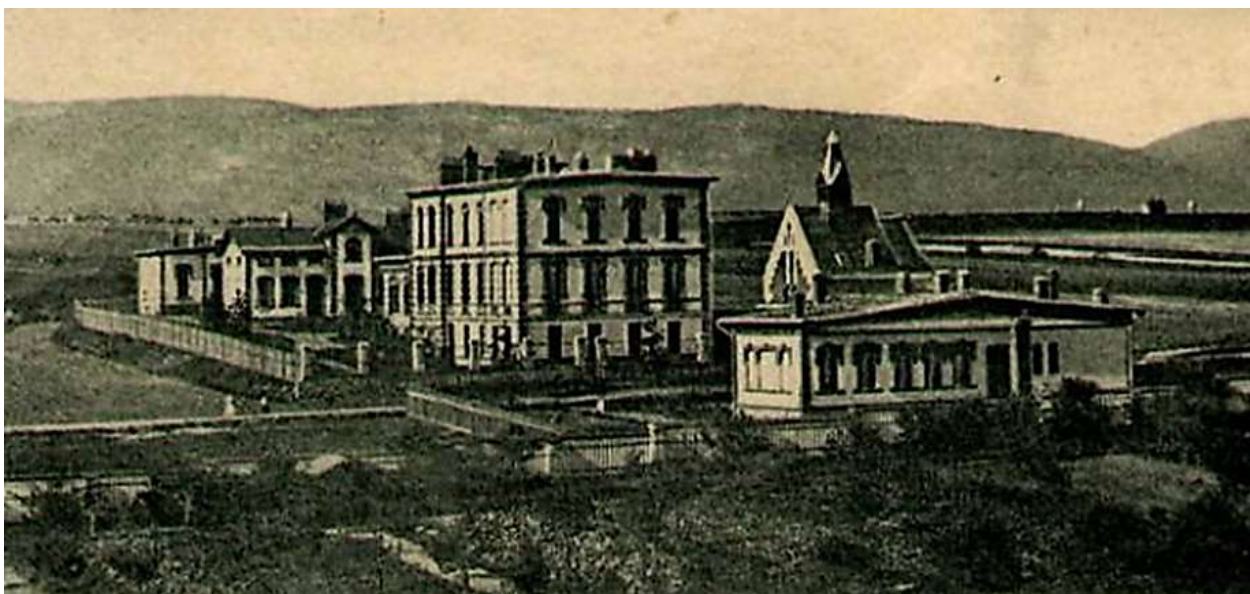
Obrázek č. 4: Budova německé reálky In:
<https://cloud9.edupage.org/cloud/?z%3AsVKAKCjTkGKG5eOhGTvotRNp6oKXN4waNBEwp8zy%2BIXJ5ea368vgDSEO08JUU%2FJzfYYKrdvnSprUgQqO3W20D%2B1aYtQrQCZPLlrBgxO5smc%3D>

Obrázek č. 5: Budova české reálky In: *Desátá výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku za školní rok 1904–1905*. Lipník 1905, s. 23.

Obrázek č. 6: Zemský ústav pro hluchoněmé děti (1925) In: SOKA Přerov, fond Sbirka obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Přerov, inv. č. P958.

Obrázek č. 7: Nemocnice (1901) In: SOkA Přerov, fond Sbirka obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Přerov, inv. č. P367.

Obrázek č. 8: Johann Kaser In: MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 330.

Obrázek č. 9: František Brzobohatý
In: MRÁČEK, Jakub: *Zasloužilí národní pracovníci*. In: ŽŮREK, Karel (Ed): *Lipník nad Bečvou. Město a okres*. Vyškov 1933, s. 76.